

ЯК ТЕРАКТИ ВПЛИВАЮТЬ
НА СВІДОМІСТЬ РОСІЯН

ЧИ ВИТРИМАЄ ГРИВНЯ В 2011 РОЦІ
\$42 МЛРД ЗОВНІШНІХ ВИПЛАТ

ЗА ЩО ПЕРЕСЛІДУЮТЬ
УКРАЇНСЬКУ ІНТЕЛІГЕНЦІЮ

Тиждень

український www.tyzhden.ua

№ 4 (169)

28 СІЧНЯ – 3 ЛЮТОГО 2011 р.

ГАНС-ГЕОРГ ВІК
ПРО СИТУАЦІЮ
В БІЛОРУСІ

ПРИВІТ із Мінська

В Україні відбуваються дивні терористичні акти.
Януковича підштовхують до білоруського сценарію?

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

Elantra XD ▶ Елегантна класика

Економічність, надійність, комфорт

HYUNDAI
Finance

НОВА кредитна пропозиція*

ABS - антиблокувальна система

Подушки безпеки водія та пасажирів

Повний електропакет

Автоматична КПП

Підсвітка панелі приладів Deluxe

Кондиціонер

Elantra XD

Елегантна, з відмінними ходовими якостями, Elantra XD стала бестселером у всьому світі. 1,6-літровий двигун з верхнім розташуванням двох розподільчих валів має велику потужність при низьких витратах пального. Автомобіль має повний електропакет з підгрівом сидінь і дзеркал. Висота дорожнього просвіту 170 мм, для того щоб не боятися бордюрів та нерівностей на дорогах. Elantra XD - максимум базової комплектації за економічним бюджетом.

www.hyundai.com.ua

від 121 000 грн.***

Гарантія 5 років****

* Хюндай Фінанс. Подробиці про кредитну пропозицію на сайті www.hyundai.com.ua. Кредитує ПАТ «ІНДЕКС-БАНК». Ліцензія НБУ № 99 від 9 жовтня 2009 р.

** Перелічені опції входять не до всіх комплектацій автомобілів.

*** Ціна діє на автомобілі 2010 р.в.

**** З 3 роки гарантії та 2 роки безкоштовного усунення заводських дефектів. Детальні умови вказані в сервісній документації.

УМОВИ ТА НАЙБЛИЖЧИЙ
ДИЛЕР ЗА ТЕЛЕФОНОМ:

Безкоштовно в межах України зі стаціонарних телефонів. Дзвінки з мобільних телефонів згідно з тарифами операторів.

0 800 50 75 55

ОФІЦІЙНИЙ ДИСТРИБ'ЮТОР ТОВ «ХЮНДАЙ МОТОР УКРАЇНА»
ГОЛОВНИЙ ОФІС: КИЇВ, ВУЛ. НОВОКОСТЯНТИНІВСЬКА, 1-А

ТЕЛЕФОН: (044) 207 50 00

Фото
тижня
Естафету
підхопив
Єгипет

4

Загроза
«тероризму»
Що і хто
стоїть за
вибухами
в Україні

6

Катерина Барабаш
пояснює, чому
в Росії люди
не можуть зрозуміти,
як близько вони до
фізичного знищення

11

Дмитро
Вовнянко
про ерзац-
святкування
Дня
Соборності

12

ВПРИТУЛ

Ату їх, ату!
Навіщо з
інтелігенції
знову ліплять
«ворожий
клас»

14

Alma Pater
Яким чином
приборкають
виші

18

Юрій Макаров
розмірковує над
комунальною
відповідальністю

20

На краю прірви
Чи вплине виплата
в 2011 році понад
\$42 млрд зовнішніх
боргів на
стабільність гривні

22

Марш турецький
Як Москва та Анкара
перетягують ковдру
євразійського
лідерства

26

Гарбуз від Риги
Чому латиші
відмовили
Лужкову

30

Достукатися
до небес
Де проситимуть
притулку російські
та українські
політики

31

Польща в тумані
Чому політика
Варшави щодо
Києва, Мінська та
Москви виявилася
неефективною

32

Чи можна повернути назад годинник?
Екс-голова Федеральної розвідувальної
служби Німеччини (BND) Ганс-Георг
Вік про ситуацію в Білорусі, мрію
Німеччини про стабільну Росію і
поради, які він давав Шеварнадзе

36

Багаті та
решта
Нерівність:
що робити
(чи не
робити)?

38

Менше законів –
більше зброї
Чи може щось
змусити американців
відмовитися від
вільного володіння
зброєю

42

МИ

Ремонт сердець
Анатолій Руденко, провідний
кардіохірург клініки
Амосова, про українські
пріоритети, гроші та цінності
серцевої медицини

44

Бура руїна
Як вмирає
вугільна
промисловість:
репортаж із
Кіровоградщини

48

Загибель гendляра
Кому заважав
український
купец часів
Гетьманщини?

52

НАВИГАТОР

Український рембо
Як Михайло Ілленко
створює вітчизняного
героя-легенду

56

Шлях «Одіна»
Евдженіо Барба про
європейську театральну
географію і про те, чому
театр має старішати разом
із глядачем

60

Кілька
слів від
журналістів
Тижня

66

Тижень

№4 (169) 28.01-3.02.2011
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український Тижень»
Головний редактор Сергій Литвиненко
Заступник головного редактора
Наталія Петринська
Оглядачі Юрій Макаров, Дмитро Вовнянко
Редактори Анатолій Астаф'єв, Жанна Безп'ячук,
Дмитро Губенко, Віталій Дарпінянц,
Роман Кабачій, Ігор Кручик, Андрій Лаврик
Журналісти Богдан Буткевич, Ірина Завергодня,
Аліна Пастухова, Олена Чехан

Відповідальний секретар Віталій Столига
Арт-директор Андрій Ермоленко
Дизайнери Ганна Ермакова,
Тимофій Молодчиков
Художник Павло Ніц
Більд-редакція Олександр Чекмєньов,
Валентина Бутенко
Фотограф Андрій Ломакін
Кольорокоректор Олена Шовкопляс
Літературні редактори Лариса Міщенко,
Марина Петрова
Коректори Росіна Ларіна, Ірина Павленко
Контент-редактор сайту Тетяна Овчар
Генеральний директор Микола Шейко

Фінансовий директор Андрій Решетник
Директор зі збуту Олександр Грищенко
Директор з реклами Олена Андрєєва
e-mail: andreeva@ut.net.ua
тел.: 067 407-10-89
Відділ промо та маркетингу Ганна Кашейда
Голова редакційної ради Роман Цуприк
Видається з 2.11.2007 р.
Свідчення про державну реєстрацію
КВ №13005-1889Р від 13.08.2007 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с №2
Адреса редакції та видавця
03067, Київ, Машинобудівна, 37

E-mail: office@ut.net.ua.
Тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК»,
Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідчення суб'єкта видавничої справи
ДК №1447 від 28.07.2003 р.
№ зам. 113119
Наклад 31 100
Номер підписано до друку 26.01.2011 р.
Виходить щоп'ятниці.
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою.
Ціна договірна. Передплатний індекс 99319

НА ЧАСІ ТИЖНЯ

Естафету підхопив

Єгипет

Услід за Тунісом масові акції протесту розбурхали від летаргічного сну Єгипет. Люди вийшли на вулиці, щоб висловити своє обурення політикою президента Хосні Мубарака, у минулому маршала ВПС Єгипту, який править країною від 1981 року. За цей час політичну опозицію в державі витіснили на маргінес. На останніх парламентських перегонах у листопаді – грудні 2010 року найвпливовіша опозиційна партія «Новий Вафд» виборола аж 1,1% місць у законодавчому органі країни. У вересні 2011-го в Єгипті мають відбутися відкриті та, як обіцяє влада, вільні президентські вибори. Перші такі вибори після 1981 року були в 2005-му. У країні багато хто переконаний, що в 2011 році Мубарак готував операцію «наступник», яким мав стати його молодший син Гамаль Мубарак, успішний бізнесмен. Однак Мубарак-молодший після початку протестів разом із родиною залишив країну.

Як повідомляє Бі-Бі-Сі, 25 січня десятки тисяч єгиптян долучилися до акцій протесту не лише в Каїрі, а й у другому за величиною місті та головному порту Єгипту Александрії, вигукуючи: «Революція, революція, як вулкан, проти боягуза Мубарака». Причини їхнього бунту вельми схожі на ті, які збурили тунісців: безробіття, зростання цін на харчі, всепроникна корупція, бідність. Єгипетське суспільство менш письмове, ніж туніське, а інтернет є все ще рідкістю у віддалених від столиці районах. Проте координували свою акцію протестувальники саме за допомогою соціальних мереж Facebook і Twitter. Поліція й війська розігнали виступи, а міністр внутрішніх справ заявив, що уряд більше не дозволить масових зібрань, протестів та маршів. Станом на 26 січня було відомо про загибель чотирьох людей. Прикметно, що, як і в Тунісі, в Єгипті влада вказує на екстремістський слід у цій історії: мовляв, в усьому винна ісламістська організація «Брати-мусульмани».

Фото: AP

20 січня

У Макіївці невідомі підірвали дві бомби й погрозували новими вибухами, якщо їм не заплатять €4,2 млн. Справу кваліфікували як «теракт»

21 січня

Пожежа сталася у гуртожитку для військових в Одесі: троє загинуло, двоє в реанімації

22 січня

В Україні відзначили День Соборності, у Києві відбулися кількатисячні мітинги опозиції

Загроза «тероризму»

Автор:
Ростислав
Павленко

Вибухи в Макіївці, масштабна реакція на них влади і політиків, а також посилена увага ЗМІ стали черговим етапом творення нової інформаційної реальності. В Україні вперше за понад шість років знову лунає слово «тероризм». Влада демонстративно шукає винних – МВС навіть поширило прикмети двох підозрюваних. Юлія Тимошенко в день, коли пролунали вибухи, заявила, що це «нагадує їй технології»; шеф СБУ Валерій Хорошковський відповів, що порівняння вибухів із технологіями «вважають цинізмом».

Багатоголосне обговорення у ЗМІ, жонглювання словом «тероризм» не додають спокою. Особливо на тлі істерії, розгорнутої щодо підризу пам'ятника Сталіну в Запоріжжі, й повідомлень, які виникають час від часу, про те, що в регіональні офіси Партії регіонів хтось намагався кинути пляшки із запальною сумішшю. Щоправда, після скандалу з не виплатою регіоналами «мітингувальникам» у Києві «добових» повідомлення про «напади на офіси ПР» набувають додаткової пікантності. У зв'язку з цим виникає два дуже серйозних питання.

Якщо справді вибухи – це справа рук терористів (хай навіть дилетантів), то чим тоді займаються правоохоронці? СБУ з її Антитерористичним центром, повсякчасними заявами про професіоналізм і неабиякими повноваженнями, виходить, займалась явно не своїми прямими обов'язками? Звісно, проводити «бесіди» з науковцями чи студентами безпечніше, але тоді є ризик не помітити справжньої небезпеки. МВС, яке виганяє сотні бійців спецпідрозділів під час акцій опонентів влади, виходить, лише пливе за течією, не маючи змоги захистити порядок і безпеку? У чому тоді полягає «стабільність», яку приніс новий режим? За п'ять помаранчевих років, які клянуть можновладці, вибухів на вулицях не було. Якщо справді влада вірить у те, що підірвав пам'ятника Сталіну – це тероризм, чому не вжито додаткових заходів із запобігання йому? Зрештою, якщо за вибухами стоять якісь одинаки, може, навіть не зовсім адекватні (таких справді важко відстежити будь-яким спецслужбам), чи не свідчить це про ставлення людей до влади? Причому в осередку її могутності, у рідному регіоні? Якщо таким є розчарування по-донецьки, можновладцям слід терміново щось кардинально міняти у своїй програмі «покращення життя вже сьогодні».

Але якщо за вибухами справді стоять «технології», таких «технологів» треба чимшвидше знешкодити. Якщо вибухи в Макіївці – це віхи певного плану, реалізація якого почалась у Запоріжжі, його елементами є повідомлення про напади на офіси ПР, підготовкою до кульмінації – Макіївка, а кульмінація, не дай Боже, передбачає жертви й «закручування гайок», то автори такого сценарію працюють не тільки проти України, а й проти її влади. Пожорсткішання режиму в країні (не кажучи вже про надзвичайний стан) світове співтовариство однозначно сприйме як відмову українського керівництва від цивілізованої політики.

Наслідки такого рішення вже відчув на собі Аляксандр Лукашенка: його дії проти опозиції (які важко пояснити навіть із цинічного політ-технологічного погляду: арешти опозиціонерів

Тиждень
в історії

28 січня 1992 року

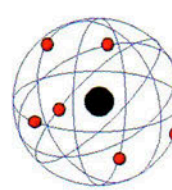
Національний синьо-жовтий стяг затверджено Державним прапором України

29 січня 1918 року

Студентський курінь та юнкери Центральної Ради зазнали поразки від більшовиків під станцією Крути

30 січня 2004 року

Створено першу статтю україномовної «Вікіпедії» – «Атом»

23 січня

Автобус дальнього сполучення зіткнувся з вантажівкою на півдні Пакистану — загинуло щонайменше 32 людини

24 січня

Терорист-смертник підірвав себе в московському аеропорту «Домодедово»: щонайменше 35 загиблих і 170 поранених

25 січня

Прем'єр-міністр Туреччини Реджеп Ердоган прибув з офіційним візитом до Києва

26 січня

У Давосі (Швейцарія) розпочався Світовий економічний форум

жодним чином не зміцнили владу Бацьки) перекреслили кропітку роботу останніх років щодо виборсування з-під контролюючої руки Росії. Віднині шлях один — у фарватері старшого брата. Білорусь ішла до цього довго, віддаючи контроль Росії над стратегічними підприємствами й поступуючись економічним суверенітетом у межах нерівноправних наддержавних інституцій. В останні роки поведінка білоруського керівництва почала набувати ознак прозоріння — після того як російська сторона мимохідь знехтувала його економічними інтересами. Однак нині можливості для маневру втрачено.

Українська влада — незалежно від політичного кольору — об'єктивно не зацікавлена в такому розвитку подій. Наша економіка залишається життєздатною (незважаючи на кризу), суспільство самодостатнє й переконане в самоцінності незалежності (хай навіть різні суспільні групи вкладають у це поняття дещо різне наповнення). Це справжня основа для сили й могутності держави. Роль влади — спертися на цю основу й розвивати потенціал країни. Такий шлях важкий, вимагає неабиякого хисту. Особливо якщо на виборах здобуто підтримку лише третини громадян, а нині ця підтримка зменшується. Однак саме він дає змогу продемонструвати справжню силу й залишитися в історії позитивним прикладом. Як писав батько прикладної політології Макіавеллі, завжди краще спиратися на своїх, ніж залежати від ласки найманців. У зв'язку з цими питаннями виникає амбітне завдання для ЗМІ, які займаються журналістськими розслідуваннями. Виявлення та опублікування фактів, які стоять за раптовим «сплеском тероризму», здатне остудити багато голів. Ті ж, хто штовхає владу на нібито легшу дорогу «закручування гайок» і «примучування» країни до покори, насправді дбають не про її інтереси. Вони послаблюють державу, позбавляють її зовнішньополітичного та економічного маневру, різко звужують альтернативи для прийняття рішень. Такий сценарій вигідний тільки зовнішнім силам, які бачать Україну придатком для реалізації власних планів та інтересів. Можливості нашої країни, її громадяни, представники влади для таких зовнішніх гравців — лише ресурс. А бути ресурсом невігдно й небезпечно. Тому хочеться сподіватися, що влада не зробить помилки, на яку її штовхають.

FIFA прикрила Суркіса

Міжнародна федерація футбольних асоціацій (FIFA) зажадала від Федерації футболу України та представників влади припинити будь-які дії щодо зміни керівництва ФФУ в особі Григорія Суркіса. FIFA вважає, що ФФУ не забезпечила «незалежність від урядового втручання у футбольне демократичне самоврядування» (це одна з основних вимог FIFA до національних федерацій). На початку року 38 із 49 членів ФФУ порушили питання про усунення Суркіса з посади президента федерації. Натомість FIFA вимагає, щоб члени ФФУ припинили будь-яку діяльність, спрямовану на організацію виборів, до закінчення терміну повноважень керівництва федерації в 2012 році. Інакше Україну може бути виключено з FIFA, а це означатиме неможливість для українських команд і клубів брати участь у будь-яких заходах під її егідою. Відтак, схоже, Суркіс керуватиме ФФУ до завершення Євро-2012, попри намагання так званої донецької групи сконцентрувати на собі фінансові потоки в українському футболі, зокрема й пов'язані з Євро-2012.

Вогонь по «своїх»

Прокуратура наполягає на арешті депутата кримського парламенту від Партії регіонів Анатолія Гриценка, який донедавна очолював Херсонську ОДА, а в 2006–2010 роках очолював ВР АРК. Регіонала затримали 24 січня за підозрою в причетності до неправного вилучення земель із користування військового радгоспу під час його перебування на посаді голови Ленінської РДА Криму (з січня 2001-го по липень 2005-го). Збитки від земельних махінацій, які закидають Гриценкові, прокуратура оцінює в 23 млн грн. Прикметно, що одночасно з прокурорською заявою голова Адміністрації президента Сергій Льовочкін оприлюднив «показову» статистику: проти чиновників нинішньої влади загалом розслідується 360 кримінальних справ. Схоже, влада поставила за мету будь-якою ціною переконати Захід, що українське правосуддя не застосовує подвійних стандартів до корупціонерів.

ФОТО: УНАН

31 січня 1941 року

Створено Київську кіностудію науково-популярних фільмів (з 1954 року — Київнаукфільм)

1 лютого 1931 року

Народився Борис Єльцин, перший президент Російської Федерації

2 лютого 1936 року

На Соловках помер поет Євген Плужник, засуджений НКВС за належність до терористичної організації

3 лютого 1929 року

У Відні створено Організацію українських націоналістів — ОУН. Першим головою став Євген Коновалець

8,5 млн

із 13,7 млн українських пенсіонерів отримують пенсію, меншу ніж 1 тис. грн на місяць

майже 104 тис. грн

коштував платникам податків проїзд української делегації на чолі з президентом Віктором Януковичем в окремому вагоні поїзда Tokyo – Кіото (Японія)

\$124 млн

виділять США на розвиток демократії в Україні. Для порівняння: на розвиток демократії в Росії Америка надасть \$68 млн, в Афганістані – \$3,9 млрд

5 ОБЛИЧ

ВІКТОР ЯНУКОВИЧ отримає премію

Президент України отримає \$50 тис. у рамках премії РПЦ «За видатну діяльність зі зміцнення єдності православних народів». Що то за діяльність, нагадувати не варто.

ЮЛІЯ ТИМОШЕНКО чула катування

«Його (Ю. Луценка, екс-очільника МВС) допитували в кімнаті навпроти тієї, в якій допитували мене, і я чула, як Юра кричав», — стверджує екс-прем'єр-міністр.

ЯРОСЛАВ МЕНДУСЬ відсудив грошенят

Колишній нардеп-соціаліст відсудив у дружини екс-президента Катерини Ющенко 20 тис. грн за несанкціонований показ фільму «Пома-ранчеве небо».

ВІКТОР ЮЩЕНКО посварився

«Оце я тобі дав право так говорити! Щоб ти ходив по своїй землі, розмовляв своєю мовою!» — сказав екс-президент чоловікові, який обізвав його паскудою.

СТАРШИЙ СЕРЖАНТ ШВЕЦЬ не в'їжджає

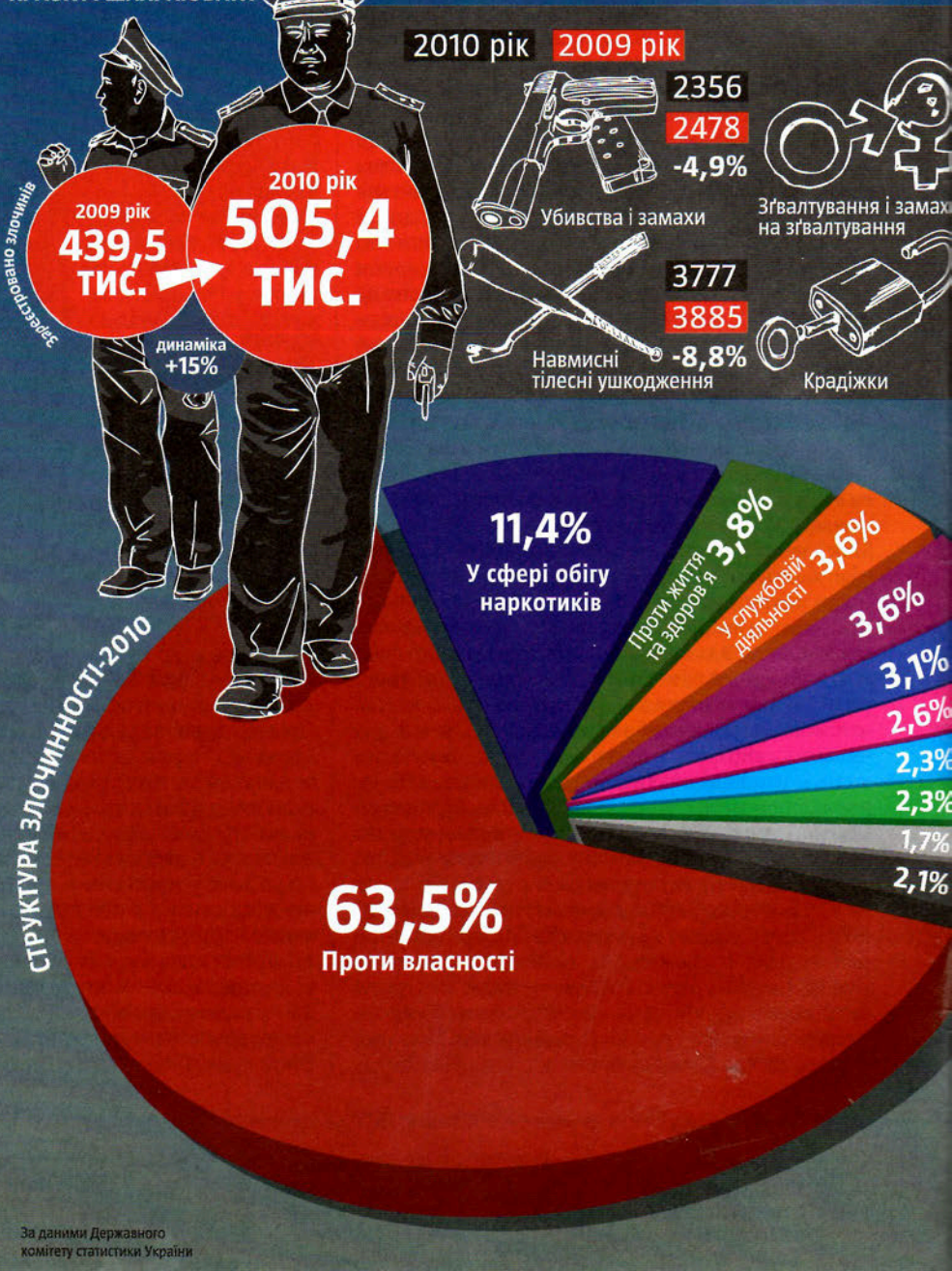
«Не розумію телячю мову», — заявив одеський даїшник водію, який звернувся до міліціонера українською.

СТАТИСТИКА

ЗЛОЧИННІСТЬ

ТОРІК СТАЛИ БІЛЬШЕ
КРАСТИ І ШАХРАЮВАТИ

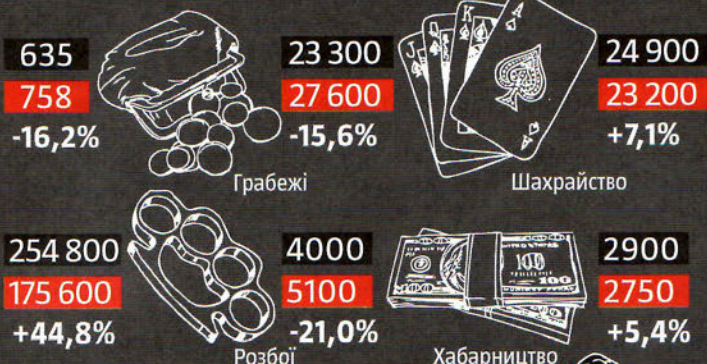
понад \$1 трлн

інвестицій у ринки, що розвиваються, очікує 2011 року Інститут міжнародних фінансів (IFF). Скільки з них перепаде Україні, не повідомляється

до 4%

знизив прогноз зростання внутрішнього валового продукту нашої країни Європейський банк реконструкції та розвитку. Раніше прогнозувалося 4,5%

ЗРОСТАЄ

Проти авторитету органів влади та об'єднань громадян

Проти громадського порядку та моральності

Проти безпеки руху та експлуатації транспорту

Проти громадської безпеки

Проти виборчих, трудових та інших прав і свобод

У господарській діяльності

Інші

ПОСТРАЖДАЛІ

Потерпілі від злочинних діянь

2010 рік
321 200

динаміка
+20,8%

2009 рік
266 000

Заклинули внаслідок злочинних діянь

2009 рік
6590

2010 рік
6077

динаміка
-8,4%

БІЛОРУСЬ

Він – пам'ятник собі

Від «офіційної» перемоги Аляксандра Лукашенка на виборах 19 грудня до інавгурації, тобто офіційного набуття ним усіх повноважень, минув місяць і два дні. Головною рисою церемонії 21 січня стала демонстративна відсутність 27 послів західних країн, акредитованих у білоруській столиці. На інавгурації не було жодного президента чи керівника уряду іншої держави. Утім, за інформацією деяких білоруських та російських ЗМІ, до Мінська навмисне не кликали нікого з бацькових колег. За офіційною версією, через «брак досвіду в проведенні подібних заходів», за неофіційною – щоб не отримати публічного ляпасу через відмову.

Але посол України Роман Безсмертний церемонію таки відвідав. А згодом стало відомо, що наш представник у Комітеті Європарламенту з питань закордонних справ Леонід Кожаря виступатиме проти «ізоляції» Білорусі, навіть навпаки – за якнайширше залучення її до європейської Програми Східного партнерства. Раніше Європарламент ухвалив резолюцію, в якій закликав до жорстких санкцій проти білоруських чиновників та суддів, якщо затримані 19 грудня в Мінську опозиціонери не вийдуть на волю. Але, за словами пана Кожари, Європі слід урахувати й думку «інших учасників» Програми...

Для власного народу бацька на інавгурації звично виступив у ролі ура-патріота, якому не цікава думка ані Заходу, ані Сходу. Вдячний народ, принаймні певна його частина, відгукнувся на таку непохитність передбачувано: незадовго до інавгурації керівництво Брестської області запропонувало встановити Лукашенку прижиттєвий пам'ятник. Щоправда, Аляксандр Ригоравіч ще може й скромно відмовитися: коли вся влада в країні належить тобі вже більш як півтора десятиліття, не виключено, що такий пам'ятник відіграватиме лише декоративну роль – таку саму, як інавгурація. Як і вибори, коли на те пішло.

ФОТО: РНЛ, АР АНДРІЙ ЛОМАНІН, ОЛЕКСАНДР ЧЕМОМЕНОВ
ІНФОГРАФІКА: ПАВЛО НІЦ

ВЕРТИКАЛЬ І ТЕРОР

ФОТО: ЕРА

Автор:
Олександр
Михельсон

Вибух у московському аеропорту «Домодедово» 24 січня одразу забрав 35 життів, включаючи життя 29-річної українки. Понад 100 осіб потрапили до лікарень. Вже наступного дня російський президент Дмитрій Медведєв заявив, що рівень терористичної загрози в РФ вищий, ніж навіть у США.

В Україні одразу посилили міліцейський контроль у міжнародному аеропорту «Бориспіль», Антитерористичний центр СБУ перевели на режим посиленого чергування.

На перший погляд, ідеться про звичайний рефлекс. Наприклад, в березні минулого року, коли два вибухи в московському метро забрали чотири десятки життів, посилений контроль ввели у метрополітенах Києва, Баку та навіть Мінська. Втім, якщо говорити про запобігання терористичної загрози, все зводиться до того, що вважати терактом, або, якщо на те пішло, його запобіганням. Наприкінці 2008-го російська ФСБ заявила про 97 відвернених протягом року терористичних атак. Українська ж Служба безпеки на підвідомчій їй території за той самий час нараховувала таких випадків аж... 246. Візьмемо на себе сміливість припустити, що

масштаби планованих загроз були несумірні.

Проте розслабитися не варто. Пригадується, коли Леонід Кучма 12 років тому балотувався на другий президентський термін, серед його передвиборчих рекламних роликів був і епізод із війною в Чечні. На тлі кадрів із танками й пожежами українцям пояснювали, що вони мають пишатися миром у своїй країні, і, звісно ж, голосувати за мудрих керівників, які цей мир підтримують.

Нинішня влада багато в чому намагається копіювати режим другої половини 1990-х, а стабільність – це чи не головна спільна «фішка» обох режимів. Але проблема в тому, що часи змінилися, позаяк 12 років тому на більшій частині пострадянського простору відбувалися міжетнічні сутички, зокрема й чеченська війна. Нині Росія має справу, з одного боку, з кавказьким джихадом ісламських фундаменталістів, а з іншого – зі зростанням націоналістичних настроїв, носії яких періодично теж не гребують вибухами та просто політичними вбивствами. І виявляється, що старанно вибудована вертикаль російської влади не спроможна

добитися того, щоб гучні теракти відбувалися хоча б рідше, ніж раз на півроку. Хоча будували її нібито саме для цього.

А що ж Україна? З приходом нової влади простір від Чопу до Хутора-Михайлівського надовго загруз у тому «вакуумі безпеки», з якого так і не вибрався за попередні п'ять років. Усі ці роки нас часто залякували, зокрема вступом до НАТО, що нібито відразу приверне в Україну весь міжнародний тероризм. Ні НАТО, ні міжнародний тероризм у наше життя так і не увійшли, однак вибухи залунали. І одна річ, коли вночі підривають бюст Сталіна, а інша, коли невідомо хто закладає вибухівку в донецькій Макіївці, вимагаючи підозріло точну суму грошей.

Очевидно, терористичні виклики для України все ще набагато менші, ніж для сусідньої Росії. Але ж і засоби протидії їм у нас слабші в рази. Класична приказка «Яка країна, такі й теракти» набуває нового, моторошного змісту. Хоча б тому, що, як показує сусідський досвід, створення вертикалі влади дуже зручно виправдовувати терактами, однак, зіткнувшись із ними, система себе не виправдує. ■

ВТРАТА УКРАЇНИ

Під час теракту в аеропорту «Домодедово» загинула український драматург і поет, 29-річна одеситка Анна (Машутіна) Яблонська. Вона прибула до Москви на вручення премії журналу «Мистецтво кіно» за свою останню п'єсу «Язичники». Анна Яблонська більше відома в Росії, вона формально належала до драматургічної хвилі «нова драма». Автор понад 10 п'єс, вистави за її текстами йшли в театрах Одеси, Санкт-Петербурга та Москви. Тексти Яблонської – це химерний симбіоз буденщини та високої літератури.

«Аня Яблонська – це справжній поет з колосальною інтуїцією і глибиною – розповідає драматург Наталя Ворожбит. – Очевидно, що вона передчувала свою трагедію. Один із її останніх записів у

ЖЖ: «Кажеться, у мене осталося мало времени». Ми познайомилися 2007 року в Ясній Полянці на одній із театральних лабораторій. З того часу в нас був тісний емоційний зв'язок. Вона з тих людей, яких називають справжніми. Це не тому, що вона загинула... Це правда.

В Росії її шанували як драматурга, ставили, нагороджували преміями, запрошували на семінари, лабораторії. Можливо, оцінили б і в Україні. Життя попереду було прекрасним. Було заради кого жити й заради чого. Скільки ненаписаних текстів.... Найбільше болить те, що в неї залишилася маленька донечка.»

81,9%
українців, перебуваючи у громадських місцях, не відчують побоювань через загрозу теракту (опитування Інституту Горшеніна)

Нез'ясовна легкість буття

В Росії люди не можуть зрозуміти, наскільки вони наблизилися до фізичного знищення

Наступного дня після вибуху в аеропорту «Домодедово» президент Росії Дмитрій Медведєв із суворим виглядом з телеекранів заявив, що відповідальні за можливість вчинення подібного теракту повинні бути жорстко покарані. В уяві одразу постали неймовірні картини: Путін оголошує про свою відставку, вслід за ним Медведєв складає повноваження, а потім черга за Нургалєвим, Жириновським, міністрами, чиновниками, депутатами. Причому не лише за нинішніми, а й за їхніми попередниками. Аж ніяк не їх мав на увазі президент. Йшлося, як виявляється, про тих, хто зайвого металошукача в аеропорту не встановив. І розмов же тепер про той непоставлений металошукач!..

А якщо б смертник убив людей не в залі прильоту, а, скажімо, при вході в аеропорт, чи легше було б? Тоді б мова зайшла про брак зовнішньої охорони. Наче можна пообтикати місто й країну металошукачами так, щоб вони справді перекрили шлях терористам. Наче немає вільного доступу до шкіл, дитячих садочків, торговельних центрів, метро, тролейбусів – де там іще людно?

Транспортники звинувачують персонал аеропорту, натомість останній тримає оборону, мовляв, ми тут до чого? Когось звільнять, когось понизять, а проти когось, диви, й кримінальну справу порушать. Правильно, адже незабаром вибори, активність вітається. Й знову ж таки, як зазвичай, як усі ці роки, впродовж яких нас підривають, заріється в пісок, забудеться, розсіється головне – справжня причина цих кривавих походів смертників у народ.

Те, що істинна причина криється в корупції вищої влади, в небажанні переділити нафтовий ринок не на свою користь, зрештою, в імперській гордині – цього, здається, пояснювати не варто. Проте вражає інше: які ми легковірні, як просто і залюбки йдемо на повідку в провокацій програми «Время»! Коли ми влаштовуємося перед своїми комп'ютерами й занурюємося хто у свої блоги, хто в читання опозиційної преси, коли ми за старою радянською звичкою сідаємо на кухні за пляшкою горілки, ми розумні, незалежні й самостійні. Проте варто лише відійти від комп'ютера, вийти з кухні чи, не дай Боже, увімкнути телевізор, як перетворюємося на електорат, синонімом до якого є «бидло». Я не маю на увазі весь світ, я про Росію. Ми такі милі інтелігенти, такі делікатні «п'кейні жилети», стискаємо від злості кулачки, коли президент суворо запитує «Доколе?», й ствердно киваємо, коли прем'єр-міністр розпинається про те, скільки грошей він готовий виділити родинам загиблих. І ніхто чомусь не хоче запитати прем'єра:

**СПРАВЖНЯ ПРИЧИНА
КРИВАВИХ ПОХОДІВ
СМЕРТНИКІВ У НАРОД, ЯК
ЗАВЖДИ, ЗАБУДЕТЬСЯ**

«Де той сортир, у який ви обіцяли зайти й у якому мали замочити терористів?» Чи терористи геть перевелись? Невтішна практика свідчить, що ні.

Водночас ми так активно долучаємося до розмов про колективну безвідповідальність, немов і справді віримо, що в загибелі людей винний брак металошукачів та одиниць охорони. Ми охоче долучаємося до будь-яких розмов, даючи політикам привід вважати себе напередодні передвиборчих кампаній виключно електоратом, а після них – взагалі ніким.

Ми поступово перестаємо боятися, звикаючи до того, що на війні як на війні, – пекельна машина може спрацювати в будь-який момент будь-де. Ми навіть уже точно не знаємо, скільки терактів відбулося впродовж останніх 20 років, а якщо й пригадаємо, то переважно в пам'яті зринають вибухи в Москві, начебто жертви у провінціях неважливі. Звикали.

Неначе з рога достатку ллються розумні коментарі експертів й безглузді – чиновників, обіцянки жорстоко покарати – від президента й допомогти матеріально – від прем'єра. Решта суспільства після будь-якого теракту поділяється на два табори: один звинувачує в усьому путінський режим, другий – всіх чужорідців. Проте всі без упину кричать «Геть!»

і говорять, говорять, говорять. Опозиція збуджується й голосно заявляє про себе. Націоналісти в інтернеті закликають людей бити кавказців, оголошуючи час і місце зборів. Жовті ЗМІ публікують на

своїх шпальтах вартість наданих ним фото відірваних рук і понівечених трупів (певна річ, в доларах). Діячі культури вдають, що ніякої війни немає.

Й усі разом абсолютно не розуміють, що відбувається та як близько кожен до фізичного знищення. От тобі й маєш. Величезне місто Москва, півтора десятка мільйонів людей, а у списках загиблих / постраждалих все одно знаходиш знайомого чи знайомого знайомого. Світ не просто тісний, він крихітний. А країна, навіть така величезна, як Росія, й поготів мізерна.

Але потрібна неабияка гідність, щоби зберегти це мізерне утворення. Вже десять років третього тисячоліття минуло, а в нас тут середньовіччя панує. Ми не можемо навчитися достойно віддавати те, з чим не спроможні впоратися, й розпрощатися з тим, що сторіччями трималося на насиллі. Імперії не вмирають безкровно, вони тягнуть за собою жертви, замітаючи сліди кров'ю. А потенційні жертви ніяк не навчаться упиралися руками й ногами, не хочуть вправлятися у власній безпеці, йдучи на компроміс із монстром та не вміючи хоч якось об'єднатися. Хоч зі страху перед смертю, якщо іншого на думку не спадає. ■

Автор:
Катерина
Барабаш,
Росія

Свято не насправді

Такого Майдан Незалежності не бачив уже давно

Автор:
Дмитро
Вовнянко,
Тиждень

Певно, від пам'ятного параду на честь Дня визволення України від німецько-фашистських загарбників, проведеного один-єдиний раз напередодні виборів президента України у 2004 році за участю Леоніда Кучми, Володимира Путіна та Віктора Януковича. На тому параді, що проходив у будень, всю урочистість моменту ламала одна значна деталь: дуже мало глядачів. А ті, хто був, за парадом спостерігали з такою презирливою байдужістю, наче відпрацьовували свій робочий час. Що насправді було не так вже й далеко від істини.

Практично те саме на головному майдані країни спостерігав Київ 22 січня, у День Соборності нашої держави. Аносовані київською мерією урочистості на честь річниці Акта злуки українських земель нагадували захід, проведений тільки для галочки у звіті. Виступали якісь шароварні колективи, грала українська музика, але відчуття свята не було й близько. Перед сценою ліниво тинялося кілька тисяч людей різного віку. Їхні обличчя випромінювали таку презирливу байдужість до всього навколо, що проти волі їх ставало шкода. І занесла ж їх нелегка на це «свято»?

Там, де присутнім просто махати прапорами вже набридло, вони починали себе розважати. Компанія молодих людей стоячи грала в карти. Ще одна група розповідала анекдоти, явно не до теми свята. Біля метро купка людей, озираючись, аби ніхто не побачив, потайки частувалася горілочкою.

Надвечір учасники «свята» поодинокі підходили до сходів і складали державні прапори. Виглядало це дивовижно, немов здача зброї солдатами

до збройної кімнати після маневрів. Усе частіше в натовпі лунали фрази: «Так а расплата когда? Деньги щас будут?» Замість того щоб просто їхати додому, «люди, які прийшли святкувати», чомусь вголос обурювалися, що їм не платять. І все це не криючись і не ховаючись, просто на очах здивованих перехожих.

На цьому ерзац-святкування не припинилося. Офіційні урочистості, трансльовані по телебаченню, навіяли тугу. Кам'яні обличчя присутніх у палаці «Україна» майже однаково реагували і на промову президента Януковича, і на виступ ансамблю ім. Вірського. У їхніх очах великими літерами було написано, що бути на цьому заході їм бридко й нецікаво. Це дійство у підсумку нагадувало добровільно-примусові урочистості часів совка. Усе те саме. Байдужість і фальш.

Взагалі намір влади святкувати День Соборності викликав подив. Ні для кого ніколи не було секретом, що для команди Партії регіонів і День Соборності, і Козацька Покрова, і День пам'яті героїв Крут – свята незвичні й чужі. Проте вони розуміють, що в Україні є люди, які в День Соборності абсолютно добровільно утворили живий ланцюг, що символічно об'єднав правий берег Дніпра з лівим. В Україні є люди, які вийшли святкувати День Соборності у своїх містах, зокрема й у Донецьку, Харкові та Одесі. Тож якщо влада цього свята не помічатиме, святковий майданчик опанують опозиційні політики. Тому його зайняли кілька тисяч людей із байдужими очима, які після заходу, не криючись, склали у стоси прапори й зажадали оплати. ■

ПІД «ЙОЛКОЮ».
Нудьгувати та «святкувати»
водночас під силу лише
за відповідну оплату

ФОТО: PHIL

Перша електронна бібліотека
друкованих періодичних видань

**УЛЮБЛЕНІ
ГАЗЕТИ ТА ЖУРНАЛИ
У НОВОМУ ФОРМАТІ**

www.presspoint.com.ua

Ліцензія Національної Ради України з питань телебачення і радіомовлення НР №0494-М від 14.12.04 р. ТОВ «ТРК «ТРС»

СЬОГОДНІ

ПІДСУМКИ

**З ВОЛОДИМИРОМ
ПАВЛЮКОМ**

ЩОНЕДІЛІ
20:30

ТБІ

ШУКАЙТЕ ТЕЛЕКАНАЛ ТБІ У ЕФІРІ, В КАБЕЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ТА У ВІЛЬНОМУ ДОСТУПІ НА СУПУТНИКУ АМОС

Ату їх, ату!

З інтелігенції знову ліплять «ворожий клас»

Автор:
Гліб
Успенський

Голос із зали: «Ви хотіли б,
щоб вас відлили в бронзі?»
Сергій Жадан: «Більш
вірогідно, що нас скоро
залиють в бетон».

На презентації книги
у Львові, січень 2011 року

У той час, коли Європа
вже давно пережила різ-
номанітні скандальні
мистецькі перформанси з
епатажем і натуралізмом, пе-
черні люди з владних кабінетів
у Києві згадали про методи

Брежнєва – Суслова, якими
вони користувалися у спілку-
ванні з митцями та інтеліген-
цією. З метою, вочевидь, їх-
нього перевиховання чи заля-
кування почали залучати
структури СБУ, МВС та судової

гілки влади. Схоже на те, що у відносинах митців і влади «будівничі нової країни» вирішили діяти через посередників: слідчий, шмон і профілактична бесіда. Кафкіанські події, що проглядаються у ставленні системи до інтелігентських кіл, збігаються з наступом на українську меншину в РФ і, зокрема, з ідеологічною «фільтрацією» української бібліотеки в Москві.

«ЧИСТКА» ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО КОМІТЕТУ

12 липня 2010 року вийшов указ президента, за яким на 2/3 змінено склад Шевченківського комітету. Його очолив одіозний чиновник-комуніст зі стажем Борис Олійник, який на власний розсуд почав формувати новий склад за принципом лояльності до влади. Зокрема, виключили Олега Скрипку, Андрія Куркова, Тараса Петриненка, Олеся Санина. Натомість свої місця зберегли Іван Драч, Мирослав Скорик, Богдан Ступка та Вадим Писарев.

Першою під роздачу потрапила Марія Матіос – без жодних причин і пояснень її звільнено з посади заступника голови комітету. Підставою Олійник назвав указ президента від 12 липня 2010-го, але в цьому документі не йдеться про звільнення Матіос. Письменниця в коментарі *Тижню* заявила, що ситуацію навколо себе розцінює як синхронні дії заступника голови Адміністрації президента Ганни Герман та правоохоронних органів. «Це почалося 9 березня 2010-го, коли я вступила в публічну полеміку з Ганною Герман щодо неприйнятності зменшення фінансової винагороди лауреатам. Тоді я це назвала «першою підніжкою» президентів з боку його оточення. Герман дозволила собі заявити, що українські письменники мають жити скромно, як Шевченко. Я відповіла, що більшість із них і так живе на межі бідності», – розповідає Матіос.

ПІДКОНТРОЛЬНІ ТЕЛЕПУЗИКИ

Історія з «Вечірнім кварталом», цими політтехнологіч-

ними телепузиками, на перший погляд, до теми «пресування» митців не має жодного стосунку. Казус, який трапився з ними, виявився такою собі увертюрою до поганої опери. Улюбленці наших неорадянських політиків, хлопці із ТОВ «Студія квартал-95», у 2010-му якось несподівано пропали з ТБ. Це навіть пов'язували зі зміною власника, новим хазяїном гумористів називали голову СБУ Валерія Хорошковського.

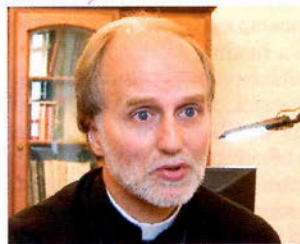
Коли почали ширитися чутки про цензуру, нібито задіяну проти «ВК», то раптово прокинулися провадлери медіа. Вони запевнили, що це взагалі ледь не герої політичного плюралізму: жодної цензури, вони нібито висміювали і опозицію, і президента з урядом, мовляв, все чесно – 50% на 50%.

Те, що політичні «квоти» на жарті «ВК» були очевидні – це навіть не тема для обговорення: висміювання опонентів регіоналів було і є набагато уїдливішим, ніж «української речі» Азарова. Але креативники шоу не врахували одного суттєвого моменту. Масова уява створила свою версію «ВК» – найцікавіші моменти з шоу у вигляді «вирізаних відеороликів» тепер у мобільних телефонах та інтернеті. Фрагменти, як вірус грипу, пішли між людьми – від хати до хати, від регіону до регіону. Чи не кожен таксист і школяр із захватом дивився ці записи, сміючись передусім над азаровими, януковичами, черновецькими та показуючи їх усім охочим за будь-якої нагоди зі своєї мобілки. Після такого стихійно всенародного успіху політична розв'язність «Вечірнього кварталу», притаманна відносно ліберальному періоду попереднього президента, дуже й дуже утратила свою гостроту. «ВК» став політично обережним – «паркетним».

БЕЗДОГАННО НАЧИЩЕНІ ТУФЛІ СБУ

Інший сигнал митцям українська необрежневщина надіслала блогосфері. Треба бути дуже сміливими (чи зовсім недалекими), щоб зазіхнути на

ХРОНІКА ТИСКУ

28 травня 2010

Спроба офіцера СБУ провести профілактичну бесіду з ректором Українського Католицького Університету о. Борисом Гудзяком

12 липня 2010

Указ президента про зміну складу Шевченківського комітету: з комітету «пішли» митців із незалежною громадською позицією, натомість його склад поновлено лояльними

30 липня 2010

Блогера й письменника Олега Шинкаренка викликали на допит у СБУ через дописи в ЖЖ

8 вересня 2010 року

СБУ затримала історика Руслана Забілого, вилучивши всі електронні носії інформації під приводом «витоку державної таємниці»

10 січня 2011

О 6-й ранку міліція здійснила обшук у помешканні письменницького подружжя Марини Браццо та Юрія В. Ноги, яких за підозрили в тероризмі

12 січня 2011

Відкритий лист письменниці Марії Матіос до генпрокурора Віктора Пшонки, у якому вона заявляє про тиск і переслідування

21 січня 2011

Оприлюднений законопроект «Про вищу освіту» містить норму (кількісний показник студентів), за якою Національний університет «Києво-Могилянська академія» може розформувати. (див. стор. 18) За «непосновеніє»

простір свободи віртуальників, на цю зубасту громадянську журналістику, яка безперервно заливає розтопленого сала під шкіру авторитетам.

Приводом виклику в СБУ молодого письменника і блогера Олега Шинкаренка став його критичний допис у власному живому журналі про президента. 30 липня 2010 року Олег написав: «Мене відпустили після письмового свідчення, що я більше не буду у різкій формі критикувати владу в своєму ЖЖ. Оскільки конкретних вимог до мене поставлено не було, то слід розуміти це так, що будь-яка критика влади в мережі може спричинити нові переслідування». Він ще додав, що «записи, які були найбільш образливими (з вінком та перепост з російського «Луркомор'я» про Януковича), з мого ЖЖ зникли. Я їх звідти не прибирав. Висновок: СБУ зламала мій блог».

«ПРАВОВА ОЦІНКА» ТА «ЕСТЕТИКА» – РЕЧІ ДЕЛІКАТНІ ТА ВІДНОСНІ

ність правоохоронних органів суспільству – це одна з вирішальних ознак закритості та корумпованості влади.

СТУРБОВАНІСТЬ ФАЛОСОМ
Анекдотично виглядає ситуація, що склалася навколо «літературознавчих» потуг наших силовиків зрозуміти

твори сучасних українських письменників. 12 січня згадувана Марія Матіос заявила про своє політичне переслідування з боку прокуратури та міліції. Цьому передували події, які могли лягти в основу коміксу. Наприкінці листопада 2010 року голова ради організацій ветеранів, депутат від Компартії Петро Цибенко звернувся до ГПУ з депутатським запитом щодо «правової оцінки висловлювань, які допускає авторка у тексті своєї книжки «Вирвані сторінки з автобіографії» у бік меморіальних пам'яток радянським воїнам». Зокрема, Цибенку не сподобалося порівняння монументу із фалосом.

Марія Матіос звернулася з відкритим листом до генпрокурора Віктора Пшонки, оскільки їй стало відомо, що її розшукують за різними адре-

ЯК ЦЕ БУЛО

У чому звинувачувала митців та науковців радянська влада

Автор: Роман Кабачій

Свого часу в Білорусі один із діячів місцевого «Меморіалу» запитав мене: «Ви, українці, перерахували вже всіх своїх репресованих представників інтелігенції? Ми вже це, незважаючи ні на що, зробили давно». На жаль, ми – ні. Хоча самих лише українських письменників репресовано до чотирьох сотень. Наразі ж їх ніхто не порахує. Ще кілька років тому я сподівався, що це зробить Інститут національної пам'яті, проте тепер зрозуміло, що він був мертвонародженою дитиною. Тиждень обрав із безлічі трагічних доль найпоказовіші, що демонструють різноманіття методів радянської влади у знищенні людей різних професій і політичних поглядів.

Лесь Курбас
(1887–1937)
Театральний режисер, актор, драматург, перекладач, публіцист, теоретик театру. Засновник Мистецького об'єднання «Березіль» у Харкові. У 1927 році звинувачений у націоналізмі, формалізмі, відриві від радянської дійсності. З 1931-го почалося відкрите масове цькування, «вигнання з мови» Курбаса та Миколи Куліша. У 1933 році арештований, у 1937-му розстріляний у урочищі Сандармох.

Володимир Сосюра
(1898–1965)
Поет. Під час Визвольних змагань перебував в армії УНР, згодом потрапив до Червоної армії. 1944 року написав вірш «Любів Україну», через який у 1951-му був звинувачений в українському націоналізмі, зазнав гострих нападів із боку офіційної критики. Зокрема поеми «Мазепа» та «Розстріляне відродження» були заборонені до друку.

Нестор Городовенко
(1885–1964)
Хормейстер, засновник капели «Думка». Через самостійницький характер, відмову наповнювати репертуар капели піснями на хвалу партії та Сталіна капела потрапила в немильність, була невідомою. У 1937 році Нестора відсторонено від керівництва капелю через «формалістичні трюки». Під час війни він змушений емігрувати, натомість згадувати про «буржуазного націоналіста» Городовенка було суворо заборонено.

сами, де вона колись мешкала або працювала. Заскочена зненацька ЗМІ міліція відмахнулася офіційною заявою, що письменницю ніхто не збирається затримувати. «Зараз у справі моєї книжки триває абсурдний пінг-понг між прокуратурою та міліцією. В МВС ніхто не хоче зі мною говорити та ознайомлювати мене з моєю справою», — каже Матіос. Письменниця має на меті довести цю справу до завершення і оприлюднити результати перед громадськістю.

МИТЦІ-«ТЕРОРИСТИ»

Вершина системного державного маразму — обшук о 6-й ранку на початку січня 2011 року у помешканні письменницького подружжя Марини Брацило та Юрія В. Ноги. Їх підозрювали в причетності до знищення монументу Сталіна, який комуністи звели в Запо-

ріжжі. Щороку Юрко та Марина їздять на зимові та літні свята до батьків, котрі живуть у цьому місті, але за останні 20 років ніхто з їхніх друзів і близьких не помічав у них схильності кидатися на тоталітарні постаменти й пам'ятники.

Згідно з протоколом у них вилучили системний блок комп'ютера, 3 флешки, 21 CD-

диск, 5 мобільних телефонів, 24 записники, зокрема й із віршами, фотоапарат, 52 фотоплівки, 49 негативів для фото, «списаний папір». Письменниця й адвокат Лариса Денисенко зауважила, що відпо-

відно до закону обшуки проводяться вдень, в стандартні робочі години — з 9:00 до 18:00. На її думку, навіть через це Юркові й Марині вже слід оскаржувати дії міліції. Втім, чиновники та політики, певно, мають зовсім інший погляд на подібні процеси. Наприклад, заступник голови Адміністрації президента Ганна Герман вважає, що не варто «ставити власній державі палиці в колеса і змушувати світ дивитися на Україну, як на Білорусь». Про це вона заявила, коментуючи слова письменника Юрія Андруховича про те, що Віктор Янукович є «пародією» на російського прем'єра Володимира Путіна. Мабуть, пані Герман мала на увазі, що митцям не варто смикатися, коли нижня влада робить із України Білорусь, натомість мовчки писати книжки. ■

ВЕРШИНА ВЛАДНОГО МАРАЗМУ — ПІДОЗРИ МИТЦІВ У ТЕРОРИЗМІ

диск, 5 мобільних телефонів, 24 записники, зокрема й із віршами, фотоапарат, 52 фотоплівки, 49 негативів для фото, «списаний папір». Письменниця й адвокат Лариса Денисенко зауважила, що відпо-

**Олександр
Довженко**
(1894–1956)

Письменник, кінорежисер, художник. 1943 року написав кіноповість «Україна в огні», за яку особисто Сталін закинув Довженкові націоналізм, перекручення історії, аморальність головної героїні Олеси. Через це йому було заборонено жити в Україні. Про свою повість написав у щоденнику: «Мені важко од свідомості, що «Україна в огні» — це правда. Прикрита і замкнена моя правда про народ і його лихо».

**Алла
Горська**
(1929–1970)

Художниця, організатор та активний учасник Клубу творчої молоді в Києві. За виконання вітражу «Шевченко. Мати» у Київському університеті виключена зі Спілки художників, вітраж було знищено як «ідейно невитриманий». Звинувачувалася в антирадянській пропаганді, «праці на користь ворогів за кордоном». Убита за нез'ясованих обставин у місті Василькові.

**Григорій
Вашченко**
(1878–1967)

Педагог-новатор. Ініціатор заснування Української академії педагогічних наук. Засновник трирічних педагогічних курсів ім. Грінченка. Впроваджував в Україні методику школи Монтесорі. У 1933 році звинувачений у націоналізмі та «шкідництві» у формі «байдужості щодо реагування на основоположні партійні постанови з питань педагогіки». Змушений був виїхати з України, а під час Другої світової війни емігрувати.

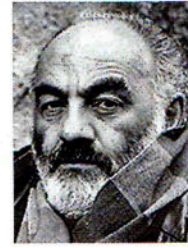
**Микола
Чернявський**
(1868–1938)

Письменник, ініціатор товариства «Українська хата» та Української автокефальної церкви у Херсоні. Під час Визвольних змагань, як і решта співтворців національного відродження, «мали дане їм революцією право національно самовизначитись і скористались ним досить лояльно, не приносячи ніякої шкоди». Засуджений за участь у філії вигаданої Спілки визволення України (СВУ). Розстріляний за вироком трійки у 1938 році.

**Матвій
Яворський**
(1884–1937)

Історик, один з організаторів Українського товариства істориків-марксистів. З 1928 року починається його критика за «націоналістичні перекручення». Боротьба з «яворщиною» стала одним із напрямів ліквідації української національної історіографії. Арештований у 1931 році та засуджений за участь у неіснуючому Українському національному центрі. Розстріляний на Соловках.

**Сергій
Параджанов**
(1924–1990)

Кінорежисер, сценарист. Через протести разом з іншими представниками української інтелігенції щодо переслідувань інакодумців, відсутність свободи у пресі був змушений виїхати з України до Вірменії. 1971 року повернувся до Києва, 1973-го засуджений на п'ять років за гомосексуалізм, хоч в обвинувальному вирокі були статті і «за спекуляцію», і «за український націоналізм». Через міжнародні протести звільнений у 1977 році.

Alma Pater

Законопроект про освіту, який активно просуває влада, робить вищі цілковито залежними від міністерства Дмитра Табачника

ВЕЛИКЕ ПРИБИРАННЯ. Якщо студентські звичаї доведеться погоджувати з Міносвіти, то могилянці не «митимуть Сковороду», а нестимуть почесну варту біля пам'ятника Леніну

Автор:
Ольга
Айвазовська,
громадська
мережа
«Опора»

Наприкінці 2010 року група у складі семи депутатів (шестеро з яких представляють партії парламентської більшості, а один – БЮТ) підготували проект закону № 7486-1, який має всі шанси бути ухваленим. Народні обранці вже засвідчили, що політичної волі, щоб проштовхнути проект, у них достатньо. 12 січня 2011 року було призначено засідання профільного Комітету ВР з питань науки та освіти, на якому мали розглянути документ і визначитися, чи рекомендувати його на розгляд депутатів. Однак у зазначений день кворуму серед членів комітету не було, відтак розгляд перенесли на 13 січня. Але й тоді не вдалося зібрати достатньої кількості народних обранців, тому комітет оголосив перерву, так і не з'явившись перед журналістами.

Як виявилось згодом, засідання все ж таки відбулося, на

якому було рекомендовано відхилити законопроект про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» Юрія Мірошніченка й розглянути інший, поданий сімома депутатами. Рішення прийняв комітет, першим заступником голови якого є один з авторів Максим Луцький, а секретарем – інший автор, Катерина Самойлик (керівник комітету Володимир Полохало перебуває на лікарняному після інсульту).

Згодом народний депутат, член комітету Леся Оробець направила депутатський запит на ім'я голови Верховної Ради з проханням відреагувати на фальсифікації засідання комітету від 13 січня. Тепер слово за Володимиром Литвином і Комітетом із питань регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності ВР. Проте розгляд депутатського запиту жодним чином не перешкоджає

руху законопроекту до сесійної зали. Тож можна очікувати, що найближчого сесійного тижня на початку лютого документ буде внесено до порядку денного. Деякі експерти зазначають, що голосування за нього може стати символічною крапкою в питанні освітньої «реформи». Тобто в душі останні закони творчих традицій документ швидко розглянуть у першому та другому читанні й зрештою приймуть у цілому.

АВТОНОМІЯ ЧЕРЕЗ ТОТАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Розробники проекту закону про вищу освіту наголошують на тому, що виші отримають дійсну, а не вдавану автономію, але за «...існування певного обмеженого контролю та розпорядчого впливу з боку Міністерства освіти і науки України». Утім, аналіз законопроекту нашої хує на висновок, що для реаль-

ФОТО: ОЛЕКСАНДР ЧЕКМЕНЬОВ

ної автономії місця не знайшлося – низка положень радше обмежують права вищих навчальних закладів. Зокрема, це стосується обрання керівника (ректора, президента, директора). Якщо закон буде ухвалено у викладеній редакції, то вибори організовуватиме Міністерство освіти і науки України або інший відповідний орган центральної влади, якому підпорядкований навчальний заклад. Також він затверджуватиме та звільнятиме з посад керівників вишів. Процедура обрання прописана досить детально, однак практика, яка була застосована під час призначення ректора Донецького національного університету, засвідчила можливість впливу на результат, не зважаючи на рішення колективу. Новацією є також обмеження терміну безперервного перебування керівника вишу на посаді. Так, одна особа має право балотуватися щонайбільше двічі й обійматиме посаду десять років (або 14 для вишу зі статусом національного). Дивно, що ця норма застосовується для навчальних закладів усіх форм власності: навіть приватний ВНЗ ефективний менеджер не зможе очолювати більше за визначений термін, чим, по суті, обмежується право власника.

Не менш дивними є норми щодо жорсткого контролю за змістом освітніх послуг. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади (тобто профільне міністерство) сам розробляє та затверджує освітньо-професійні (освітньо-наукові) програми з кожної спеціальності. А отже, саме цей орган і визначатиме зміст дисциплін, послідовність вивчення, перелік знань та вмінь, підручників та інших матеріалів, критерії підсумкового контролю. Такий підхід калькує жорстко уніфіковану радянську систему освіти.

Викликає подив і підхід до градації вищих навчальних закладів. Законопроект передбачає такі типи вишів: університет (класичний і профільний), академія, коледж, професійний коледж. А критерієм для зарахування закладу до того чи іншого типу має стати кількість студентів, яка в ньому

навчається. Якби, наприклад, Гарвардський університет, який тривалий час посідав перше місце у знаних світових рейтингах (у 2010-му – № 2 у рейтингу QS), був змушений підпорядковуватися цьому правилу, він не мав би шансів стати класичним університетом. Адже законопроект вимагає 10 000 студентів, а в Гарвардському університеті їх лише 6700. І неважливо, що там працюють 2100 викладачів та понад 10 000 аспірантів і що бібліотека вишу за чисельністю є четвертою у світі (16,2 млн книжок).

А ДЕ Ж СТУДЕНТОЦЕНТРИЗМ?

Студенти навряд чи будуть раді почути, що новий законопроект дозволяє щороку змінювати розмір плати за навчання. Оплата послуг може корегуватися відповідно до рівня інфляції. Тому батькам варто розраховувати на те, що різниця оплати першого та останнього років навчання може бути не менш істотною, ніж, наприклад, ціна на бензин у 2010-му та 2005-му (а подорожчання суттєве – більш ніж у 2,5 рази).

Знову застосовується дискредитаційна норма щодо позаконкурсного зарахування до вищих навчальних закладів осіб, які мають пільги згідно з іншими законодавчими документами. Таким чином звужуються права тих, хто не належить до вразливих соціальних груп, мають звичайний майновий стан, проживають на неурезаних Чорнобилем територіях. Замість того щоб змусити державу забезпечити умови для якісної освіти цих категорій населення, надавати їм безвідсоткові кредити, завдяки яким можна оплатити навчання, якщо рівня знань недостатньо, законопроект знову пропонує обмежувати права талановитих, але звичайних дітей. Тож прогресивних норм, яких вимагає суспільство вже три роки поспіль, відколи проблема пільгового вступу набула розголосу, немає.

Система вступу до вишів, яку пропонують автори законопроекту, теж має подвійне дно. З одного боку, вперше законо-

РЕАКЦІЯ СТУДЕНТСТВА

Молодіжні організації планують провести 31 січня акцію протесту під будівлею Комітетів Верховної Ради з вимогою відхилити законопроект про вищу освіту. У заході збираються взяти участь Громадянський рух «Відсіч», Фондація регіональних ініціатив, Незалежна студентська профспілка «Пряма дія», Студентська колегія НАУКМА, Студейське братство НАУКМА, Братство козацького бойового звичаю «Спас»

давство закріпить зовнішнє незалежне оцінювання як обов'язковий інструмент визначення рівня знань випускників шкіл. З іншого – у документі немає жодної згадки про Український центр оцінювання якості освіти, а останній не належить до спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади, яким є Міністерство освіти і науки України. Тому не дивує передріздвяне розпорядження Кабінету Міністрів, яким без жодних пояснень було усунуто з посади директора УЦОЯО Ігоря Лікарчука. Його місце посіла вже колишня заступниця міністра Дмитра Табачника, відома захисниця російської мови Ірина Зайцева. Це свідчить про кадрові рішення щодо підконтрольності тестування міністерству та перспективи законодавчого закріплення цієї ідеї. Хоча первинно Український центр має оцінювати не тільки рівень знань випускників, а й якість викладання. Тож залежність від міністерства ставить під питання будь-який сенс такого моніторингу. ■

ДО РЕЧІ

Концепція, що обурює наукову еліту і надихає провінціалів

Плутаною «фількіною грамотою» виглядає ще один документ відомства Дмитра Табачника – Концепція мовної освіти в Україні, презентована наприкінці грудня 2010 року

Документ Міносвіти відкриває широке поле для мовних маніпуляцій. Так, зокрема, у Концепції не наведено визначення таких ключових термінів, як «державна мова», «рідна мова», «іноземна мова», «мова меншин» тощо. А ось статус російської там, як за радянських часів, виведений на рівень мови міжнародного спілкування (а не мови нацменшин). У той час як значущість української помітно знівельована. Відповідно до Концепції мову навчання кожен може обирати на свій розсуд, тож освіта державною стає неперіоритетною для Міністерства.

У наукових колах серйозно сумніваються у фаховості розробників такої Концепції. І справді, до робочої групи, що працює над документом, належать викладачі доволі «рейтингових» вишів: Кримського республіканського інституту післядипломної педагогічної освіти, Південно-українського регіонального інституту післядипломної педагогічної освіти тощо. Так, на їхню думку, російською мовою щодня послуговуються 67% громадян України. Водночас професура таких вишів, як Києво-Могилянська академія та Університет імені Карпенка-Карого (зокрема, В'ячеслав Брюховецький і Вадим Скуратівський), Львівського університету, так оцінює мовну Концепцію Міносвіти: «У разі її прийняття Концепція внесе хаос у систему освіти, загальмує її розвиток і поглибить розкол українського суспільства на мовно-культурному ґрунті». Утім, до порад наукової еліти в міністерстві навряд чи прислухаються – термін прийому зауважень від громадськості спливає уже 20 січня.

Слово його тепле

Автор:
Юрій
Макаров,
Тижень

Принаймні на одній ділянці побутової культури ми вже долучилися до європейських цінностей. А саме: в Європі, зокрема в Німеччині, Франції, Італії, однією з улюблених тем неонов'язкової «світської» розмови вважається подорожчання життя. Це як у Британії обговорення погоди. На ціни скаргаються всі незалежно від статків. Я навіть припускаю, що ці розмови є значною мірою «ритуальними»: у такий спосіб люди підтверджують свою належність до традиційної буржуазної системи цінностей, серед яких не останньою вважається ощадливість. Тобто ті самі французи, скажімо, навмисне вдають із себе скнар і навіть трохи цим кокетують, хоча насправді можуть такими й не бути. Нам це важко зрозуміти, в нас важливо похизуватися перед сусідом автівкою, годинником і будинком за парканом. Звісно, тим, у кого вони є.

Ті ж, у кого їх немає, дедалі частіше починають і закінчують розмови «покращенням життя вже сьогодні»: цінами на молоко, яйця, масло, на міський транспорт і на сам бензин (ну нічого собі: літр 95-го – під 9 грн, вони там що, отетеріли?) А віднедавна й комунальними послугами.

За всієї критичної налаштованості до партії влади важко не погодитися: ціни на «комуналку» доведеться підвищувати. Слід сказати, що ми справді поводи-мося в побуті безгосподарно. Легше наростити кількість секцій у батареї, ніж заклеїти вікна (а ще краще їх поміняти). Якщо в кімнаті тепло, перший логічний, підсвідомий рух – не прикрутити батарею, а відчинити кватирку. Легше поставити на лічильник простенький саморобний прилад, який його дурить і зменшує показники, ніж замінити лампочки розжарювання на економні флуоресцентні. На це звертає увагу будь-який іноземець, який потрапляє до нас у гості. Адже в них, якщо в кімнаті нікого немає, так само звично вимикати не лише світло, а й опалювання.

Гаразд, реформа ЖКГ нарізала. Але хто сказав, що її треба починати з тарифів? Чи не варто спершу розібратися з ціноутворенням? Яка ціна газу власного видобутку, що нібито спрямовується на комунальні потреби, на відміну від імпортного російського, який буцімто використовується в хімічній і металургійній промисловості (а вони в нас належать олігархам)? Яка собівартість однієї кіловат-години на різних електростанціях? Яка гранична рентабельність обленерго, які приватизували ще за Кучми? І коли відновиться поста-

чання населенню не лише гарячої, а й холодної води в тих містах, де її не бачили роками? У цих питаннях поки що плутаються навіть чиновники, які відповідають за «реформу», а це означає, що цілісної концепції немає ні в кого. Частина завдань механічно перекладається на місцеву владу – так, ніби вона є чимось окремим та незалежним і не було зроблено титанічних зусиль із побудови цілісної вертикалі включно з підкручуванням останніх виборів. Тож відповідайте, а не грайте у «злого та доброго слідчого» (прем'єр і президент)!

Поки що зовні політика регіоналів виглядає таким чином, що «злий слідчий» (прем'єр-міністр) обґрунтовує неминучість подорожчання, а «добрий слідчий» (президент) його обсмикує і вимагає «зваженої й справедливої тарифної політики». Отямилися... Звісно, неминуче виникає враження, що все це робиться, щоби захистити великий бізнес (ті самі обленерго, Нафтогаз, підприємства великої хімії тощо), – а ви спробуйте заперечити!

Але є тут і друге питання: а чи готові самі українці захищати свої інтереси? Припустімо, з тарифами на тепло сперечатися важко. Але чому не спостерігається зустрічного ентузіазму, коли та сама Київська міська держадміністрація пропо-

нує встановлювати лічильники? І що означає таємнича графа в нашому рахунку на сплату послуг: «утримання прибудинкових територій»? Це що мається на увазі, прибирання? Віником? Чи, може, доглядання зелених насаджень? То я двірника

взагалі не бачив уже кілька років, навіть не знаю, чи є він. Чому б не піти до ЖЕКу мешканцям одного-єдиного будинку й не влаштувати там невеличкий показовий «майданчик»?

Еге ж, а ви спробуйте розворушити сусідів! Чому, нарешті, не створити товариство співвласників і самим визначати ціни на послуги? Як це робиться, пише в своєму блозі на «Українській правді» відомий адвокат Тетяна Монтян – рішуче й переконливо, як уміє тільки вона, радує почитати.

А мій знайомий пенсіонер під час «світської» бесіди на вищезначену тему прямо сказав: «Товариство? З ким? Вони ж усі шахраї! Продадуть будинок, а ми залишимося на вулиці». Вочевидь, він мав на увазі своїх сусідів. От і кінець розмови. Я не міг його переконати в тому, в чому впевнений сам: щира, глибинна віра в те, що всі навколо пройдисвіти, означає автоматичний дозвіл пройдисвітам брати над тобою гору. ■

**ГЛИБИННА ВІРА В ТЕ,
ЩО ВСІ НАВКОЛО
ПРОЙДИСВІТИ,
ОЗНАЧАЄ АВТОМАТИЧНИЙ
ДОЗВІЛ ПРОЙДИСВІТАМ
БРАТИ НАД ТОБОЮ ГОРУ**

Тиждень

український www.tyzhden.ua

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Передплатний індекс 99319

Передплата на 2011 рік Передплатити «УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ» ви можете:

1. У редакції:

– заповніть квитанцію у відділенні будь-якого банку (отримувач: ТОВ «Український тиждень», р/р 26007026823721 у Печерському відділенні ПАТ «УКРСОЦБАНК». МФО 322012. Код ЄДРПОУ 35392656. Передплата на журнал «Український тиждень»);

– розбірливо зазначте адресу доставки та контактний телефон;

– оплатіть квитанцію у найближчому відділенні банку;

– надішліть копію сплаченого бланка замовлення (квитанцію про оплату):

* факсом: (044) 351-13-00 (01);

* поштою: ТОВ «Український тиждень», м. Київ, 03067, а/с № 2.

Вартість редакційної передплати журналу «Український тиждень» на 2011 рік:

1 місяць – 30 грн;

3 місяці – 90 грн;

6 місяців – 180 грн.

2. У будь-якому відділенні зв'язку

Укрпошти. Передплатний каталог

на 2011 рік, стор. 168.

Передплатний індекс – 99319.

3. У передплатних агенціях вашого міста

(детальніше див. на сайті www.tyzhden.ua).

4. На сайті www.portmone.com

ПАТРІОТИЗМ?

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ?

ДЕМОКРАТІЯ?

**ВІДВЕРТО
ПРО КРАЇНУ**

повідомлення

отримувач платежу

ТОВ «Український тиждень»

26007026823721

35392656

поточний рахунок отримувача

код отримувача

назва установи банку

322012

Печерське відділення ПАТ «УКРСОЦБАНК»

МФО банку

Прізвище, ім'я та по батькові платника

Адреса платника, телефон

вид платежу: за передплату на журнал «Український ТИЖДЕНЬ»

період:

касир

сума, грн

платник (підпис)

квитанція

отримувач платежу

ТОВ «Український тиждень»

26007026823721

35392656

поточний рахунок отримувача

код отримувача

назва установи банку

322012

Печерське відділення ПАТ «УКРСОЦБАНК»

МФО банку

Прізвище, ім'я та по батькові платника

Адреса платника, телефон

вид платежу: за передплату на журнал «Український ТИЖДЕНЬ»

період:

касир

сума, грн

платник (підпис)

За детальною інформацією звертайтеся
за тел. (044) 351-13-00.

Менеджер з передплати Каріна Забара
K.sem@ut.net.ua

www.tyzhden.ua

На краю прірви

Гривня буде стабільною, попри понад \$42 млрд зовнішніх боргів, які банки, компанії та уряд мають погасити до 1 липня 2011-го

Автор:
Марія Мінська

У першій декаді січня на готівковому валютному ринку курс продажу долара США перевищив знакову позначку 8 UAH/USD (офіційний курсовий прогноз на 2011-й рік – 7,95 UAH/USD), після чого гривня знову зміцнилася. **Тиждень** не раз попереджав про можливість спекулятивних курсових коливань протягом цього року (січнев – перше з них), але без стрімкої девальвації гривні.

Передумови для знецінення нацвалюти, безумовно, є. За даними НБУ, на кінець першого півріччя 2010-го короткостроковий зовнішній борг України за залишковим терміном погашення (має бути повернений/реструктурований/рефінансований до 1 липня 2011-го) сягнув \$42,1 млрд (включно з корпоративним сектором, без урахування відсоткових виплат). Причому на 1 січня поточного року валютні резерви країни становили \$34,6 млрд, тобто покривали поточні боргові зобов'язання країни лише на 82%. У 2008–2010 роках зовнішній борг

корпоративного сектору стрімко перекачували в зобов'язання держави, відтак необхідність повертати позичене є потужним девальваційним чинником цього року.

Ще один такий чинник – очікуване погіршення і без того від'ємного торговельного балансу. За прогнозом НБУ, в 2011 році експорт зросте на 6,6%, а імпорту – на 7,2%. «У підсумку дефіцит торгового балансу України може збільшитися приблизно на третину: з \$3–3,2 млрд у 2010-му до \$4–4,2 млрд у 2011-му», – вважає Микита Михайличенко, старший аналітик інвестиційної компанії Concorde Capital. Офіційний урядовий прогноз оптимістичнішим можна назвати лише умовно: поточного року імпорту товарів і послуг перевищить експорт на \$3,398 млрд.

Схожа (хоча й менш загрозлива) ситуація спостерігалась і в 2010-му, але гривня виявилася, на диво, стабільною: офіційний курс коливався в межах 7,8861–8,01 UAH/USD протягом року, а готівковий так і не вийшов за

межі 8,17 UAH/USD, попри прогнози обвалу до 9–9,5 UAH/USD. Базою курсової стабільності виявився стрімкий приплив у країну позикового капіталу: \$3,5 млрд держава отримала від МВФ (дві третини коштів спрямували на покриття дефіциту бюджету, решту – на поповнення золотовалютних резервів); у вересні Мінфін розмістив п'ятирічні єврооблігації на суму \$0,5 млрд під 6,875% річних і десятирічні на суму \$1,5 млрд під 7,75% річних, у грудні ще продав суверенних цінних паперів на \$0,5 млрд; \$2 млрд країні виділив російський ВТБ... Активно розміщували єврооблігації і корпоративні емітенти: ДТЕК, МХП, Метінвест тощо. У підсумку загальний зовнішній борг України перевищив астрономічну позначку – \$104,5 млрд, за даними НБУ.

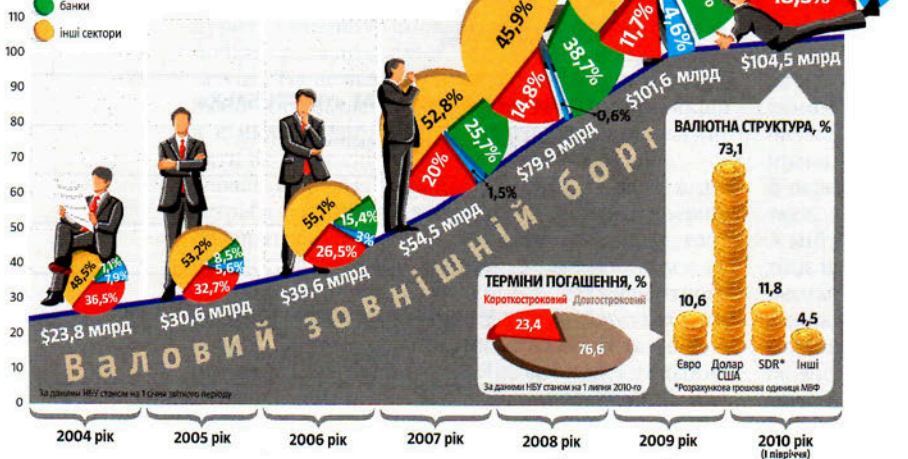
І чиновникам, і банкірам, і топ-менеджерам компаній, і експертам, і кухаркам зрозуміло, що продовження політики нарощування зовнішніх боргів країни за стрімкого погіршення її торговельного балансу рано чи пізно обернеться дефолтом та девальвацією гривні. Участь НБУ в купівлі-продажу валюти на міжбанку може вирівнювати перегини на місцях, проте не дає відповіді на принципове запитання: за рахунок чого Україна (насамперед держава, банки, корпорації) повертатиме борги? З огляду на стрімке перекачування корпоративних зобов'язань у державні (в 2008–2010 роках зросли з \$12,3 млрд до \$25,2 млрд без урахування боргів НАК «Нафтогаз України») вже лунають експертні припущення, що вилізти з боргової ями вдасться у разі продажу газотранспортної системи чи земельних ресурсів.

Так чи інакше, але поки що стабільність гривні безпосередньо пов'язана з інтервенціями НБУ на міжбанківському ринку. Призупинення валютних вли-

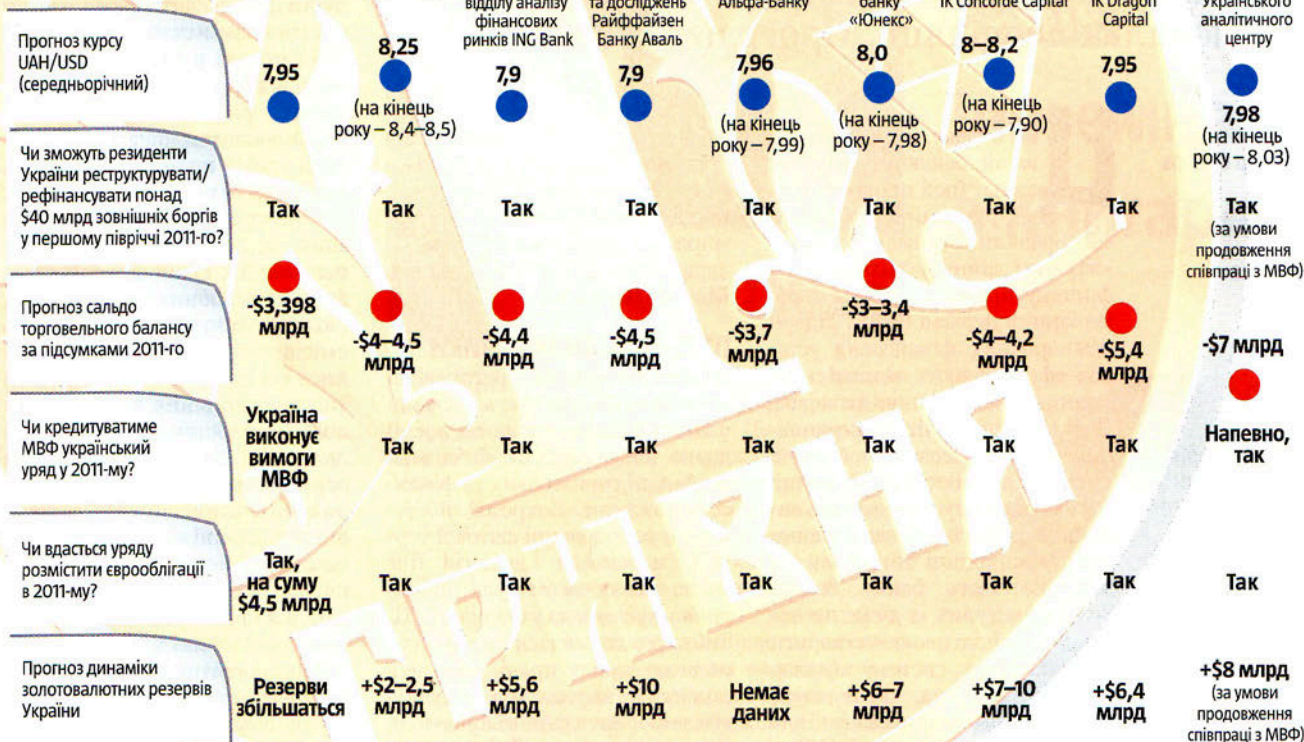
СПАДКОВІ БОРГИ

Динаміка зовнішніх зобов'язань України

- сектор державного управління
- органи грошово-кредитного регулювання
- банки
- інші сектори

ГРИВНЯ ТРИМАТИМЕТЬСЯ Експерти Тижня визначили курсові орієнтири-2011

вань у середині грудня, власне кажучи, підштовхнуло курс в обмінниках до позначки 8–8,15 UAH/USD. У середині січня цього року регулятор відновив інтервенції – паніка вщухла. По суті, Нацбанку майже не довелося продавати валюту, самої можливості її купувати для учасників ринку виявилася достатньо, щоб збити валютний ажіотаж.

Опитані фахівці впевнені, що 2011-го середньорічний курс становитиме 7,95–8,0 UAH/USD. Із цим погоджуються і керівник групи радників голови Нацбанку Валерій Литвицький (до кінця року «не прогнозує значних курсових коливань»), і найбільший урядовий оптиміст – прем'єр-міністр Микола Азаров. Його здатність домовитися з керівництвом МВФ про продовження кредитування України і є визначальним чинником стабільності нацвалюти в 2011-му. Зокрема, саме від позиції МВФ залежить, чи вдасться банкам-корпораціям

Цього року уряд планує збільшити випуск єврооблігацій у 2,25 раза – до \$4,5 млрд

відтермінувати погашення боргів та залучити нові позики... У 2010-му співпраця уряду з Міжнародним валютним фондом забезпечила коефіцієнт rollover на рівні 96% – виконання майже всіх зобов'язань у тій чи іншій формі було відкладено. У 2011-му, напевно, станеться те саме, з тією лише різницею, що загальне сальдо платіжного балансу країни (фінансовий та торговельний рахунок) може виявитися від'ємним – мінус \$0,1 млрд (за підсумками січня – листопада 2010-го – плюс \$5,777 млрд). Тобто навіть з урахуванням «відвантаження» коштів від МВФ покрити відплив валюти з України не вдасться. Не випадково 2011 року уряд планує збільшити випуск єврооблігацій у 2,25 раза – до \$4,5 млрд. На думку аналітиків, цей інструмент буде «аварійним», і влада скористається ним наприкінці 2011-го, щоб уник-

нути розмов про дефолт напередодні Євро-2012.

Що станеться, коли міжнародні фінустанови та іноземні інвестори припинять кредитування України? Деякий час боргову прірву можна буде засипати золотовалютними резервами НБУ, а потім доведеться розпродавати державні активи. В умовах глобального знецінення грошей (докладніше – на стор. 26) цей процес принесе шалені надприбутки його безпосереднім учасникам: урядовцям і кредиторам. Натомість українців очікує надстрімка девальвація гривні, яка за темпами перевершить здешевлення нацвалюти наприкінці 2008-го майже вдвічі – до 11 UAH/USD протягом кількох днів. «Якби Україна посварила з МВФ цього року, її резерви скоротилися б щонайменше на \$10 млрд», – припускає президент Українського аналітичного центру Олександр Охрименко. Не факт, що продовження фінансових ін'єкцій є меншим злом. ■

Дешеві гроші

У 2011-му валютні війни можуть призвести до глобальної інфляції. Програють усі

Автор:
Віктор Суслов

Про автора:
голова Ради економічного співробітництва Україна – Бразилія, экс-голова Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг

Цього року гонка девальвацій основних світових валют (цей процес із легкої руки міністра фінансів Бразилії отримав назву – «валютні війни») виходить на фінішну пряму. Очікується, що керівники держав G-20 і лідери міжнародних фінансових установ сформулюють відповідь на принципове питання: якою має бути емісійна політика розвинених країн в умовах глобальної кризи? Відсутність чіткої позиції з цього приводу є ключовим викликом для всіх суб'єктів економіки. Наприкінці 2010 року голова Світового банку Роберт Зеллік виступив із дуже несподіваною ініціативою – створити п'ятивалютну систему (долар США, євро, ієна, фунт стерлінгів і юань) та прив'язати її до золота. Таким чином, було запропоновано реанімувати систему «золотого стандарту» задля уникнення подальшого знецінення грошей, розкручування

глобальної інфляції. Цікаво, що одночасно з ініціативою Зелліка ФРС Сполучених Штатів вирішила додатково емітувати \$600 млрд на подолання кризи, а дещо згодом – ще \$600 млрд. Що відбувається?

ПЕРЕДУМОВИ ТА РИЗИКИ

Після завершення Другої світової війни США (які акумулювали найбільші запаси золота) послідовно вибудовували вигідні їм глобальні торговельну та фінансову системи. Зокрема, поступово в регулюванні світової торгівлі перемогла ідеологія free trade, яка з часом була нормативно оформлена у форматі СОТ. Тобто реалізувалася ідея міжнародного поділу праці, сенс якої полягає в тому, що кожна країна має виробляти саме ті продукти, які вимагають порівняно найменших витрат. Одночасно в системі міжнародних фінансів відбулася поетапна відмова від золота як еталона вартості. У січні 1976 року це було остаточно закріплено в межах Кінгстонських домовленостей, долар США став провідною торговельно-розрахунковою валютою, а золото – товаром, ціна якого визначається ринком.

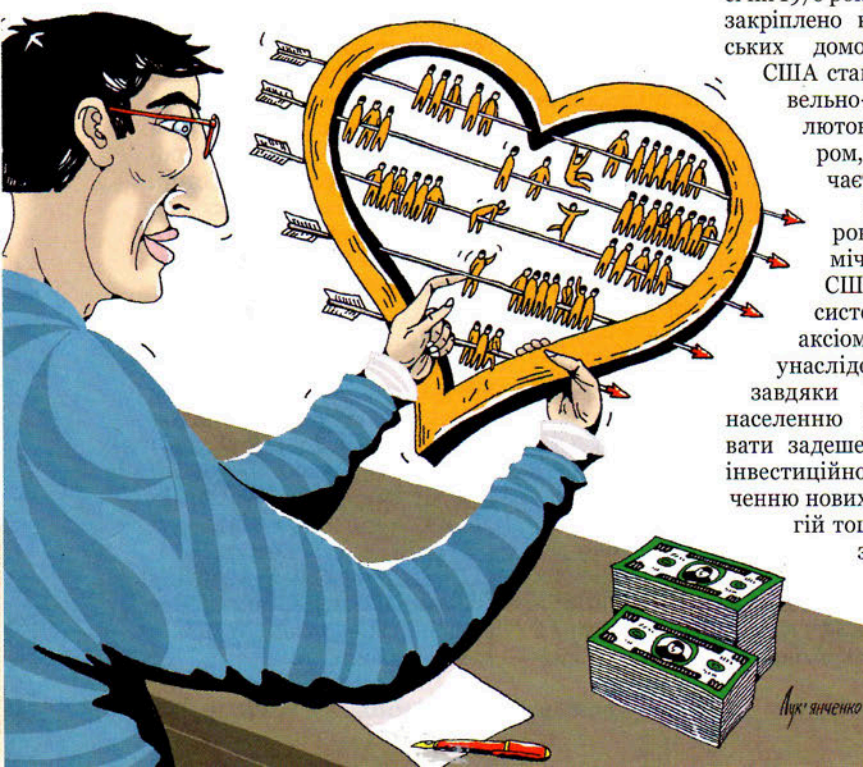
Протягом останніх років десяти економічне домінування США в межах цих двох систем перестало бути аксіомою. Насамперед унаслідок того, що Китай – завдяки працьовитому населенню (готовому працювати задешево), сприятливому інвестиційному клімату, залученню нових західних технологій тощо – почав стрімко зміцнюватися. Піднебесна, не

шуючи умов СОТ, почала витісняти товари американських виробників ледь не на всіх світових ринках. Результат – дедалі частіше дає збій політика обміну доларів на ресурси (зокрема, і через кредитування національних урядів міжнародними фінансовими установами) з подальшим створенням додаткової вартості в США, продажем американських товарів на зовнішніх ринках та частковим відкачуванням доларів... До речі, Китай – це не єдина країна, яка стрімко розвивається.

Внутрішні ринки не лише Сполучених Штатів, а й інших розвинених країн захопили китайські виробники, але ж США (маючи статус міжнародного емісійного центру) не втрималися від спокуси й почали вести торговельні війни в дуже ризикованій площині – поза правилами СОТ, за допомогою зміни вартості грошових одиниць. Головний ризик полягає в тому, що девальвація долара шляхом надмірної його емісії не тільки послаблює ринкові позиції Китаю, а й провокує на такі самі дії інші країни, які задля забезпечення валютного паритету теж змушені вдаватися до емісії. Це, своєю чергою, розкручує глобальну інфляцію: дорожчають енергоносії, сировина, продукти харчування тощо. Продовження такої тенденції в 2011 році загрожує стабільності світової економіки. Можливі наслідки гіперінфляції: крах недержавних пенсійних систем, банкрутства власників цінних паперів і їхніх похідних (особливо незабезпечених реальними активами), фінансова дестабілізація підприємств, банків і страхових компаній, зубожіння домогосподарств.

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Теза Дж. Кейнса, яку взяли на озброєння США (про те, що емісією грошей можна витягти їх із кишені в усіх, причому непомітно), не працює. Наслідки девальвації світових валют очевидні. А якщо ж Китай, РФ і Бразилія вирішать знизити частку доларів у своїх резервах і конвертувати, то це підірве економіку Сполучених Штатів. Тим більше що девальвація основних світових валют збіглася з ще одним неприємним для розвине-

них країн процесом – неможливістю підтримати сталий розвиток економік за рахунок кредитування. В останні роки чимало нобелівських лауреатів з економіки (переважно американці) отримували нагороди за доведення доцільності випуску цінних паперів на базі іпотечних облігацій та обґрунтування перспектив розвитку віртуальної торгівлі. Теоретики надто відірвалися від життя. Фінансові бульбашки лопаються, валютні війни поглиблюють кризу, а пожежу гасять бензином – надмірною емісією грошей. 2011 рік – час визнати помилки не лише відповідальних за практичне управління економікою, а й тих, хто займається теоретичним обґрунтуванням.

ПЕРСПЕКТИВА

Я іноді відвідую букіністичні магазини, цікавлюся, чи купують українці «Капітал» Карла Маркса. Не повірите: складно знайти – відразу розбирають. А в одній із книгарень на Хрещатику знайшов «Капітал», так би мовити, для капіталістів – інкрустований діамантами, вартістю 106 тис. грн. Небайдужі до економіки намагаються осмислити кризові процеси. І це не дивно, адже парадоксів вистачає: підприємства недовантажено, а сировина дорожчає; знецінюються гроші, проте вільної ліквідності майже немає. Побудована капіталістична система працює дедалі складніше, ринкове саморегулювання виявилось ілюзією. Країни світу вдаються до відвертого протекціонізму та розвивають системи державного регулювання... Схоже, що «Капітал» Карла Маркса очікує ренесанс, головне, щоб він не втілювався в збочені форми, як колись у СРСР.

Роберт Зеллік, запропонувавши реанімувати «золотий стандарт», по суті, розпочав дискусію... Навряд чи можлива ця реанімація, адже в умовах віртуальної економіки не вдається достовірно оцінити, чи відповідають запаси Au, нібито накопичені державами та фінустановами, реальним можливостям обміну паперових грошей на золото. Не варто забувати, що остаточний відмові від золотого стандарту в 1976 році передувало нездійснене прагнення Франції в

НЕ БЛИЩИТЬ. Голова Світового банку Роберт Зеллік пропонує зробити золото мірилом вартості валют. Чи погодиться, наприклад, ФРС США конвертувати долари в Au?

1971-му конвертувати накопичені американські долари в благородний метал. Це по-перше. А по-друге, в сучасній економіці ціна грошей визначається не їхнім золотим забезпеченням, а монетарною, бюджетною та фіскальною політикою держави, її конкурентоспроможністю на світовому ринку, станом торговельного і платіжного балансів. Реалістичнішим видається сценарій лімітування грошової емісії з метою обмеження інфляції у прив'язці до обсягів ВВП країн. Такі функції за згодою держав – емітентів валют, що використовуються в міжнародних розрахунках, міг би взяти на себе МВФ. Цей підхід може породити нові виклики, оскільки базою стрімкого розвитку економік багатьох країн було стимулювання попиту, зокрема, за рахунок кредитів. Зменшення обсягів емісії негативно позначиться на доходах компаній. Є ризик міжгалузевої ланцюгової реакції: падіння виробництва – скорочення видобутку сировини – зростання безробіття. Очевидно, що в цьому випадку буде непереливки непродуктивним галузям, а також пов'язаним із ними фінустановам. Але ж у нинішній ситуації не ризикувати – ще гірше. Подальша гонка девальвацій безперспективна, у валютних війнах програють усі, за винятком хіба що тих, хто в режимі реального часу контролюватиме грошові потоки й зможе спрямувати їх на купівлю земельних ресурсів, основних фондів тощо. ■

К Н И Г А Р Н Я

Ваша іноземна преса в Книгарні «Є»

AD

ARCHITECTURAL DIGEST.

COSMOPOLITAN

DER SPIEGEL

FINANCIAL TIMES

Forbes

Herald Tribune

LE MONDE diplomatique

Newsweek

The Economist

THE TIMES

THE WALL STREET JOURNAL

м. Київ

вул.
Лисенка, 3

вул.
Спаська, 5

просп.
Повітрофлотський,
33/2

www.book-ye.com.ua

Марш турецький

Москва та Анкара мають однакову мету: кожна хоче стати потужним євразійським лідером. На цьому шляху вони попутники

Автор:
Ганна Трегуб

Туреччина і Росія – історичні супротивники, країни, що належать до двох відмінних культурних світів та військово-оборонних організацій, і, здавалося б, шляхи для співпраці між ними знайти буде важко. Проте два останні роки стали часом цікавих змін у глобальних та регіональних балансах сил, часом створення нових політичних та економічних спілок. Прикладом є феномен новітньої російсько-турецької співпраці, глибину й масштаби якої важливо оцінити об'єктивно – без перебільшень та пропущених знаків.

Традиційні «два Т» турецько-російських відносин – туризм і торгівля – це лише верхівка айсберга, що приховує

ПЕРЕОЦІНКА. Раніше Туреччина прагнула протидіяти стратегічному домінуванню Росії в Чорноморському регіоні. Нині вона не протидіє, а розробляє власну прагматичну стратегію

складніші та важливіші питання. Активізація переговорного процесу між Москвою та Анкарою впродовж останніх кількох років, укладання низки російсько-турецьких угод на

найвищому рівні спонукають ставити питання про майбутній баланс та розподіл сил у Євразії, а також про те, наскільки життєздатною та довгою виявиться співпраця півмісяця і

ТУРЕЧЧИНА Й УКРАЇНА: ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ Й НОВІ НАДІЇ

4 ТРАВНЯ 1992 РОКУ

Під час візиту до Туреччини тодішнього президента України Леоніда Кравчука було підписано Договір про дружбу і співробітництво. На той момент незалежна Україна ще не мала аналогічного договору навіть із Росією. Від самого початку Туреччина була одним із найперспективніших партнерів нашої країни, співпраця з яким за потенціалом поступається лише США, Росії, Польщі, ЄС загалом і Німеччині зокрема.

21 ТРАВНЯ 1998 РОКУ

Набрала чинності двостороння Угода між Україною і Туреччиною про взаємне сприяння та захист інвестицій. Але це так і не перетворило нашу стратегічну сусідку на великого інвестора в українську економіку. На початок 2010 року за обсягом вкладень у вітчизняну економіку вона не входила до першої десятки країн.

ЧЕРВЕНЬ 1998 РОКУ

Туреччина й Україна разом з іншими 9 країнами Чорноморського регіону підписали декларацію, яка інституалізувала Організацію чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), створену за ініціативою Туреччини. Сьогодні ОЧЕС мляво тліє. Більшість її починань, як-от регіональна економічна інтеграція, так і лишилися на папері.

ФОТО: AP

двоголового орла, й у що вона потенційно може вилитися.

ПАЛИВНО-ЯДЕРНА ЛЮБОВ

Відлік новітнього етапу відносин між Росією та Туреччиною

почався близько семи років тому. Йшлося передусім про торговельні та економічні інтереси двох держав, зокрема про транзит нафти й газу та ядерну енергетику. Така співпраця багато в чому була вимушеним кроком як для Росії, так і для Туреччини. Першою сходинкою до неї стали російсько-турецькі газові перемовини, що тривали до так званого другого відкриття транскорноморського газопроводу «Блакитний потік» у турецькому місті Самсун у листопаді 2005 року.

Одночасно з вимогою знизити ціни на російський газ та переглянути попередні контракти Анкара в 2003-му зробила заяву про неприпустимість збереження російської монополії на постачання природного газу до країни й розпочала активні пошуки альтернативних джерел цього ресурсу в Єгипті, Ірані, Туркменістані, Катарі та Іраку. Такою була своєрідна відповідь турецької сторони на спроби Росії використовувати залежність Туреччини в газовому секторі для тиску у питаннях режиму використання проток Босфор та Дарданелли. У результаті частку російського газу в загальному обсязі споживання Туреччини було знижено до 75%. Продовження такої політики зробило б становище російських експортерів газу на турецькому ринку хиткішим. Змінити цю негативну для Росії тенденцію спробували на найвищому

кремлівському рівні. У грудні 2004 року відбулися офіційний візит російського президента Володимира Путіна до Туреччини та переговори з тодішнім турецьким президентом Ахметом Неджетом Сезером, наслідком яких стало підписання спільної політичної декларації про поглиблення дружби та багатопланового партнерства між двома державами.

У листопаді 2009 року Анкара дала дозвіл на прокладання у своїх територіальних водах газопроводу «Південний потік», який проходитиме дном Чорного моря з Новоросійська до болгарського порту Варна. У перспективі через нього має експортуватися близько 35% російського газу для Європи. Також було досягнуто домовленості про будівництво нафтопроводу «Самсун – Джейхан», розрахованого на щорічне прокачування 60–70 млн т нафти. На думку експерта російського аналітичного центру «Фонд стратегічної культури» Андрія Арешева, підтримка Росією цього проекту стала для Москви, найімовірніше, вимушеним кроком в обмін на згоду Анкари провести геологорозвідувальні роботи в зоні можливого проходження «Південного потоку».

Можливо, тема російсько-турецької співпраці не набула б широкого резонансу в світових ЗМІ й не привернула б до себе особливої уваги США та ЄС, якби історія з паливом не попов-

ЖОВТЕНЬ 1998 РОКУ

Екс-прем'єр-міністр України Валерій Пустойтенко під час візиту до Туреччини заявив про бажання трансформувати українсько-турецькі відносини в стратегічне партнерство, чого так і не було зроблено до сьогодні. Рівень співпраці Туреччини з Росією є значно вищим, ніж з Україною. Під час візиту до нашої країни в січні Реджеп Ердоган домовився з Віктором Януковичем про створення Стратегічної ради високого рівня, при цьому українські можновладці вкотре апелюють до того, чого не зробили за 20 років незалежності, – виведення співпраці з Туреччиною на рівень стратегічного партнерства.

18 ЧЕРВНЯ 1997 РОКУ

В Анкарі підписали міжурядову угоду про участь України в будівництві нафтогону Самсун – Джейхан, який мав з'єднати порти на чорноморському та середземноморському узбережжях Туреччини. Потім каспійська нафта з порту Самсун могла б переправлятися танкерами до Одеського терміналу. Однак нинішній варіант проекту трубопроводу Самсун – Джейхан суттєво зменшує шанси нашої країни на участь у транзиті нафти з Каспійського басейну до Європи. І сама Україна вже до нього стосунку не має. У цій справі партнерами Туреччини є Італія та Росія. Також невідомо, чи говорили Ердоган і Янукович у Києві за зачиненими дверима про участь Туреччини в проектах будівництва газопроводів «Набукко» та «Південний потік», які оминають Україну.

ТРАВЕНЬ 2002 РОКУ

Туреччина одна з перших офіційно привітала рішення РНБО України від 23 травня 2002 року щодо курсу нашої держави на вступ до НАТО.

нилася сюжетом про турецько-російсько-іранську ядерну співпрацю. 13 лютого 2010 року Росія та Туреччина підписали спільну заяву про спорудження першої на турецькій території АЕС. Її заплановано побудувати в Аккої поблизу турецького середземноморського порту Мерсін. У червні того самого року в Стамбулі у межах безпекового саміту відбулася зустріч турецького та російського прем'єрів Таїпа Ердогана і Володимира Путіна з іранським президентом Махмудом Ахмадінежадом. Тегеран погодився надати турецькій стороні 1,2 т незбагаченого урану в обмін на поставку до Ірану протягом наступного року 120 кг ядерного палива для (згідно з поширеною в ЗМІ офіційною версією) дослідницького реактора.

РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Росію та Туреччину єднають не лише трубопроводи, а й спільна участь у долі Чорноморського регіону. Багато в чому стабільність цього регіону, в якому є кілька заморожених конфліктів, залежить від політики та дій Москви й Анкари. На думку професора кафедри міжнародних відносин з економіко-технологічного університету ТОББ в Анкарі Мігата Челікпалі, Росія, як і США та ЄС, активно впливає й визначає стан справ у Причорномор'ї (згадати хоча б російсько-грузинський конфлікт 2008 року, чеченські війни, війну в Придністров'ї). Причор-

У структурі українського експорту в січні – листопаді 2010-го Туреччина посідала друге місце з-поміж усіх країн світу –

5,7%

загального експорту. На першому місці Росія (26,2%), на третьому – Італія (4,7%)

У загальному імпорті до України в січні – листопаді 2010-го Туреччини належало

2,1%

У торгівлі з Туреччиною в 2010-му Україна мала позитивне сальдо

У 2010-му порівняно з 2009-м український експорт до Туреччини зріс на

39%

а турецький імпорט до України – на

34%

номор'я є важливою складовою російської національної безпеки, тому Москва всіма силами намагається зберегти свій контроль над цим регіоном. Як тут не згадати про перешкодження вступу Грузії та України до НАТО.

У питаннях безпеки в регіоні сучасні турецькі лідери – президент Абдула Гюль, прем'єр-міністр Реджеп Ердоган, міністр закордонних справ Ахмет Давутоглу – є вірними продовжувачами багатовекторної політики Ататюрка. Туреччина позиціонує себе як самостійний силовий полюс, намагаючись таким чином отримати максимум можливої користі з різноманітних формальних та неформальних союзів, до яких вона належить чи які намагається оформити нині. «На думку Давутоглу, – розповідає Андрій Арешев, – сучасна зовнішня політика Туреччини має збільшити її геополітичне значення та вплив на стратегічно важливі для неї зони, що належать до найближчого сухопутного та морського простору Туреччини». Варто звернути увагу на те, що очільник турецького МЗС використовує термінологію, за своєю суттю близьку до поняття близького закордон, що досить часто звучить у російському неоімперському зовнішньополітичному лексиконі.

Нинішнє російсько-турецьке зближення в питаннях, що стосуються Причорномор'я, зокрема збройних конфліктів на

Кавказі на кшталт Нагорного Карабаху, не є однозначним. 20 січня 2011 року на останній зустрічі міністра закордонних справ РФ Сергія Лаврова та його турецького колеги Ахмета Давутоглу йшлося про запровадження найближчим часом безвізового режиму між країнами, що має стати символом особливого партнерства. Однак сумнівно, що заради одного зі своїх найбільших економічних партнерів Туреччина не розмістить цього року в Трабзоні, що лише за кілька сотень кілометрів від турецько-грузинського кордону, натовський комплекс ПРО.

Туреччина та Росія мають унікальний шанс створити нову безпекову архітектуру в Чорноморському регіоні, вести перемовини на новий, конструктивніший рівень, проте не виключено, що кожна зі сторін намагатиметься водночас збудувати власний імідж потужного євразійського лідера. Не варто забувати, що РФ разом з Іраном – це лише дві частки «євразійського» вектора турецької зовнішньої політики. Хоч би якими натягнутими видавалися сьогоднішні відносини Туреччини із США та ЄС, про надто щільне її зближення з Росією говорити зарано. У великій геополітичній шаховій грі інколи легше вдатися до гамбіту та пожертвувати пішаком, але в результаті виграти стратегічно важливу партію. ■

ТУРЕЧЧИНА Й УКРАЇНА: ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ Й НОВІ НАДІЇ

25 СІЧНЯ 2011 РОКУ

• Турецький прем'єр-міністр Реджеп Ердоган заявив про намір і бажання підписати угоду про створення зони вільної торгівлі з Україною вже в 2011 році. Він пообіцяв, що турецький парламент не забариться з її ратифікацією. Від України турецькі партнери очікують «синхронності дій».

• Віктор Янукович і Реджеп Ердоган також домовилися про пришвидшення підготовки угод про безвізовий режим та реадмісію. Саме це питання є одним із найважливіших для турецької сторони. Туреччина має безвізовий режим з 61 країною світу, є відповідні домовленості з Росією. Зараз громадяни України турецьку візу можуть отримати на кордоні. Громадяни ж Туреччини українську візу мають оформляти за складною процедурою. В нас побоюються потоку нелегальної міграції з Туреччини, перетворення України на відстійник для турків, які хочуть потрапити до країн ЄС. Однак проблема перебільшена. Рівень життя в Туреччині порівнянний з українським. Тому турки прагнуть іммігрувати до розвиненіших держав, а до нас приїжджають переважно для того, щоб вести свій бізнес.

• Україна і Туреччина домовилися про співпрацю в оборонно-промисловій галузі. Туреччину, зокрема, цікавить український літак Ан-148. Є домовленість про запуск турецького супутника з українським ракетносієм.

Небажані діти ЄВРОПИ

Членство Туреччини в ЄС стало б перемогою і для України

Автор:
Жана Безп'ятчук

Волею історії Україна й Туреччина, навіть поза їхніми політичними кон'юнктурами й географічним положенням, приречені стояти поруч. Як тільки йдеться про можливе членство в ЄС Туреччини, десть неподалік маячить тінь України. Після Помаранчевої революції експерти об'єднували їх у можливу «третю хвилю» розширення ЄС (після Болгарії та Румунії в 2007-му). Віднедавна гіпотетично вони можуть стати лише як мінімум «четвертою хвилею», оскільки «третю» точно сформулюють країни Західних Балкан. 10 грудня 2010 року The New York Times опублікувала статтю «Європо, поглянь знову назовні» (Europe, Look Outward Again), авторами якої виступили міністри закордонних справ Швеції Карл Більдт, Італії Франко Фраттіні, Великої Британії Вільям Гейг та Фінляндії Александр Стубб. «Принциповим є не те, чи Туреччина повернеться спиною до Європи, а те, чи Європа відвернеться від фундаментальних цінностей та принципів, які скеровували європейську інтеграцію впродовж останніх 50 років», – написали міністри, що прихильно ставляться до Туреччини як можливого члена ЄС. Невдовзі, 17 січня 2011 року, в журналі Newsweek з'я-

вилась інша цікава стаття зі схожими акцентами й лейтмотивом «Тверда людина Європи» (The Robust Man of Europe). Її автором є прем'єр-міністр Туреччини Реджеп Ердоган, який 24–25 січня відвідав з офіційним візитом Київ. «Туреччина – це ринок, на якому прямі іноземні інвестиції можуть принести такі прибутки, як на ринках, що розвиваються, – пише очільник турецького уряду, – але ризики, з якими вони стикатимуться, уже такі, як у розвинених країнах». У 2005 році ЄС почав перемовини з Туреччиною щодо її членства, але на сьогодні 18 із 22 пунктів переговорів заблоковані. «Це перетворюється на візантійську політичну інтригу, яку ще не переживала жодна країна-кандидат. У цьому сенсі Туреччина є унікальною», – не при-

ховує емоцій Ердоган. Зрештою він підсумовує, що Туреччина «більше не є країною, яка чекає біля дверей ЄС як покійний прохач», а сама «Європа не має альтернативи» його державі. Країна, що, за прогнозом ОЕСР, до 2050 року може стати другою за величиною економікою Європи, бунтує проти ставлення, яке вважає несправедливим, і зміцнює свої позиції на альтернативних політичних майданчиках на Близькому Сході та в Центральній Азії. Головними противниками її вступу до ЄС є Франція і Німеччина. Членством ісламської і великої за розміром Туреччини в ЄС могла б скористатися Україна, оскільки таким чином були б нейтралізовані будь-які міфи про те, що «ми інші й кращими нам не бути, а тому і стандартів ЄС ніколи не досягнути». ■

ТОЧКА ЗОРУ

Олександр Сушко,
науковий директор Інституту Євро-Атлантичного співробітництва:

– Прямого зв'язку між інтеграцією України та Туреччини до ЄС немає, але опосередковані взаємовпливи дуже чітко простежуються. Якщо процес розширення Євросоюзу спотикається на Туреччині, то він взагалі спотикається. Туреччина та Україна – приблизно рівновеликі країни. І набір аргументів на користь їхньої євроінтеграції є практично ідентичним. Якщо він не спрацює стосовно однієї з них, то, цілком імовірно, не спрацює й стосовно іншої. Є думка, що Туреччину до Євросоюзу інтегрувати важче, ніж Україну. Але реально Туреччина більш інтегрована до ЄС на рівні регуляторних норм законодавства. Вона однозначно зробила більше в цьому напрямку. З 1987 року Країна півмісяця – член Митного союзу ЄС, який є значно вищою стадією економічної інтеграції, ніж зона вільної торгівлі, про яку Україна тільки веде перемовини. Тобто нашій країні ще значною мірою треба надолужувати той успіх, якого досягла Туреччина. Із погляду проблем і труднощів, які супроводжують процес євроінтеграції, наші країни багато в чому схожі. Тільки ту роль, яку в нашій державі відіграє радянська спадщина, в Туреччині відіграє ісламська, але в сенсі навіть не релігії, а впливу ісламу на суспільну організацію, політику, якість державного управління. Якщо проводити паралелі між нашими двома країнами, виявиться, що пострадянське з постісламським перетинається, тобто і те, й інше є стримувальними чинниками.

Генрік Лільєгрєн,
посол Швеції в Туреччині у 1982–1985 та 1998–2001 роках:

– Я особисто шкодую, що прем'єр-міністр Реджеп Ердоган вимушений висловлювати занепокоєння щодо перспектив своєї країни в ЄС, як-от у статті в журналі Newsweek. Відпрацювавши дві посольські каденції в Анкарі, я дуже добре розумію ту гіркоту, яку відчувають турки, коли до їхньої країни ставляться несправедливо. У короткотерміновій перспективі варто зазначити, що очільники зовнішньополітичних відомств Швеції, Італії, Великої Британії та Фінляндії вже розглядають Туреччину як цінного майбутнього члена Євросоюзу. Вони про це чітко сказали у своїй спільній статті в газеті The New York Times. Звісно, що знадобиться певний час, доки інші впливові члени ЄС дійдуть такого самого висновку. Туреччина має мудро й терпляче використати цей час для здійснення подальших інституційних та законодавчих змін, потрібних суспільству.

Гарбуз від Риги

Вона – працює! Вона – це національна гордість латишів

ЛАТВІЯ
ЛЮБОВІ ЮРІЯ
ЛУЖКОВА
НЕ ПОДІЛИЛА.
Тепер уся
надія на
Австрію

Автор:
Дмитро Калинчук

Латвія внесла колишнього мера Москви Юрія Лужкова до «чорного списку» осіб, чий в'їзд у країну вкрай небажаний. Не забули латиші экс-мерові російської столиці його жагучих заяв: «Я не знаю другої такої країни, де так попирались би права человека. Руководство Латвии проводит геноцид по отношению к своим негражданам. Это второй

случай в мире после Камбоджи времен Пол Пота» (28 березня 1998 року під час виступу перед пікетниками біля посольства Латвії в Москві).

А як гарно все починалося! Запасний аеродром у Латвії Лужков готував явно давно й ретельно. Мер Москви товаришував із мером Риги Нілом Ушаковим. Коштом Білокам'яної в Єлгаві було побудовано завод «АМО-Плант» (зі складання нідерландських автобусів VDL). «Банк Москви» (кличовий акціонер – столичний уряд) вклав гроші в місцевий Latvijas Biznesa banka. Сам экс-мер Москви володіє латвійською нерухомістю – має складські приміщення в Юрмалі. Нарешті, й посвідку на проживання пан Лужков сподівався отримати не за так, а за чесні 200 тис. латів (\$375 тис.), які він вклав у латвійський Rietumu banka.

І що йому закинули як претензію? Те, що наприкінці 1990-х Лужков закликав у відповідь на начебто недружню політику Латвії стосовно російськомовних обмежити ввезення до Росії латвійських шпрот? Можна уявити собі ступінь обурення колишнього мера Москви. Ну хіба не розуміли ці тупі чухонці, що такі заяви робляться не для зовнішнього світу, а тільки для рідненьких російських телепнів – НАШИХ з озера Селігер?

А от не треба було зазіхати на святе. На треба було погрожувати експорту шпрот.

До речі, є місто, де Лужкова прийняли б як рідного. Місто, де Лужков коштом московського бюджету зводив будинки, школу, філію Московського університету. Де громадський рух «За Єдиную Русь» уже зараз кличе його приїхати й стати мером. Наївні! Навіщо Лужкову Севастополь, якщо він більше не має доступу до московської скарбниці? Своїх доньок він оселив не в Росії – у Британії. Сам Лужков після відмови Латвії не повернувся до Росії – подав заяву на отримання посвідки на проживання в Австрії. В умовах європейського суспільства під захистом НАТО йому житиметься спокійно, затишно та можливо. До чого тут Севастополь?

Історія з посвідкою на проживання в Латвії для Лужкова

дивовижно висвітлила всю дволичність та низький моральний рівень нинішньої російської еліти. Ще рік тому здавалося, що немає більш фанатичного шанувальника Російської імперії та нескореного радикального її патріота. Певно, ніхто більше за Лужкова не знущався з держав-сусідів (насамперед країн Балтії та України) та не виказував вголос обурення «експансією НАТО на схід». Аж ось тепер йому закортіло оселитися саме в Латвії, що є членом НАТО та ЄС, країною, де «порушують права російськомовних». Одним своїм вчинком колишній топ-чиновник показав усім щирим патріотам РФ, як він ставиться насправді і до Росії, і до патріотів. Що Росія для нього – це лише годівничка. А патріоти – натовп йолопів, які, кілька разів купившись на жагучі гасла, допомогли Юрію Лужкову опанувати владу.

Брак політичної конкуренції, в умовах якого російські голови регіонів живуть із 2005 року, зле пожартував із Юрія Лужкова. Либонь, він і справді вважав, що буде мером Москви довічно, тож відповідати за слова і вчинки йому ніколи не доведеться. Та після відставки за «втрату довіри» він вміє відчув жадібне клацання зубів із боку вчорашньої «зграї товаришів». У цих умовах йому вкрай потрібно жити в країні, з якої можна зручно керувати своїм бізнесом у Росії і водночас яка дозволить будь-коли заховатися за рятівною парасолькою НАТО та ЄС.

Аж раптом з'ясувалося, що для латишів національна гордість – не просто слова. Що незалежна національна держава для Латвії – не дурничка і не цяцянка. Що за імперську риторику доводиться відповідати. Що жити у своїй країні особі, яка паплюжила національну гордість незалежної Латвії, латиші дозволяти не збираються. Нині Юрій Лужков має Бога молити, щоб нічого огидного в його заявах та вчинках не знайшов уряд Австрії – саме там хоче оселитися колишній мер Москви після «гарбуза від Риги». А для решти російських чиновників ця історія має бути хорошим уроком – за неоімперську риторику інколи доводиться розплачуватися. ■

Достукатися до небес

Де проситимуть притулку російські та українські політики?

Автор:
Франк Валь

Нова хвиля шукачів політичного притулку стукає у двері Європейського Союзу. Однак це ані повнічовні африканських біженців, які тікають від бідності, ані азійські клієнти албанських торгівців людьми. Перші, як відомо, часом перевертаються в Середземному морі неподалік Сицилії, а другі задихаються в турецьких вантажівках. Ні, цього разу це видатні біженці з царства «бездоганного демократа» Путіна (так колись назвав свого друга й потім помічника при працевлаштуванні в Газпромі колишній німецький канцлер Гергард Шрьодер).

Йдеться про добре знаного экс-мера Москви та співголову «Єдиної Росії» Юрія Лужкова. Через аж надто демократичний характер своєї країни після непередбаченої відставки з посади головного московського корупціонера він вирішив отримати прихисток у Латвії, щоб мати необмежене право на проживання та свободу пересування Європейським Союзом. Африканські біженці та азійські шукачі притулку можуть про це тільки мріяти.

У часи, коли Єлена Батуріна була багатою дружиною все ще мера, вона скуповувала нерухомість в Австрії, як перлини для намиста. Наприклад, готель Grand Tirolia у Кітцбюелі, гольф-клуб Eichenhain, віллу в Рейті та маєток в Аурау, який крім головної будівлі має ще й будинок для друзів та гостей. Зрозуміло, що там не було вільного місця для чоловіка, тож йому довелося переметнутися до Латвії. А може, й через навалу до Альп інших росіян, які не довіряють бездоганній російській демократії.

Але заявку Лужкова латвійці відхилили. 17 січня міністр внутрішніх справ Латвії Лінда Мурнієце включила його до переліку осіб, в'їзд яких у країну небажаний.

БУДИНОК
ДЛЯ ШУКАЧІВ
ПРИТУЛКУ.
Маєток
родини
Лужкових
у Кітцбюелі,
Австрія

Постає також питання: хто буде наступним? Що станеться, якщо між російськими прем'єр-міністром Владіміром Путіним та президентом Дмитрієм Медведєвим відкрито спалахне боротьба за владу? Звичайно, Путін очікувано переможе в ній. Звичайно, абсолютно демократичним шляхом. Чи не варто Лужкову краще придбати двоквартирний будинок та чекати на наступного шукача притулку? А що як Путін несподівано буде змушений залишити своє царство? Чи поділитися з ним Шрьодер своєю квартирою в Ганновері? Чи він переховуватиметься в палаці Сільвіо Берлусконі? Звісно, якщо останній переживе 123-й парламентський вотум недовіри та проголосить 65-й закон, який утврджує його імунітет.

Однак це буде можливо, тільки якщо Європарламент не здійснить своєї погрози записати Путіна першим номером у чорному візовому списку ЄС. Інакше він матиме змогу завітати тільки до Білого дому (звісно ж, вашингтонського, бо московський час від часу обстрілюють із танків) та ввічливо спитати: «Можна увійти?» Більше шансів на ствердну відповідь, якщо тоді президентом США буде не Барак Обама, а нова ікона Руху чаювання Сара

Пейлін. Дуже ймовірно, що вона досі не знає, хто стукає в її двері.

Водночас не виключено, що Європарламент не вчинить так само, як і в справі покійного Сергея Магнітського (російського юриста, який викрив схему розкрадання російського бюджету, був заарештований і помер у слідчому ізоляторі). У середині грудня 2010 року більшість євродепутатів схвалила резолюцію, яка рекомендує всім країнам – членам ЄС заморозити активи 60 російських офіційних осіб, пов'язаних зі справою. Можливість застосування таких самих санкцій розглядають і в США. Без грошей немає меду.

Значно складнішою є ситуація для потенційних біженців із ближчого до Європи регіону. Де має український урядовець шукати допомогу, якщо навіть Москва не виглядає безпечною? Чехія не надасть притулку, оскільки там уже є один український екс-урядовець. Може, це й була причина нещодавнього президентського візиту до Країни Вранішнього Сонця? Можливо... Втім, якщо дедалі більше російських громадян дрейфуватимуть до Європейського Союзу, то в Російській Федерації буде більше місця для біженців з інших країн. Але хто ж захоче їхати до Росії? Кажуть, китайські в'язниці переповнені. ■

Польща в тумані

Політика Варшави, спрямована на підтримку «стабільності» від Януковича та «підсолоджування» Мінська та Москви, зазнала фіаско

Автор:
**Павел Пенюжек, журнал
Nowa Europa Wschodnia,
Польща**

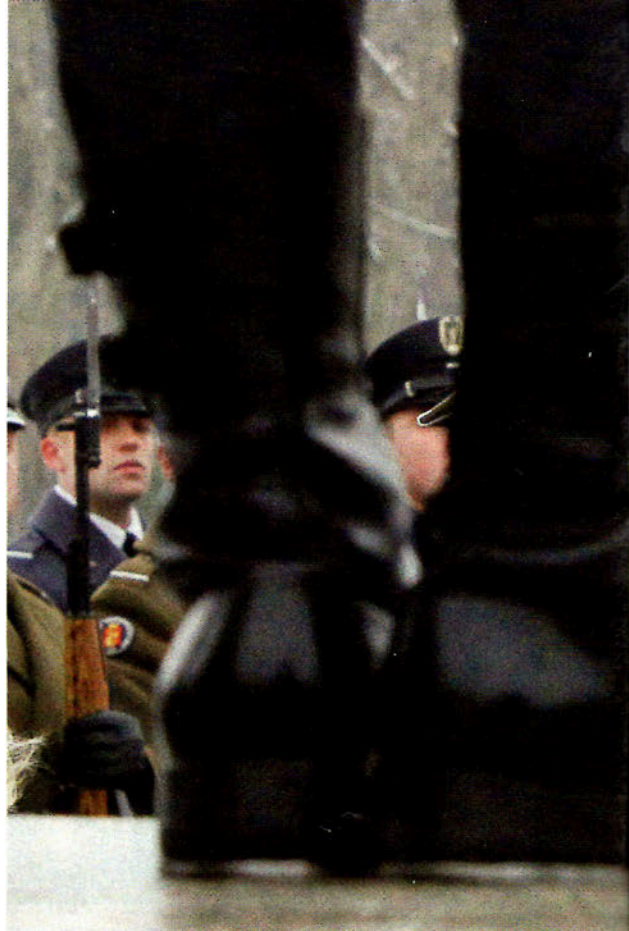
Польська східна політика, здається, загнана в тісний кут. Нова влада або не має ідей, або ж неефективно силкується будувати діалог зі Сходом. Особливо це впадає в око, коли йдеться про стратегію щодо України та Білорусі. Натомість польсько-російське потепління – це радше спроба перейняти західну тенденцію «перезавантаження», а не творення власної концепції закордонної політики. Керівники правлячої партії «Громадянська платформа», котрі є заручниками рейтингів, постійно намагаються «вийхати» на нейтральності, а вона перетворюється на безбарвність.

РАПОРТ МАК – ГРАНАТА БЕЗ ЗАПОБІЖНИКА

Після публікації звіту щодо смоленської катастрофи найпопулярнішою в Польщі російською інституцією є МАК. Щоправда, не всі знають, як розшифровується це скорочення (Міждержавний авіаційний комітет), проте кожен має свою думку, переважно критичну. Попри те що ніхто не сподівався, що російська сторона спроможеться визнати хоч якісь свої помилки, чимало поляків забули, що й польські пілоти усвідомлювали, в яких технічних та атмосферних умовах їм

доведеться сідати. Сам міністр внутрішніх справ Єжи Міллер заявив, що принаймні 90% провини лягає на польську сторону.

Також не могла здивувати й позиція найбільшої опозиційної партії «Право і Справедливість» (ПіС), котрою одноосібно керує брат загиблого президента Ярослав Качинський. Політики з ПіС вбачають лише російську провину, зовсім не виключаючи можливості замаху та наявності «крові на руках» нинішнього уряду. Колишній міністр закордонних справ від ПіС Анна Фотига запитувала критиків цієї версії, якщо це не правда, чому в такому разі «вони не плюють нам в обличчя». Незважаючи на те, що у багатьох поляків подібні тези, як і теорії про навмисне напускання росіянами туману, викликають подив, а ініціатива «День без Смоленська», що з'явилася на Facebook, за кілька днів збрала понад 100 тис. учасників, публічна дискусія загострилася. Це, безсумнівно, «заслуга» ПіС, але конкуренти з Платформи, щоби втримати першість, також посилили риторику. Яскравим прикладом спроби реабілітації Платформи в очах суспільства є порівняння виступу міністра МВС Єжи Міллера, що відбувся за кілька годин після оприлюднення рапорту МАК: «Наші зауваження не перекреслюють жодної причини (катастрофи), зазначеної у звіті. Польський звіт буде прискіпливішим до польської сто-

Ініціатива «День без Смоленська», що з'явилася на Facebook, за кілька днів збрала понад 100 тис. учасників

рони, ніж російський», і заяви прем'єра Дональда Туска двома тижнями пізніше: «Ми звертатимемося до російської сторони із відкритим запитанням: чи вони готові до серйозної розмови щодо спільного підходу до цієї справи. Якщо не на рівні комісії, то на вищому рівні. Побачимо».

Наразі російська та польська сторони наголошують, що розслідування смоленської катастрофи не вплине на польсько-російські відносини, але якщо політики та публіцисти не відмовляться від патріотичного запалу, загострення антиросійської риторики не уникнути.

Ще однією проблемою в процесі порозуміння з росіянами є те, що воно відбувається виключно на політичному рівні. Говорити про інституційну співпрацю не випадає. При цьому постійно підживлюються стереотипи та колишні взаємні підозри. Рапорт МАК не допоможе цього позбутись, а от повне висвітлення смоленської справи – так. Тому, якщо ці відносини мають будуватися на чомусь більшому, ніж тимчасовий політичний консенсус, до цього проекту мають бути включені обидва суспільства.

РІВНЯННЯ
НА МОСКВУ.
У польської
влади
залишився
невеликий
вибір: або
втратити
ілюзії, або
навчитися
шикуватися

2011 року, коли поляки голову-
ватимуть в ЄС. Проте чи не стане
форсування євроінтеграції недо-
реформованої України новою
поразкою Польщі та східної по-
літики ЄС загалом?

Європейське керівництво,
зважаючи на послаблення ролі
ЄС у світі, дедалі частіше робить
ставку на економічні чинники,
забуваючи про демократію. Це
було помітно під час місцевих ви-
борів в Україні, коли ЄС надіслав
у вісім разів менше спостерігачів,
ніж під час президентських ви-
борів у січні 2010-го. До того ж
європейці блискучино поста-
вили «діагноз»: вибори пройшли
нормально, зауваживши, що-
правда, що змінювати виборчий
закон напередодні виборів – це
не дуже добре. Про якісь фальсифі-
кації почали говорити пізніше.

Під час останньої каденції
Лукашенка Європа мала надію
на «стабілізацію», подібні очіку-
вання були і є щодо президент-
ства Януковича. Якщо Україна
виконає формальні вимоги, то
швидше за все, угода про Асоціа-
цію буде укладена. Однак ви-
никає запитання: що буде із тією
демократією, про яку чи не всі
політики в ЄС згадують при на-
годі і без? Тому що тепер можна,
звісно, почути від якогось брюс-
сельського чиновника, що ре-
пресії стосовно української опо-

ФІАСКО В БІЛОРУСІ

Аргументом для критиків по-
кращення польсько-російських
відносин є, без сумніву, експери-
мент щодо Білорусі. «Вічний»
президент Білорусі Аляксандр
Лукашенко водив Євросоюз за
ніс, проте, напевно, за його ж
власним бажанням. ЄС повірив
у можливість зміни жорсткого
диктатора на суворого батька
народу. Зрештою, повірили в це
не лише політики держав Єв-
ропи, а й білоруська опозиція.
Цьому могло сприяти те, що
Лукашенка чудово грає свою
роль. Ніхто справді не споді-
вався, що президентські вибори
у країні будуть демократич-
ними, але зміна ставлення до
опозиції шокувала. Вперше всі
кандидати могли виступити на
телебаченні (звісно, із потріб-
ними диспропорціями), можна
було вести агітацію на вулицях.

Вочевидь, причиною поліп-
шення ставлення до Лукашенка
в Європі став його конфлікт із
російським керівництвом. У єв-
ропейських столицях, зокрема у
Варшаві, це розцінили як чіткий
сигнал: якщо у російсько-
білоруських відносинах все не
так і добре, то відтепер білорусь-
кий режим муситиме налаго-
джувати зв'язки із Заходом. У ЄС

явно перегнули з наївністю.
Найбільше під цю тезу лягають
слова президента Литви Далі
Грибаускайте: «Лукашенко є га-
рантом стабільності і незалеж-
ності Білорусі». 19 грудня Лука-
шенка довів, що справді все під
його контролем.

Зараз Польща з Євросоюзом
напружено обмірковують, що ж
із цією халепою робити. Поль-
ські міністерства закордонних
справ та освіти вже заявили, що
нададуть допомогу репресова-
ним студентам. Також оголо-
шено про нев'їзний статус мін-
ського диктатора, проте чіткої
стратегії щодо Білорусі досі не-
має.

ПОДВІЙНІ СТАНДАРТИ

Поствиборчі репресії в Білорусі
змусили польський уряд скасу-
вати плату за візи для білорусів.
Це може обурити українців,
тому що вони вже були здиво-
вані, побачивши Білорусь поруч
із Україною серед учасників
Східного партнерства (особливо,
якщо звернути увагу на те, що
переговори щодо асоціативного
членства між Києвом та Брюсс-
лем тривають ще з 2007-го).
Польща буде зацікавлена в тому,
щоби вивести ці перемовини на
стадію підписання наприкінці

**ЄВРОПЕЙСЬКЕ КЕРІВНИЦТВО
ДЕДАЛІ ЧАСТІШЕ РОБІТЬ
СТАВКУ НА ЕКОНОМІЧНІ
ЧИННИКИ, ЗАБУВАЮЧИ
ПРО ДЕМОКРАТІЮ**

зиції це – погано, а зміна вибор-
чого закону перед голосуванням
не відповідає європейським
стандартам, але ніхто з них не
скаже чітко, що від цього зале-
жить доля подальших інтегра-
ційних переговорів із Києвом.

Парадоксально, але найпро-
стіший шлях до припинення
таких розмов показав Лука-
шенко, який своїми репресіями
відкрив громадянам полегше-
ний варіант перетину європей-
ського кордону. Втім, можна
лише сподіватися, що Польща,
яка береться за формування єв-
ропейської східної політики,
зрозуміє ситуацію раніше, ніж
Янукович захоче піти білорусь-
ким шляхом. ■

Чи можна повернути назад годинник?

Екс-голова Федеральної розвідувальної служби Німеччини (BND) Ганс-Георг Вік про ситуацію в Білорусі, мрію Німеччини про стабільну Росію і поради, які він давав Шеварнадзе

Спілкувалася
Жанна
Безп'ячук

Фото:
Олександр
Чекменьов

Урідній Німеччині Ганс-Георг Вік є вже постаттю мало не легендарною. У своїй кар'єрі він поєднав дуже багато різних речей: від служби в Міністерстві оборони ФРН та дипломатичної служби в Радянському Союзі до керування Федеральною розвідувальною службою. Його ім'я досі не дає спокою Аляксандру Лукашенку. Очолювану Гансом-Георгом Віком Місію ОБСЄ у 2001-му вигнали з країни. В нещодавно опублікованих у газеті «Советская Белоруссия» матеріалах слідства проти білоруських опозиціонерів злим словом, як «організатора мережі під назвою «Об'єднана опозиція», згадують і усміхеного доктора Віка, з яким *Тижень* мав змогу поспілкуватися особисто. У Києві він узяв участь у Безпечовому форумі.

ВОРОГІВ ЗНАЙДЕНО

У. Т.: Ви чотири роки пропрацювали головою Місії ОБСЄ в Мінську (у 1997–2001-му). Те, що відбувається в Білорусі сьогодні, – для вас це логічне продовження тих часів, рецидив чи несподіванка?

– Ситуація в Білорусі дуже серйозна. Звинувачення західних секретних спецслужб, насамперед німецьких і польських, у тому, що вони готували повстання, абсолютно необґрунтовані. Спецслужби не чинили такого. Аляксандр Лукашенка насправді не виграв виборів. Він отримав дуже негативні реакції від світу. Політики з різних опозиційних партій та діячі з гро-

мадських організацій здобули значну підтримку населення. Він їм помстився, тому що це загрожує його диктатурі. Лукашенка вдається до насильства, щоб відтворити легітимність влади, що спиралася від початку на силу, а не на вибори. Білоруських опозиціонерів, яких підтримує вільна Європа, а також тих, кому допомогу надала Москва, він вважає ворогами свого режиму. Диктатура для Лукашенка важливіша за інтереси країни, які полягають у відновленні вільного доступу до Заходу, взаємодії з Росією та легітимації влади на основі вільних демократичних виборів.

У. Т.: Це виглядає як поразка політики ЄС, зокрема його ключових гравців, поразка ідеї діалогу з режимом Лукашенка. Погоджуєтеся з цим?

– ЄС прагнув включити Лукашенку в європейський політичний контекст. Але Євросоюз зазнав невдачі в цьому не тому, що то була хибна політика, а тому що Лукашенка розглядав результати цієї політики як загрозу своєму режиму. Успішне ініціювання діалогу із Заходом і розвиток тісніших двосторонніх відносин між ЄС та Білоруссю за одночасної співпраці з громадянським суспільством самі по собі для нього загрозові. У 2006 році, коли опозиція спромоглася висунути єдиного кандидата Аляксандра Мілінкевіча, все відбувалося за цим самим сценарієм. Лукашенка повернув годинник назад, але

він не може зупинити громадянське суспільство, яке прагне тісніших відносин із ЄС.

ТЕ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ КОЖНОГО

У. Т.: Як така немоделізована, технологічно відстала країна, як Україна, має розвивати свою оперативну стійкість (англ. *operational resilience* – спроможність адаптуватися до різноманітних ризиків, які державі загрожують)?

– На мою думку, захист від тероризму та спроможність реагувати і справлятися з технічними та природними катастрофами – це завдання уряду. Але коли країна перебуває в перехідному стані, то багато що зале-

жить і від громадянського суспільства, від його готовності порушувати ті проблеми, яким уряд або не приділяє належної уваги, або взагалі ігнорує їх. Розвиток ініціатив громадянського суспільства – єдиний спосіб, яким у цьому жорстокому світі можна відстояти свободу. До цього мають долучитися академічні установи та вільна преса.

У. Т.: Ви могли б навести приклади, коли в Німеччині громадянське суспільство реально впливало на забезпечення оперативної стійкості держави?

– Сьогодні в Німеччині якнайживіше обговорюється питання інтеграції мусульманського населення в німецький соціум.

Саме від громадянського суспільства надходить найбільше ініціатив щодо того, як розвинути діалог між культурами. А ось інший приклад, що стосується розвитку ядерної енергетики в Німеччині. Уряд полишив ідею оновлення ядерних електростанцій, бо нерозв'язаною лишається проблема

ПІВСТОЛІТТЯ
НА СЛУЖБІ.
Лукашенко
його
переслідував,
Шеварднадзе
дослухався до
його порад

БІОГРАФІЧНА НОТА

Ганс-Георг Вік

Народився 28 березня 1928 року в Гамбурзі. У 1947–1952 роках вивчав історію, філософію та публічне право в Гамбурзькому університеті, у 1953-му здобув ступінь доктора. У 1954–1993 роках перебував на зовнішньополітичній службі, окрім періоду 1966–1974 (праця в Міністерстві оборони) та 1985–1990 років (голова Федеральної розвідувальної служби Німеччини). У 1993–1995 роках – радник лідера Грузії Едуарда Шеварднадзе. У 1997–2001 роках – голова консультативно-моніторингової групи ОБСЄ у Мінську (Білорусь).

ядерних відходів. Відбулася дуже затята публічна дискусія. Від вирішення цього питання залежать ціни на енергію, а отже, і конкурентоспроможність економіки. Якщо відмовитися від атомної енергетики, то ціни будуть дуже високими, а продукція менш конкурентоспроможною. То була гаряча тема ток-шоу, медіа, уряду. І це вже публічні дискусії зовсім іншого гатунку: вони відбуваються не вздовж партійних ліній, а по діагоналі в усьому суспільстві. У пострадянських країнах багато хто думає, що громадянське суспільство безсиле щось змінювати. Це зовсім не так. Те, що стосується кожного, має ставати предметом публічного обговорення. »

МІЖ ЄС І «НОВОЮ РОСІЄЮ»

У. Т.: Ви вживаєте термін «нова Росія». Який зміст вкладаєте в нього?

— Ця нова Росія постала за Путіна й Медведєва. Це більш наступальна Росія. До цього вплив Заходу зростав, а Росії — зменшувався. А потім ми побачили Росію, яка стверджує, що має право втручатися в справи інших країн для захисту своїх громадян. І президент Медведєв це розвинув. Вона ухвалила відповідне законодавство. Це Росія, яка домагається незалежності Абхазії та Осетії попри те, що в жовтні 2007 року ООН ухвалила резолюцію №1781, яка підтвердила територіальну цілісність Грузії, включаючи самопроголошені республіки. Це унаочнює, яким є ставлення РФ до своїх сусідніх країн. І все це неприйнятно з погляду Паризької хартії для нової Європи від листопада 1990 року, яку підписав і Радянський Союз, і його країна- правонаступниця Росія. Членів НАТО непокоїть те, що Німеччина має тісні відносини з Росією. Опорою для цих відносин є потреба Росії в модернізації своєї індустріальної бази задля того, щоб досягти реальної конкурентоспроможності. Німеччина планує брати участь у її модернізації, готова привносити туди технології та інновації, яких у Росії немає, але стикається на цьому шляху із серйозною перешкодою: у цій країні немає незалежних судів. Прямі інвестиції за таких умов є неможливими. Ми зацікавлені в стабільній і, хочеться сподіватися, демократичній Росії, щоб вона була безпечною та фокусувалася на власному розвитку.

У. Т.: І Німеччина готова вкладати свої фінансові ресурси в російську економіку?

— Готова, але не у формі грантів, а у формі кредитів. Насправді це питання не фінансів чи технологій, а стабільної, правової країни, вільної від корупції, яку ми хочемо бачити в майбутньому.

У. Т.: Як ви оцінюєте запропоновану Росією і повторену Віктором Януковичем ідею єдиного простору безпеки від Ванкувера до Владивостока?

— Спільні цінності є визначальними в цій справі. І проблема в тому, що такої системи спільних

цінностей між Росією та країнами НАТО чи країнами ЄС немає, що спонукає західні держави сумніватися в правомочності системи безпеки, де кожен може накладати вето на відповідні рішення будь-якої країни-члена. При цьому така безпекова структура послабить спроможність НАТО та ЄС приймати власні незалежні рішення.

СИСТЕМИ СПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МІЖ РОСІЄЮ ТА КРАЇНАМИ НАТО І ЄС НЕМАЄ, ЩО СТАВИТЬ ПІД СУМНІВ ІДЕЮ ЇХНЬОГО ЄДИНОГО ПРОСТОРУ БЕЗПЕКИ

У. Т.: Про слабкості й проблеми ЄС говорять багато, що б ви назвали його найсильнішою стороною?

— Сьогодні багато говорять про те, що ЄС не присутній у світі. Це неправда. Він залишається найбільшим торговельним партнером усіх інших регіонів світу. Головне, що технології, які виробляються на території Євросоюзу, є конкурентоспроможними у всьому світі. Чому ми не маємо застережень щодо їх експорту до Китаю? Бо ми переконані, що післязавтра володітимемо вже новими, ще кращими технологіями. Раніше технологічний прогрес ініціювала військова промисловість. Нині технології в ЄС мають інше походження й цілі:

вони відповідають на запити ринку, зорієнтовані на проблеми довкілля, протидію зміні клімату й надання рівних можливостей усім членам соціуму.

У. Т.: Ви працювали радником лідера Грузії Едуарда Шеварнадзе в 1993–1995 роках. То був дуже важкий час. Що ви йому радили?

— На посаді міністра закордонних справ СРСР Шеварнадзе виступав за об'єднання Німеччини. Але не тому, що він так любив німців, а тому що розумів: це відповідає інтересам СРСР. Добігала кінця холодна війна. Радянський Союз конче потребував економічних реформ. Заповіт Карла Маркса й Владіміра Леніна про неминучу поразку капіталізму не справджувався. Капіталістична система, на відміну від комуністичної, виявилася здатною адаптуватися й змінюватися. Індустріальний і фінансовий потенціал об'єднаної Німеччини міг стати в пригоді СРСР у процесі здійснення реформ. А потім Радянський Союз розпався. У 1993 році я працював радником Шеварнадзе, тоді вже керівника незалежної Грузії. Цікавий то був час. Я міг сидіти у своєму готелі в Тбілісі й чути пошви ступ на вулиці. Тоді я радив Шеварнадзе, що треба неодмінно ініціювати дискусію з усіма політичними силами, що треба вести діалог не лише з контрольованою парламентською більшістю. ■

ВИВЧАЙ НІМЕЦЬКУ МОВУ В СВОЄМУ МІСТІ!

ВІННИЦЯ

тел. 096 443 84 60
winnyzja@slz.org.ua

ДНІПРОПЕТРОВСЬК

тел. (0562) 47 03 21
dniproptetrowsk@slz.org.ua

ДОНЕЦЬК

тел. (062) 345 34 26
donezk@slz.org.ua

ЗАПОРІЖЖЯ

тел. (0612) 89 12 71
saporischja@slz.org.ua

КІРОВОГРАД

тел. 096 552 15 92
kirowohrad@slz.org.ua

ЛУГАНСЬК

тел. (0642) 34 33 01
luhansk@slz.org.ua

ЛУЦЬК

тел. 068 109 06 59
luzk@slz.org.ua

ЛЬВІВ

тел. (0322) 39 47 67
lwiw@slz.org.ua

МЕЛІТОПОЛЬ

Тел. (0619) 42 67 23
melitopol@slz.org.ua

МИКОЛАЇВ

тел. 097 281 63 68
mykolajiw@slz.org.ua

ОДЕСА

тел. (048) 777 06 96
odessa@slz.org.ua

СІМФЕРОПОЛЬ

тел. (0652) 70 13 36
simferopol@slz.org.ua

УЖГОРОД

тел. 050 672 63 09
uschhorod@slz.org.ua

ХАРКІВ

тел. (057) 706 34 13
charkiw@slz.org.ua

ЧЕРНІВЦІ

тел. (0372) 58 48 86
tscherniwzi@slz.org.ua

www.goethe.de/ukraine/slz

SPRACHLERNZENTREN
ЦЕНТРИ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ
Partner des Goethe-Instituts Ukraine • Партнери Гете-Інституту в Україні

**UKRAINE
УКРАЇНА**

сьогодні

**18:00
20:30
БУДНІ**

**з Олексієм
ЛІХМАНОМ**

ТБІ
телеканал

ШУКАЙТЕ ТЕЛЕКАНАЛ ТБІ У ЕФІРІ, В КАБЕЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ТА У ВІЛЬНОМУ ДОСТУПІ НА СУПУТНИКУ АМОС

Багаті та решта

Нерівність: що робити (чи не робити)?

Крім слави і впливу, між Ху Цзіньтао, Девідом Камероном, Ворреном Баффетом і Домініком Стросс-Каном, вочевидь, мало спільного. Тому коли президент Китаю, прем'єр Великої Британії, друга найбагатша людина США та голова Міжнародного валютного фонду стурбовані тим, чим загрожує зростання розриву між багатими і рештою, то це вже свідчить про масштаб занепокоєння з приводу нерівності у світі.

Для Ху Цзіньтао пріоритетною обіцянкою, що стосується створення «гармонійного суспільства», є скорочення різниці в доходах, особливо між китайською міською елітою та бідним сільським населенням. За словами пана Камерона, що більшою є нерівність у суспільстві, то гірші в нього «майже всі показники якості життя». Баффет вирушив у хрестовий похід за підвищення податку на спадщину, обґрунтовуючи це тим, що без цього в Америці може вкорінитися плутократія. А Стросс-Кан виступає за нову модель світового розвитку, оскільки величезна різниця в доходах становить загрозу для соціальної та економічної стабільності. Багато хто, схоже, поділяє цю думку. Нове опитування, проведене Світовим економічним форумом, на який 26 січня щороку в Давос з'їжджаються великі світу цього, свідчить про те, що члени форуму розглядають дедалі більші економічні розриви як один із двох основних світових ризиків на наступне десятиріччя (інший ризик – неефективне глобальне управління).

РІВНОЗАПЛУТАНІ

Розмови про нерівність ведуться вже тривалий час. Але в результаті фінансової кризи, яку здебільшого списують на багатіїв з Уолл-стрит і від якої вони оговтались найшвидше, та напередодні скорочення державних

видатків, що найбільше вдарить по бідних, тон цих дебатів змінився. Здебільшого впродовж останніх двох десятиріч серед світової політичної еліти переважає думка, можна назвати її давоським консенсусом, про те, що сама нерівність менш важлива, ніж забезпечення покращення добробуту тих, хто на самому дні. Тоні Блер, лейборист і попередник Камерона, є втіленням цієї концепції. Його Новій лейбористській партії часто закидали «надто спокійне» ставлення до мільйонів, які заробляє футболіст Девід Бекгем, за умови, що при цьому знижується рівень дитячої бідності.

Нині в центрі уваги перебуває саме нерівність та її, ймовірно, негативні наслідки. На основі деяких аргументів, підсумованих у книжці «Рівень духу», яка наробила галасу в

У СВІТОВОМУ МАСШТАБІ РОЗРИВ МІЖ БАГАТИМИ І БІДНИМИ, ЯК НЕ ДИВНО, ЗМЕНШУЄТЬСЯ

Британії, можна припустити, що в країнах з більшою різницею в доходах всі соціальні показники нижчі: від гіршої статистики вбивств до нижчої очікуваної тривалості життя. В інших аргументах розглядаються макроекономічні наслідки різниці в доходах. Кілька провідних економістів вважають, що нерівність стала основною причиною фінансової кризи: політики намагалися скоротити розрив між багатими та бідними, заохочуючи бідніше населення брати більше кредитів. Третій аргумент полягає в тому, що нерівність спотворює політику, оскільки вплив Уолл-стрит на Вашингтон часто згадується як найперший прояв нездорового впливу плутократичної еліти.

Якщо ці аргументи справедливі, то, можливо, саме зараз час для надання радикальних відповідей, особливо на питання щодо перерозподілу багатства. По суті, більшість писанини стосовно поширення нерівності, яка з'являється останнім часом, не підкріплена детальним аналізом. Старий давоський консенсус щодо стимулювання зростання та боротьби з бідністю все ще є кращою інструкцією до якісної політики. Замість того щоб масово критикувати нерівність, краще б політики взяли за корекцію викривлених ринків, які часто спричиняють найбільші різниці в доходах, і, крім того, стримують економічне зростання.

Можна почати з фактів, що свідчать про саму нерівність. У світовому масштабі розрив між багатими і бідними, як не дивно, зменшується, оскільки бідніші країни розвиваються швидше. І монолітної тенденції там немає. В Латинській Америці, яка тривалий час була домівною світових спільнот із найвищими показниками нерівності, становище у багатьох країнах, зокрема й у найбільшій Бразилії, дещо покращилося. Їхні уряди почали стимулювати доходи біднішого населення за рахунок швидкого зростання і кардинального перегляду державних видатків, спрямованих на поліпшення систем соціального захисту (але не вдаючись до підвищення податків для багатих).

Розрив між багатими і бідними збільшився в інших країнах, що розвиваються (зокрема в Китаї та Індії), а також численних багатих державах, особливо в Америці, й у тих місцях, які вважають егалітарнішими, наприклад, Німеччині. Однак причини цього явища різні. В Китаї нерівність тісно пов'язана із системою хукоу (на кшталт прописки. – Ред.), яка обмежує внутрішню міграцію до міст. За деякими оцінками, нерів-

ність вже сягнула свого піку, оскільки в селах залишається дедалі менше робочої сили. В Америці розрив між доходами почав зростати в 1980-х здебільшого тому, що бідні сильно відстали від середнього класу. Останнім часом така тенденція посилювалася насамперед через зростання частки доходів, які отримують ті, хто на верхівці (1% людей з найбільшими заробітками, особливо задіяних у фінансовому секторі). Багато американців бачать, що їхні стандарти життя нікуди не рухаються, але розрив між ними здебільшого не дуже змінився.

Нерівність часто слабо пов'язана з бідними, які на неї списують. Наприклад, деякі висновки книжки «Рівень духу» спотворені факторами, які до неї не мають жодного стосунку: якщо не брати до уваги високого рівня вбивств в Америці (багато хто спить це на дозвіл володіння зброєю, а не на нерівність) чи довголіття японців (дієта, а не рівність), то виявиться, що суспільства-відмінники не багаті здоровіші за інших. А розмови щодо зв'язків із фінансовою кризою трохи невчасні: бідні американці відстали від своїх багатших земляків у 1980-х роках, а кредитна бульбашка луснула через два десятиліття.

ПОСЛАННЯ ДАВОСУ

Ці нюанси свідчать про те, що замість балаканини про саму нерівність політикам слід з'ясувати її причини та зосередитися на способах підвищення соціальної мобільності. Світовий ринок пропонує значно більші гроші тим, хто перший у своїй грі, чи то письменникам, чи юристам чи керівникам інвестиційних фондів. Сучасні технології потребують кваліфікованих спеціалістів. Ці економічні зміни часто посилюються соціальними: освічені чоловіки зараз охочіше одружуються з освіченими жінками. Це все зумовлює збільшення чисельності світової еліти.

По суті, це меритократичний процес, але не завжди. Правила та ін-

ституції часто побудовані так, що обмежують конкуренцію та віддають перевагу інсайдерам за рахунок і зростання, і рівності. Часом правила бувають дуже несправедливими: чого лише варте обмеження міграції в Китаї, яке змушує бідних жити в сільській місцевості. Іноді вони можуть набувати витонченіших форм: наприклад, коли потужні профспілки вчителів не допустили бідних американців до якісної освіти. Ще одним прикладом є прихована система «завеликий, щоб збанкрутувати», яка заохочувала банкірів діяти нерозсудливо, внаслідок чого інші залишилися ні з чим. Це дуже різні проблеми, але всі вони ведуть до поширення нерівності, зменшення кількості сходинок на драбині та повільнішого зростання.

Якщо розглядати проблему під таким кутом, чітко окреслюється правильний спосіб боротьби з нерівністю та збільшення мобільності. По-перше, уряди мають і надалі зосереджувати зусилля на підвищенні добробуту нижчого і середнього класу, а не на стягуванні вищого класу донизу: інвестуючи (і знищуючи бар'єри) в освіту, скасовуючи правила, які стримують здібних людей, і переорієнтовуючи державні кошти на тих, хто цього найбільше потребує. Як не дивно, нагальнішими ці реформи є у багатих країнах, де можливості для менш кваліфікованих людей не розширюються взагалі або навіть деградуєть. По-друге, уряди мають позбутися

«зручних» правил і дотацій, які сприяють окремим галузям та інсайдерам. Змусити банки збільшити капітал і платити за приховану систему державного захисту – це може виявитися найефективнішою дією для уолл-стритівських товстосумів. У країнах, що розвиваються, необхідно значно агресивніше наступати на монополії, а відновлення зобов'язань щодо зменшення бар'єрів у світовій торгівлі без жодних зусиль стимулюватиме конкуренцію та сприятиме послабленню соціальних бар'єрів значно більше, ніж вільніша торгівля.

Такі реформи не зменшать всіх нерівностей в доходах: у вільнішому світі вміння та інтелект все одно оплачуватимуться добре, навіть дуже добре. Але реформи вдарять по найбільш згубних несправедливих розривах в доходах і нададуть можливість більшій кількості людей піднятися догори. Крім того, вони можуть стимулювати зростання і стабілізувати світову економіку. Якщо давоські еліти стурбовані розривом між багатими і бідними, йти їй треба за цим маршрутом. ■

© 2011 The Economist Newspaper Limited.
All rights reserved

Перерозподіл надії

Оптимізм переїжджає. Це матиме важливі наслідки – як для тих, хто сповнений надією, так і для тих, хто її втратив

«Надія» – це чи не найбільш заявлене слово в суспільному житті, так само як і «зміни». Але, попри все, воно надзвичайно важливе. Політики дуже пильно приглядаються до будь-яких дороговказів, що можуть вивести їх на правильний чи неправильний шлях. Упевненість чи неправильний шлях. Споживачі витратять свої кровні, а компанії – інвестуватимуть. «Позитивне мислення», як стверджував Норман Вінсент Пеле, має надзвичайну силу.

Протягом останніх 400 років Захід значно випереджав решту світу в тому, що стосується оптимізму. Західні інтелектуали вимріяли просвітництво і прогрес, а державні мужі намагалися через технології нав'язати свою волю іншим країнам.

Батьки – засновники США, які свято вірили в те, що створена ними держава буде кращою за будь-яку знану раніше, пропонували громадянам не тільки право на життя і свободу, а й на прагнення до щастя.

Не те щоб на Заході зовсім не було прикладів різкої жорстокості. Насправді пошуки утопії виявляють і найгірше, і найкраще в людях. Але поняття того, що умови людського існування можуть постійно поліпшуватися, зручніше вписувалося в західний науковий матеріалізм, ніж у кастову систему Індії чи кріпосництво Росії.

Тепер надія тікає до інших. За даними Pew Research Centre, 87% китайців, 50% бразильців і 45% індійців вважають, що їхні країни рухаються в правильному напрямку, хоча в захід-

ному світі так думають 31% британців, 30% американців та 26% французів. Водночас бізнес інвестує кошти в ринки, що розвиваються, залишаючи розвинутий світ осторонь. «Іди на схід, юначе», – здається, саме так має звучати бойовий клич XXI сторіччя.

ДОРОГА ВІДЧАЮ

Загострення песимістичних настроїв на Заході змінює політичне життя. Через два роки після сповненої надії інавгурації Барака Обами настрої у Вашингтоні зіпсувався ледь не так само, як тоді, коли Джиммі Картер заявив, що Америку мучить відчуття невдоволення. Мрія демократів про те, що країна начебто стоїть на порозі ліберального відродження, подібного до 1960-х, розтанула. Республіканці

теж не сповнені надій: їхнє кредо – гнів та обурення замість рейганівського оптимізму.

Тим часом на очах у Європи розгортаються масові протести, не завжди мирні, на вулицях Афін, Дубліна, Лондона, Мадрида, Парижа і Рима. Те, що деякі периферійні країни Європейського Союзу впали духом, навряд чи когось здивує, але песимізм зростає і в його успішнішому ядрі. У Німеччині бестселером стала книжка Тіло Сарраціна «Німеччина самоліквідуватися» – гірка повість про «факт», що менш здібні жінки (особливо мусульманки) народжують більше дітей, ніж їхні розумніші сестри. На полицях французьких інтелектуалів «Кінець Франції?» Жана-П'єра Шевенмана незабаром стоятиме поряд із «Французькою меланхолією» Еріка Заммура.

Перше пояснення такої асиметрії, що спадає на думку, – це економічна криза, котра не лише похитнула впевненість Заходу в системі, яку він вибудував, а й збільшила розрив між темпами розвитку зрілих і молодих економік. Зростання Китаю та Індії становить відповідно 10% і 9% на рік порівняно з 3% Америки і 2% Європи. Рівень безробіття в багатьох європейських країнах ганебний навіть за їхніми вже й без того сумними стандартами: 41% молодих іспанців, наприклад, не мають роботи. Велика американська машина зайнятості теж призупинилася: кожен десятий американець безробітний, понад мільйон людей уже навіть не намагаються знайти роботу. Але насправді зміни відбуваються значно глибше: у мріях, які колись рухали Заходом.

За час свого існування Америка здебільшого дотримувалася обіцянки забезпечувати своїм громадянам можливість жити краще за їхніх батьків. Але останнім часом менш ніж половина американців вірять у те, що їхнім дітям буде краще, ніж їм. Ця зневіра зумовлена власним досвідом: дохід середньостатистичного працівника застиг на більш-менш сталій позначці з середини 1970-х. До того ж через неефективну систему освіти та зникнення робочих місць середнього рівня Америка тепер за показником соціальної мобільності посідає одну з останніх позицій поміж країн багатого світу.

Зростання Китаю та Індії становить відповідно

10%

і 9% на рік порівняно з

3%

Америки і

2%

Європи

ДЕРЖАВИ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ, МЕНШЕ ГРИЗУТЬСЯ ЗА ПЕНСІЇ, А БІЛЬШЕ БУДУЮТЬ УНІВЕРСИТЕТІВ

Посилення позитивного мислення у світі, що розвивається, не треба боятися – не в останню чергу тому, що воно порушує звичний статус-кво. Нандан Нілекані з Infosys каже, що найбільшим досягненням його компанії є не створення технологій, а реформатування рамок можливого. Якщо в інших країнах теж почнуть серйозно ставитися до таких ідей, це ускладнить життя геронтократам у Китаї та Аравії.

Але й тут є свої пастки. Оптимізм може легко перерости в безпідставну надмірність: наприклад, ціни на активи деяких ринків, що розвиваються, дуже завищені. А ще є небезпека того, що терпець Заходу врешті увірветься. Доки країни, що розви-

ваються, не почнуть серйозно ставитися до власної відповідальності за світову безпеку, американці та європейці одного дня можуть замислитися, чому це вони дбають за безпеку у світі й намагаються зберігати ринки відкритими, щоб інші на цьому збагачувалися.

Що стосується західного песимізму, то він може принести й користь. Стає дедалі зрозуміліше, що старий багатий світ не може приймати своє процвітання як належне й що його переможуть агресивніші велетні, якщо йому не вдасться впоратися зі структурними проблемами. Американці починають миритися з тим, що їхня країна більше не може бути такою марнотратною, як раніше. Європейці усвідомлюють, що мають оживити свої економіки й активніше впроваджувати інновації. Усі починають сприймати цю кризу як можливість – насправді так воно і є.

І не варто мешканцям Заходу занадто впадати у відчай: поява нових потужних економік буде вигідна й для них. Щоправда, урядам цих країн стане важче керувати світом; їхнє майно опиниться в руках іноземців; їхнім дітям доведеться докладати більше зусиль, щоб отримати хорошу роботу в дедалі глобалізованішій економіці. Але що більше індійців, китайців і бразильців матимуть змогу купувати їхні продукти та послуги, то більше процвітатимуть їхні компанії. Відтак країни, які донині постачали їм робочу силу, тепер активніше постачатимуть і споживачів.

На Заході, можливо, інші передчуття, але зараз світ переживає чи не найкращі часи в багатьох розуміннях. Сотні мільйонів людей долають бідність. Інтернет дає звичайним людям доступ до інформації, про яку ще кілька років тому не міг мріяти навіть найповажніший учений. Медицина прогресує в боротьбі з хворобами й збільшенні тривалості життя. Зазвичай в історії людства лише незначна частина обраних могла більш-менш упевнено розраховувати на те, що майбутнє буде кращим, ніж теперішнє. Нині на це можуть сподіватися масово і всюди. Ну чим не привід для оптимізму?! ■

Менше законів – більше зброї

Навіть масові вбивства не здатні змусити американців відмовитися від вільного володіння зброєю

Автор:
**Анна
Полуденко,
США**

УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ

Час від часу українські політики, громадські діячі та організації закликають до узаконення володіння та носіння короткоствольної нарізної зброї в Україні. Основний їхній аргумент: зброя – це ефективний засіб самозахисту, а отже, фактор стримування злочинності. Як приклад зазвичай наводять країни з низьким рівнем злочинності на кшталт Швейцарії, де зброю має близько 27% населення. Водночас показники злочинності в США, де на руках населення перебуває приблизно 260 млн одиниць зброї, значно перевищують аналогічні цифри в нашій країні (зброєю, переважно мисливською, володіє лише 1% українців).

Стрілянина в американському місті Тусон, штат Арізона, де на початку січня загинуло шість осіб і ще 14 було поранено, спровокувала хвилю дискусій у суспільстві про право громадян США вільно володіти зброєю. Обмежень не буде, переконують експерти: американці надто високо цінують своє право володіти зброєю, а її продавці мають таке сильне лобі в уряді, що єдине, чого можна очікувати, – навпаки, подальшого спрощення законів про володіння зброєю.

22-річний тусонець Джаред Лофнер мав психічні відхилення та вживав наркотики, його виключили з університету через підозру в шизофренії, але він зміг вільно купити напівавтоматичний пістолет. 7 січня 2011 року він залишив у своєму блозі повідомлення, в якому прощався з друзями, а наступного дня вчинив стрілянину в місцевому супермаркеті, де конгресмен Габріель Гріффордс проводила зустріч із виборцями. Політику вдалося вижити, але Гріффордс, як і ще 13 осіб, була поранена. Шістьом учасникам зустрічі пощастило менше.

Цей випадок привернув увагу американського суспільства до питання, чи варто заборонити вільне володіння та носіння зброї. В контексті згадувалися подібні трагедії, які вже мали місце в країні. Найвідоміша з них сталася 1999 року в місті Колумбайн, штат Колорадо, де двоє старшокласників убили викладача та 12 учнів школи, у якій навчалися, ще 37 осіб поранили і врешті вчинили самогубство. 2007-го у Вірджинському політехнічному університеті студент улаштував масову стрілянину, в якій загинуло 32 особи.

ЗАПРОГРАМОВАНА ТРАГЕДІЯ

«Попри всі дискусії, я не думаю, що американське суспільство вимагатиме істотних змін та обмежень законодавства про зброю. Сьогодні є багато інших важливих питань, які відсувають проблему обмеження права на зброю на задній план, як-от національна безпека, рівень безробіття, система охорони здоров'я, проблеми довкілля, – каже Роберт Шпітцер, професор політології Державного університету Нью-Йорк, автор книжки «Політика контролю за зброєю».

– До того ж рівень злочинності зараз найнижчий за багато років, а якщо він невисокий, суспільство не вимагатиме змін законодавства про зброю».

У США є два типи законів: загальнонаціональні, яких небагато, і закони кожного штату, які й визначають доступність зброї для громадян, пояснює Шпітцер. Законодавство, що регулює право володіння зброєю в більшості штатів, дослідник називає досить вільним, а в штаті Арізона воно має найменше обмежень.

Доступність зброї – не головна причина трагедії, вважають американці. За результатами національного опитування, яке проводив дослідний інститут університету Квіннсіпак, 9% респондентів вважають, що причиною трагедії є слабкий контроль доступу до зброї, 15% – що винні політики та високий градус їхньої риторики, а 23% у тому, що сталося, звинувачують систему охорони психічного здоров'я. Загалом 40% опитаних впевнені, що запобігти цьому та іншим подібним випадкам було неможливо.

«Було б дивно, якби стрілянина в Арізоні не викликала жодної реакції в суспільстві, але це лише слабкий імпульс, який швидко затихне», – зазначає Пітер Браун, заступник директора дослідного інституту Університету Квіннсіпак. Він пояснює, що прибічниками суворого контролю за доступністю зброї найчастіше є мешканці великих міст, які не бачать великої потреби в тому, щоб мати при собі пістолет чи гвинтівку. Натомість консервативніші мешканці віддалених сіл розглядають зброю як свій законний засіб самозахисту чи просто корисний у господарстві інструмент, наприклад, для полювання.

ПОЛІТИКА ДИКТУЄ ПРАВИЛА

Але під час прийняття рішень у гру вступають політичні інтереси. Традиційними прибічниками ліберальнішого щодо зброї

ЗБРОЯ – НЕ ВИХІД? Показники злочинності в Україні та США

Україна, 2008 рік
Особливо тяжких злочинів
на 100 тис. населення: 300

США, 2008 рік
Злочинів із застосуванням
насилення на 100 тис.
населення: 472

законодавства є республіканці, тоді як демократи обстоюють посилення контролю. Але не цього разу. Готуючись до президентських виборів 2012 року, вони не так голосно говорять про це й навіть готові торгуватися за свою поступливість, щоб заручитися підтримкою виборців, які ще не визначилися зі своїми політичними симпатіями.

«У палаті представників зараз більшість республіканців, які підтримують лібералізацію законів щодо володіння зброєю; вони дуже близькі до Національної стрілецької асоціації (НСА – організація, яка є найсильнішим лобі виробників та власників зброї в США), – каже Шпітцер. – НСА має такий великий вплив у Конгресі, що недавно деякі законодавчі норми стосовно доступу до зброї було навіть послаблено. Важливо й те, що багато хто з обраних демократів теж виступає за політику спрощення законодавства про зброю. Не думаю, що вони підтримуватимуть будь-які обмеження».

Лобі НСА таке сильне, що навіть якби суспільство було б готове обмежити власне право володіти зброєю, то цього не станеться, адже «НСА не допустить посилення контролю, шансів потенційних змін майже немає», – вважає Джон Донох'ю, професор школи права Стенфордського університету.

Експерти зазначають, що Барак Обама, який прагне бути обраним на другий термін, намагається уникати такої делікатної теми, як доступність зброї. Навіть під час ушанування пам'яті загиблих у Тусоні президент згадав про це дуже побіжно. Натомість закликав політиків припинити вдаватися до риторики, яка підігріває пристрасті в суспільстві. А ось у 2008-му, коли Обама ще тільки боровся за президентство, представники НСА казали, що він буде «найбільшим в історії Америки президентом – противником зброї». Коли він очолив країну, люди взялися купувати зброю, боячись, що Обама ускладнить процедуру її придбання. Проте цього так і не сталося.

Якщо й обмежувати законодавство про зброю, то це потрібно робити поступово, переконаний Джон Лотт, політичний коментатор, автор книжки «Більше зброї – менше злочинів». «Є пропозиція видавати спеціальні ліцензії на носіння будь-якої зброї, такі як водійські права. Також багато досліджень доводять, що практика носити зброю приховано, замість того щоб усі її бачили, зменшує кількість злочинів. Конгресу варто було б спробувати скасувати нові постанови, які просуває адміністрація президента», – зауважує Лотт.

А поки експерти міркують про те, чи можливі зміни в американському законодавстві про зброю, в штаті Аризона продаж зброї зріс майже вдвічі. І зовсім не тому, що люди хвилюються за власну безпеку. Мешканців штату, відомого своїми ліберальними законами стосовно купівлі зброї, турбує те, що держава може значно ускладнити цей процес. ■

тільки з 20 по 30 січня

ФЕЄРІЯ ЦІН ІЗ ЗИМИ У ЛІТО

Торонто	499* USD
Бангкок	499* USD
Делі	399* USD

В ОБИДВІ СТОРОНИ

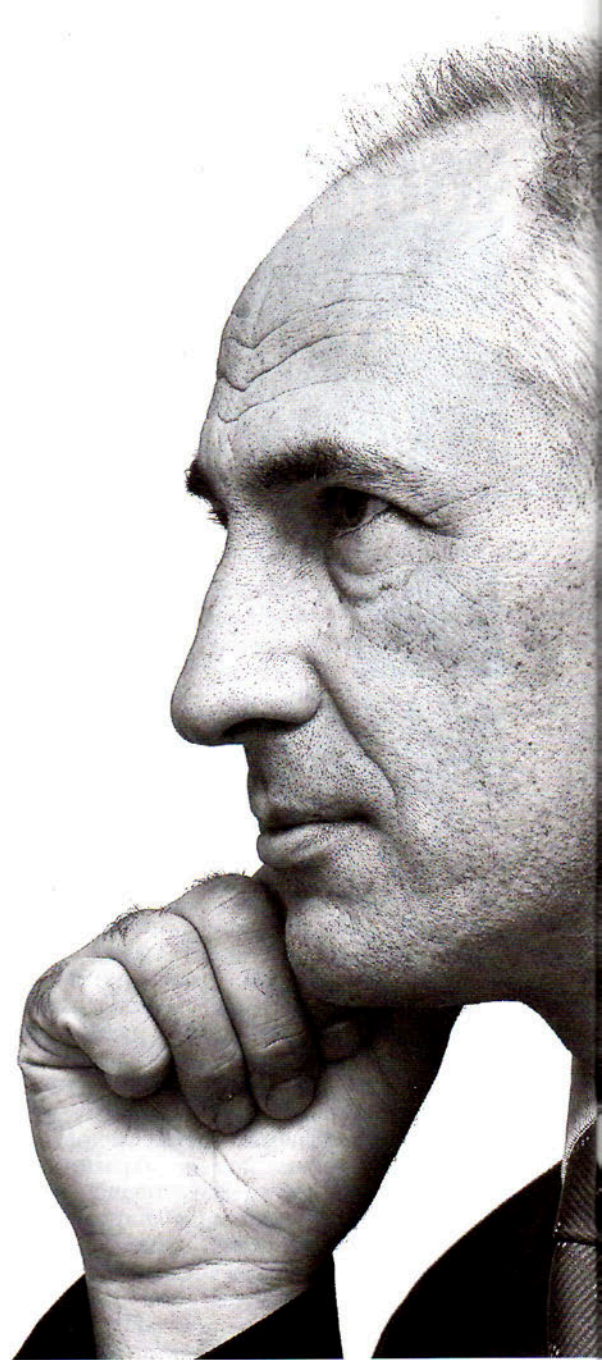
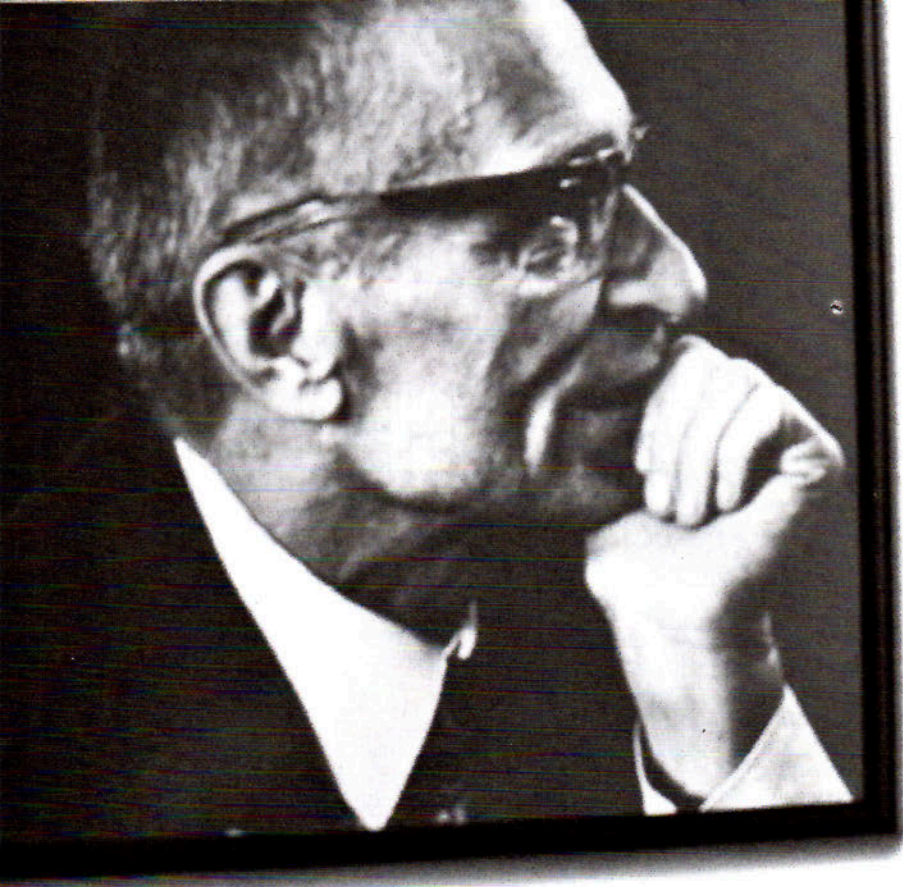
* всі збори враховано

0 800 509 800**
799*** Київстар, Life :),
Beeline, MTC

АероСвіт
УКРАЇНСЬКІ АВІАЛІНІЇ

**Діяє тільки за мобільними телефонами на території України, вартість 1 хвилини розмови - 1 грн, оплата за з'ясування навігації зброї та інших послуг мобільного оператора
***Українські безкоштовні зі стаціонарних телефонів на території України
Ліцензія АБ №446802 видана Державною адміністрацією від 19.11.08

www.aerosvit.com

Ремонт сердцець

Анатолій Руденко, провідний кардіохірург
клініки Амосова, про українські пріоритети,
гроші та цінності серцевої медицини

Автор:
Ігор Кручик

Фото:
Олександр
Чекменьов

На Батіївській горі не бувало десяти років, тож зауважив зміни. З'явилася вулиця Миколи Амосова. Ім'я Амосова отримав і розташований тут Національний інститут серцево-судинної хірургії, а в його холі з'явився бронзовий бюст видатного вченого та лікаря, засновника інституту. За кількістю, складністю та результатами оперативних втручань інститут належить до п'ятірки провідних центрів серцево-судинної хірургії в усій Європі. Утім, медичний заклад від самого його виникнення 1976 року називали клінікою Амосова.

Майстер операцій на серці, Амосов у поважному віці му-

шений був сам лягти під ніж. «Тиждень» розмовляє з провідним кардіохірургом клініки, доктором медичних наук, завідувачем відділення хірургічних методів лікування ішемічної хвороби серця Анатолієм Руденком, який колись входив до складу бригади, що оперувала самого Амосова. І вже багато років із 7.30 ранку до 22.00, з невеликою денною перервою, рятує хворих, котрих на рахунок пана Анатолія вже близько 5 тис.

КЛАПАН У БОРГ

У.Т.: Амосов, як відомо, принципово не брав грошей за операції і суворо карав хабарників. Але

ми маємо інформацію від пацієнтів вашого інституту, громадян України, які стверджують, що заплатили за операцію 7 тис. грн.

— Для наших співгромадян лікування безкоштовне. Та не для державного бюджету. Собівартість операцій аорто-коронарного шунтування чи протезування клапанів, які ви, мабуть, маєте на увазі, — приблизно 45 тис. грн. Але інколи, поки бюджет формується й затверджується, потім розподіляється по регіонах, у фінансуванні якихось позицій у кошторисі виникають паузи. Наприклад, у певний момент у клініці може не вистачати клапанів серця. І ось людина, якій він потрібен, мусить чекати,

— Звертаємося до фірм, які нам постачають ті клапани, й беремо у борг. Бувало, що в нас формувалися борги постачальникам на багато мільйонів гривень. Отримували бюджетні кошти й віддавали, кому винні. Інколи клініці також допомагають благодійні фонди, меценати. Пригадую, раніше активно співпрацював із нами Степан Брацюнь. Він не тільки гроші давав, а й персонально опікувався хворими.

У. Т.: Скільки операцій на серці зроблено в клініці Амосова за всі часи?

— Щороку близько 5 тис. Думаю, за час існування клініки Амосова ми провели понад 150 тис. хірургічних втручань на серці.

У. Т.: Скільки це від потреби в такій допомозі по країні?

— У радянські часи ми задовольняли хіба що кілька відсотків хворих, які потребували операційної допомоги. Тепер із різних видів втручань — від 10–15% (ішемічна хвороба серця) до 60–70% (вроджені вади серця). Порівняймо: у Великій Британії, де населення в 1,5 раза більше, ніж в Україні, щороку роблять 20–25 тис. операцій лише з шунтування, а в нас із цього виду втручань — 2 тис. Потрібно, щоб у нас проводилося 20–25 тис. хірургічних втручань на серці щороку, тоді ми задовольнятимемо всіх хворих.

КАРДІОХІРУРГІЯ ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У. Т.: Тобто для цілкового забезпечення українців послугами кардіохірургії потрібні ще чотири такі клініки Амосова?

— Річ не в цьому. Наша клініка могла б удвічі-втричі збільшити кількість операцій навіть із тим штатом, який маємо на сьогодні. Але є дві проблеми. Перша — площі. Аби збільшити кількість операцій, потрібні ще операційний і реанімаційний блоки. Друга — зараз немає такого потоку охочих зробити операцію, як раніше.

У. Т.: Це ж протиріччя: статистична потреба в операціях на серці, за вашими словами, є, а потоку хворих немає?

— Бо населення не вельми обізнане зі своїми серцевими

проблемами. Людина не може 50 метрів пройти, хапається за серце, а лягати на операцію не хоче. Бойться. Особливо багато наших потенційних пацієнтів у сільській місцевості.

Але ж ризик у нас мінімальний. Ми виконуємо операцію на працюючому серці, не зупиняючи його, технології відточені. Кількість невдалих втручань у нашій клініці у п'ятеро менша, ніж у США чи Західній Європі.

У. Т.: Це не піар-перебільшення?

— Статистика відкрита й прозора і в них, і в нас. У клініці Амосова лише 0,4–0,5% смертності. У Західній Європі внаслідок аналогічних операцій — 2,2%, у США — 2%.

У. Т.: Колиш 90% усіх операцій на серці, які виконувалися в Україні, припадали на інститут Амосова. Який відсоток нині?

— Кількість операцій у нас не зменшилася, а ось частка по країні справді знизилася приблизно до 50%. Бо все активніше працюють центри кардіохірургії в Києві, Львові, Донецьку, Дніпропетровську, Харкові, Хмельницькому, Херсоні. Пересадка серця від донора відбулася, згадаймо, у Запоріжжі.

У радянські часи була, по суті, монополія школи Амосова, »

ДОСЯГНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ ХІРУРГІЇ ІМ. М. М. АМОСОВА НАМНІ УКРАЇНИ

1955 — уперше в Україні виконано операції при вадах серця (М. Амосов).

1958 — уперше виконано операцію зі штучним кровообігом (М. Амосов).

1961 — уперше використано штучну нирку.

1965 — уперше у світі створено й впроваджено в практику антитромботичні протези клапанів серця (М. Амосов).

1973 — уперше в Україні виконано аорто-коронарне шунтування (Г. Книшов).

1992 — уперше виконано операцію при вроджених вадах серця в немовлят (І. Ємець).

1993 — уперше у світі розроблено комп'ютерний тренажер для штучного кровообігу (Є. Настенко), відзначений Першою премією Європейського конгресу перфузіологів.

1999 — освоюються телемедичні технології в галузі кардіології й кардіохірургії. Участь у перших медичних телемостах.

2000 — виконуються операції аорто-коронарного шунтування на працюючому серці.

2002 — розроблено методики проведення операцій без донорської крові.

2005 — розроблено операції аорто-коронарного шунтування на працюючому серці (без штучного кровообігу), що дало змогу вдвічі перевищити якісні показники США.

2007 — розроблено методику транскатетерного лікування мерехтіння передсердь, що дає змогу усувати аритмію в 99,3% випадків практично без ускладнень

доки закінчатся всі процедури бюджетування. Або ж купувати клапан власним коштом, а його ціна — 7–9 тис. грн. Ще один приклад: якось не було оксигенаторів — це штучні легені. Хтось із пацієнтів чекав, доки надійдуть безкоштовні, хтось купував сам, а це 3–5 тис. грн. Тобто буває, що хворий справді витрачає певну суму. Але це не можна вважати платою за операцію. У будь-якому разі ці витрати в нашому інституті значно менші, ніж в інших клініках країни.

У. Т.: Гаряздо, а якщо, припустимо, операцію треба робити терміново, а клапанів немає і грошей у хворого теж?

й мало хто з кардіохірургів її не пройшов. Донецькі, львівські, дніпропетровські кардіохірурги навчалися в нас. Київські, звісно, теж. І це добре. Мені зараз набагато легше працюється – і морально, і фізично. Уявіть: кілька років тому черга на планову операцію в нас сягала двох-трьох років. Я знав, що пацієнт може й не дожити до неї. Що робити? Когось брали по швидкій допомозі... Але ж збільшити темпи роботи кардіохірургів неможливо. І ось завдяки іншим клінікам серця в нас зараз на складну операцію чекають щонайбільше півтора місяця. Це вже нормально – у тій-таки Британії на деякі операції стоїть тримісячна черга, особливо в бюджетних чи муніципальних клініках.

НА СВІТОВОМУ РІВНІ

У. Т.: То ви стверджуєте, що в нас кардіохірургія сягає світового рівня? Не видаєте бажане за дійсне?

– Абсолютно ні. Це легко перевірити – усі дані щодо операцій відкриті. Понад те, за деякими напрямками ми випереджаємо світову практику. Наприклад, лікування інфекційного ендокардиту. Штучний клапан імплантуємо в гнійне осереддя серця. Коли ми тільки бралися за цей напрям, це здавалося неможливим. Ну як так можна – серце гноїться, а ми прямо в нього ставимо клапан! Спочатку були драматичні операції, смертність сягала 18–20%. А нині 1–1,5%. У світі значно гірші показники з цього захворювання.

У. Т.: Чим пояснюються такі результати? У вас що, краще обладнання чи кваліфікованіші кадри?

– У нас насамперед коловальна практика, досвід, найбільша кількість операцій. Жодна європейська чи американська клініка такого не має. У цивілізованих країнах, по-перше, інша культура населення – там намагаються не доводити своє серце до гнійних ускладнень. Там працює значно більше клінік, тож складні випадки, яким є інфекційний ендокардит, розпорошені по різних лікарнях. Крім того, врахуймо й наш пріоритет: ми почали робити такі

Щороку в клініці Амосова здійснюється близько

5 тис. операцій. Це приблизно 50% усіх втручань на серці в Україні

За час існування клініки здійснено понад

150 тис. операцій

Кількість невдалих операцій у клініці Амосова

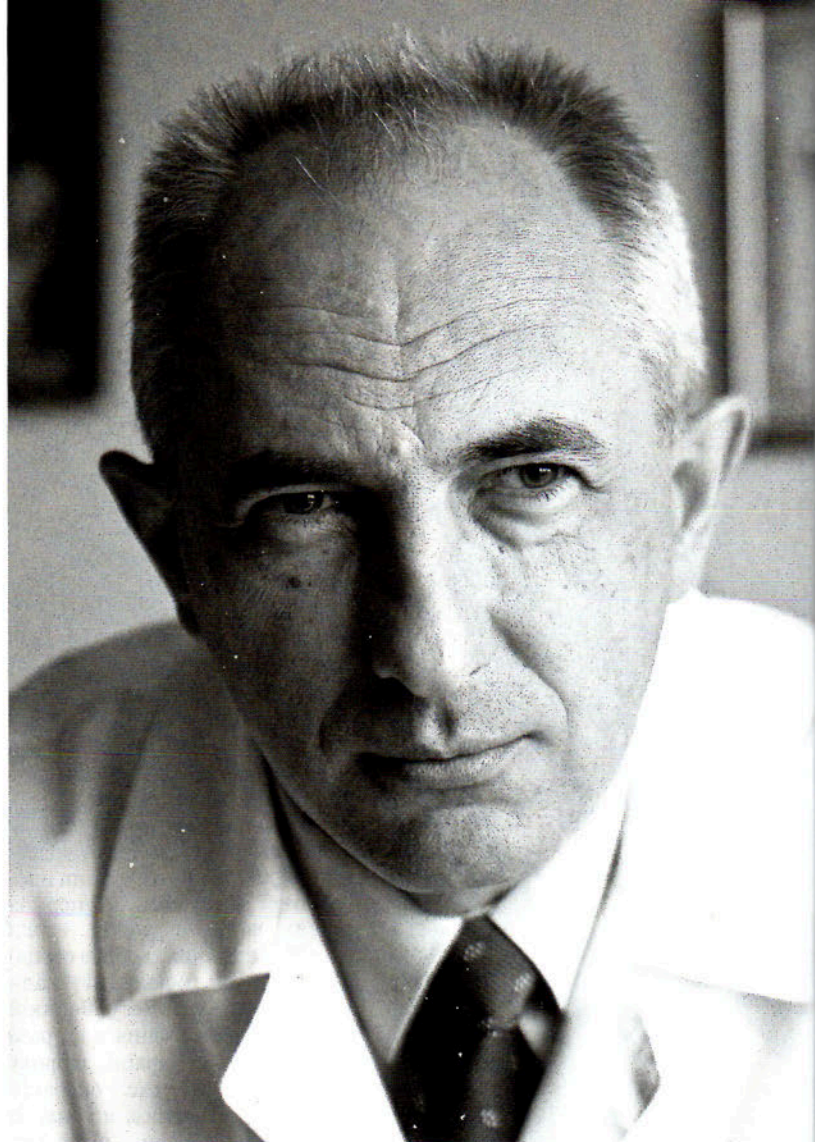
в 5 разів менша, ніж у Західній Європі

За керівництва Амосова підготовлено

40 докторів і понад **150** кандидатів наук

«Так від чого ж вмирають хворі? Все зроблено правильно, а людина вмирає... Гарний майстер зробив би, а гірший – не зумів. Смерть... Хірург – це не тільки лікар. Це майстер. Як ювелір або слюсар-інструментальник. Бувають майстри хороші та погані. Погані хай краще не беруться». Микола Амосов

операції одними з перших у світі, ще за Амосова.

Або візьмімо аневризму лівого шлуночка серця. Це ускладнення після інфаркту. Знову-таки американська клініка має один-два випадки на рік. Тоді як ми щороку оперуємо 200 хворих із такою аневризмою.

МОТОР У ГРУДЯХ

У. Т.: Ви вже, мабуть, думаєте про подальші пріоритети – масову пересадку серця, наприклад?

– Технічно це не дуже складно для нас. До пересадки серця був готовий ще Микола Амосов, а зараз по кілька таких операцій зроблено в Києві та Запоріжжі.

Але пересадка серця – проблема заполітизована. Звичайно, роблячи її, можна підняти престиж клініки, країни. Але ця операція дуже дорога і в поєднанні з іншими факторами (брак органів) не може вирішити проблем більшості хворих.

У. Т.: Штучне серце вирішить?

– Штучне – вирішить. На нього зараз великі сподівання, ми вивчаємо цікавий досвід італійських кардіохірургів. Штучне серце підключається по обхідній дорозі кровообігу як паралельна лінія життєзабезпечення. Але проблема у вартості обладнання.

У. Т.: Хіба наші заводи не можуть поставити на потік виробництво механічних сердець за прийнятною ціною?

– Свого часу, щойно я почав займатися коронарною хірургією, відчув потребу в інструментах. Йшли 1990-ті роки, західні інструменти були хоч і якісними, але дуже дорогими. Ножиці, наприклад, коштували \$400–600, на той час величезні гроші. Або голкотримач... Я вирішив звернутися до наших умільців. Проїхав по провідних київських заводах, говорив із директорами – Героями Соціа-

лістичної Праці. Потім – по харківських, дніпропетровських... І ніхто таких ножиць зробити не брався. В одних не та марка сталі в наявності. Інші мають метал, але не можуть зробити саме таку конфігурацію: «Ой, знаєте, тут же складно – фіксація одним гвинтом у трьох площинах...» На одному підприємстві запитують: «А який буде попит на такі ножиці?» Кажу, перебільшуючи: «Тисяча штук на рік». А вони: «Тю, оце паритися... От якби десятки тисяч!» А самі ж весь день цигарки смалють, каву п'ють, бо не мають замовлень. Зрештою, я таки знайшов у Києві майстрів – золоті руки. Вони мені й марку сталі підібрали, і потрібну конфігурацію інструмента.

Штучне серце – це життя людини, і довіряти його вітчизняним виробникам ще рано, мабуть.

У. Т.: Звучить дещо песимістично.

– Для тимчасової підтримки серця обладнання в Україні вже виробляється, а для постійної – ні. Хоча нещодавно з'явилися непогані українські апарати штучного дихання. Для нас вони не дуже підходять, але в загальній хірургії вже використовуються. А ми, кардіохірурги, звісно, послуговуємося імпортом обладнання. Так само й зі штучним серцем: вживити можемо, але воно надто дороге, тому ця операція поки що не може бути масовою.

У. Т.: Але, можливо, ціни зменшуватимуться, як це відбувається, приміром, із фотоапаратами? Нам відомо, що керівник вашого інституту академік Геннадій Книшов нещодавно обговорював з українськими й німецькими технарями проблематику штучного серця.

– Сподіваюся, що ціни знижаться. Надії є. Візьмімо стентування. Один стент коштує тисячі доларів. Раніше мало хто міг дозволити собі таке втручання, а зараз в Україні щороку здійснюють тисячі таких процедур. Причому значна їхня частка – коштом держбюджету.

У. Т.: Чи реально потрапити до клініки Амосова незаможній людині з провінції, із села?

– Абсолютно. Наш інститут ніколи не вимагав від хворих якихось направлень із лікування чи обздоровіддів. Будь-кого приймемо й прооперуємо. Якщо він громадя-

нин України – безкоштовно, інакше – за гроші.

У. Т.: Чому заможні українці їздять лікуватися до Європи чи Ізраїлю?

– Я оперував дуже відомих пацієнтів, які обіймають високі посади. Прізвищ, звісно, без їхнього дозволу не називатиму. Але дехто справді воліє оперуватися за кордоном. Я сам себе не раз запитував: чому? Вважаю, річ ось у чому: той, хто не зміг досягнути у своїй царині європейського рівня, не вірить, що це може зробити хтось в інших.

У. Т.: Але якщо в клініки Амосова такі вражаючі результати, чому ж сюди не їздять оперуватися з того самого Євросоюзу?

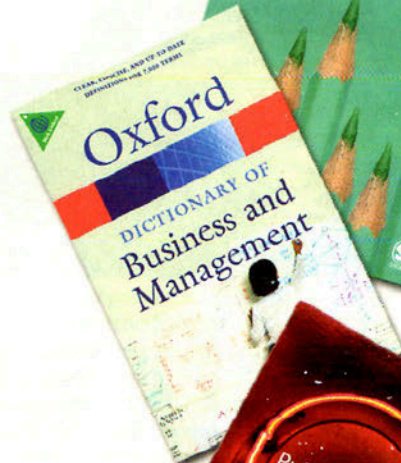
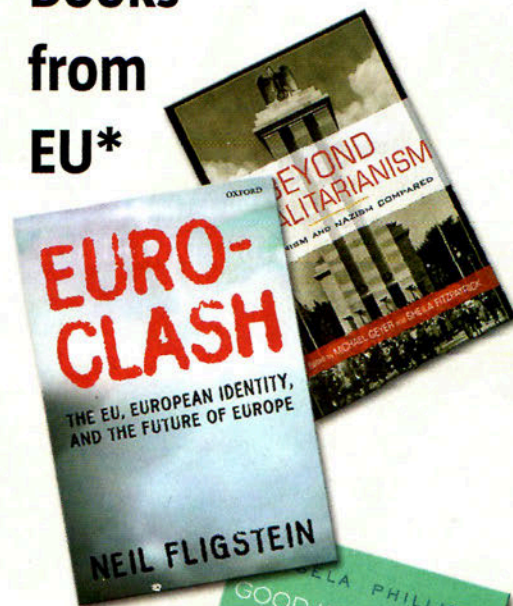
– Не забувайте, що там страхова медицина. Нові країни Єврозони тільки нещодавно домоглися того, щоб страхові компанії оплачували лікування в них «старих європейців»: умовно кажучи, німці тепер можуть лікуватися в Чехії. Але українську клініку німці не оплатять.

Натомість із країн, де страхової медицини немає, до нас їдуть охоче: із арабських, із колишнього СРСР. І платять, звісно ж, за операції зі своєї кишені.

У. Т.: Наша медицина безкоштовна, принаймні умовно – це рудимент радянських часів чи ідеал, якого в принципі реально досягти?

– Хто може платити за медичні послуги? Держава, хворий або страхова компанія. Іншого немає. Витрати на якісну медичну допомогу дуже великі – на сьогодні є мало країн, які в змозі забезпечити ці кошти з держбюджету. Цього немає навіть у багатих США. Цілком безкоштовну державну медицину можуть дозволити собі хіба що деякі багаті країни Перської затоки. Якщо в Україні медицина залишиться абсолютно безкоштовною, вона не зможе нормально розвиватися – так, як у цивілізованих країнах. Не буде за що закуповувати чи замовляти виробникові нове обладнання. І водночас психологія наших людей ще не приймає страхової медицини. Як на мене, найкращий варіант такий. Уся невідкладна допомога має бути безкоштовною: апендицити, травми, інфаркти і тому подібне. Якщо людина в критичному стані, у неї немає часу шукати кошти. А ось планове втручання чи лікування нехай фінансує страхова медицина. ■

New Non- Fiction Books from EU*

м. Київ
вул. Лисенка, 3
тел.: (044)235-88-54

www.book-ye.com.ua

* Нові нон-фікшн книжки з ЕС

Бура руйїна

Занепад вугільної промисловості особливо помітний на Кіровоградщині

Автор:
Костянтин Раковський

Фото:
Андрій Ломакін

Про те, що практично в центрі України видобувають буре вугілля, написано в будь-якому підручнику географії. Школярі виводять на контурних картах відповідні позначки на території Кіровоградської області, а «Вікіпедія» згадує, що до складу державної холдингової компанії «Олександріявугілля» входять три шахти, сім розрізів, дві брикетні фабрики, дві теплоелектроцентралі... І тільки приїхавши до Олександрії, можна зрозуміти, що насправді якщо щось і залишилося від галузі, то це згадки.

ЦИГАНСЬКЕ ЩАСТЯ

Олександрію, що на Кіровоградщині, інакше, окрім як містом

шахтарів, не називали. Тим більше що гірники в Радянському Союзі величалися елітою робітничого класу.

Звичайно, найбільшими улюбленицями компартійних хронікерів були шахтарі Донбасу: тут тобі відбійні молотки й дух Стаханова, що, мов міфічний Добрий Шубін, шугає лавами... Кіровоградські ж гірники не йшли ні в яке порівняння: шахти не глибші за 200 м, та й ті з немальовничими калюжами й пацюками під ногами.

А основна маса вугілля добувалася в Кіровоградській області взагалі відкритим способом: у кар'єрах. Їхні глибини та обшири вражали уяву й цілком вписувалися в офіційну концепцію, що від природи милостей треба не

просити, а брати силоміць. Тому-то шахтарські селища Кіровоградщини в 1970-х роках переживали період бурхливого розквіту, понад те, на бурому вугіллі замикався весь виробничий комплекс регіону. Навіть грубки в сільських хатах були пристосовані під опалення саме буровугільними брикетами. Тому, коли в 2000-х тушешній вуглевидобуток зупинився як нерентабельний, тут пішло наперекіс майже все.

Одним із типових шахтарських селищ Центральної України є Пантаївка – супутник Олександрії. У ньому проживає лише близько 2 тис. населення, причому приватний сектор тут невеликий. Центральна вулиця – це фактично бульвар

ІДАЛЬНЯ.
Труба, що йде
з котельної, ледь тепла

вий дитячий садок за відсутністю дітей намагалися перепрофілювати в циганську недільну школу. Однак цей проєкт, фінансований фондом «Відродження», викликав неабияке збурення поміж місцевого населення. Особливо після того, як до школи почали з'їжджатися роми з усієї області. Місцеві вважали, що через приплив циган збільшилася кількість дрібних крадіжок. Коли ж зарубіжний грант вичерпався, закрилася й школа.

ОСТАННІ ЗІТХАННЯ «МАВРА»

Центральна алея Пантаївки впирається в приміщення колись могутнього управління розрізу «Морозівський» – підприємства, яке забезпечувало роботою всіх без винятку мешканців селища, а зараз не здатне навіть обігріти власну контору. Про колишні шахтарські будні тут нагадує відставлений у куток плакат із закликом до форсування вуглевидобутку. Та ще, мабуть, непрацюючі душові.

За адмінбудинком видно руїни теплоелектростанції. Колись вона становила єдиний комплекс із вугільним підприємством. ТЕЦ одночасно виробляла електрику для Пантаївки і пару для брикетної фабрики. Однак люди тут усе ж ходять на роботу навіть попри те, що підприємство не працює.

У холодному приміщенні управління ми застаємо головного інженера Володимира Лафу й кількох його підлеглих. Антураж самої кімнати теж нагадує старі часи: столи, завалені паперами, друкарська машинка і радіола могли б прикрасити який-небудь політехнічний музей 1970-х років.

«Розріз «Морозівський» здали в експлуатацію 1970 року, й зайнято на ньому на той час було 1400 осіб, – згадує інженер. – Проектна потужність видобувного підприємства передбачалася на рівні 2,75 млн т вугілля на рік. Крім брикетної фабрики і ТЕЦ при буровугільних підприємствах діяв і завод із виробництва озокериту».

З початком 1990-х попит на буре вугілля почав стрімко знижуватися. Як паливо для теплостанцій воно виявилось задорогим, не кажучи вже про нижчу тепловіддачу, підвищену зольність і великий ризик самозагоряння. Приватний сектор теж потроху відмовлявся від опалення брикетами – села навколо активно газифікувалися. До того ж сама холдингова компанія «Олександріввугілля» в 2000-х роках не раз міняла власників, які не дуже-то пильнували за ефективністю виробництва. Зокрема, цілісний майновий комплекс ДХК ще 2004 року було передано в оренду ЗАТ «Енерговугілля» (м. Донецьк) і ТОВ «ІВОК «Експлерент» (м. Дніпропетровськ). При нових господарях виробництво різко знижувалося й врешті-решт зупинилося. Буровугільний «мавр» зробив свою справу.

У 2007-му ТОВ «Експлерент» віддало назад державі те, що в нього залишалось у Пантаївці, а термін оренди ЗАТ «Енерговугілля» сплив 2009 року. Наразі підприємство в боргах, виробництво зупинено. Що робити з цими покинутими виробками й шахтарськими містечками, певно ж, уряд не знає. Хоча й сьогодні там налічується 166 працюючих, але це переважно керівництво розрізу та охорона. ■

із дво-триповерховими будинками, прикрашеними радянського штибу гіпсовою серпасто-молоткастою ліпниною. Інші будинки селища – банальні хрущовські п'ятиповерхівки. Таке суто міське планування села мало підстави: шахтарям не доводилося працювати на землі, адже держава й так забезпечувала їх усім необхідним. Включно з житлом, у якому зараз вже де-не-де поряд із вицвілими плакатами про те, що перед нами «Будинок зразкового утримання», впадають в очі розтріскані шибки у вікнах спорожнілих квартир. Народ потроху покидає Пантаївку.

Ідальня, яка колись обслуговувала вугледобувачів, закинута й забита дошками. А місце-

ВУГІЛЬНИЙ РОЗРІЗ.
Його потроху заоплюють ґрунтові води

Вона потрібна для того, щоб захистити від грабунку механізми та колії залізниці – усе це системно розкладають на брукх місцеві й транзитні «несуни».

Під час розпаду СРСР траса з Олександрії до Знам'янки була добре відома водіям. Таблички з написом «Продам паливо» висіли на парканах або поблизу хат ставилися каністри, натякаючи, що тут можна купити «лівак». Бензин тут продавався дешевше, ніж на автозаправках. Джерелом пального були структури, пов'язані з вугільним розрізом, тож із його зупинкою ці крадіжки зійшли на пси.

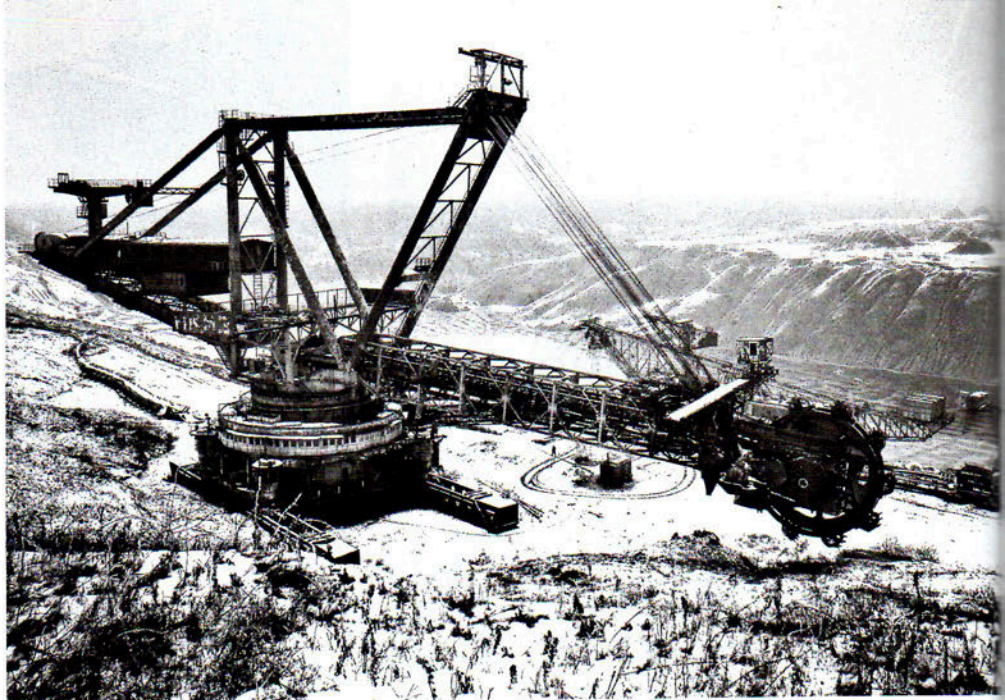
ІНЖЕНЕРІЯ ЗАНЕПАДУ

Люди, з якими спілкується **Тиждень**, – це свідки як народження, так і безславного загибання всього буровугільного виробництва. Певно, інженер – це справді не так професія, як спосіб мислення, бо навіть загибель того, що колись створювалося власноруч, описують у беземоційних технічних термінах.

«Розріз затоплений, оскільки 11 місяців відсутня електроенергія, потрібна для живлення насосів викачки води, – сухо констатує Володимир Лафа. – Притік води становить 800 м³ на год, тож проектна відмітка перекрита вже на 23 м. Затонув унікальний роторний екскаватор СРС-280 – погляньте, не видно навіть пілона. Затоплений транспортно-відвальний міст. Третина металоконструкцій конвеєрів накрита зсувами ґрунту. Під водою й усі технічні під'їзні колії. Зношеність основних фондів – 90–95%. Виробнича діяльність не ведеться».

Мої співрозмовники, як патологоанатоми, старанно документують процес розпаду підприємства й підшивають фотографії до альбому. В офісі вже понад півроку відключена електрика, комп'ютери не працюють. Лише в екстрених випадках вмикають дизель-генератор, який хіба що на кілька годин оживляє промерзлий адміністративний корпус. Ось і вся робота, якщо не рахувати листування з чиновниками і вибивання зарплати для тієї децимі робітників, яка ще тримається на непрацюючому підприємстві.

Парадоксально, але подібних до «Морозівського» структур,

КРОКУЮЧИЙ
ЕСКАВАТОР.
Нині йому
залишається
останній
крок –
до небуття

ШАХТАРСЬКИЙ
БУДИНОК.
Колись –
шикарна
«жилплоща»,
нині –
безнадійний
барак

ДЛЯ ЛИСТІВ
ЩАСТЯ.
Поштареві
роботи тут теж
небагато

котрі у звітах проходять як такі, що «працюють на 10% потужності», а насправді ж лише позірно підтримують консервацію виробництва, у країні, мабуть, сотні. Вони відображаються в статистичних звітах і десь нагорі створюють, можливо, ілюзію того, що в державі набагато більше діючих підприємств, ніж є насправді.

Ми ж тим часом рушаємо дивитися, що залишилося від буровугільної промисловості Кіровоградщини.

До розрізу недалеко – що найбільше кілометр від адмінбудинку дирекції. Спочатку дорога йде повз технічні приміщення, гаражі й майстерні, усе це здебільшого перебуває у стані занепаду. Втім, деякі ремонтні майстерні таки працюють, однак переключилися з обслуговування потреб вуглевидобування на поточні замовлення мешканців навколишніх сіл. Шлях тут типовий як для шахтних селищ: трохи асфальту і багато калюж. А ось насип від колишньої залізниці – колії з неї зняті й, напевно, вивезені кудись на брухт.

ЕКСКАВАТОР У ПРОВАЛЛІ

Ми стоїмо на краю провалля – кар'єру, що тягнеться кудись аж за обрій. Стрімкі обриви його падають вниз на десятки метрів, а на дні хлюпочеться море зеленої брудної води. Десь то в одному місці, то в іншому ми бачимо напівзатоплені механізми: екскаватори, крани, транспортери. Верхівки опор електропередач, що подекуди вигулькують над водою, виглядають наче сірники, які хтось навтикав у похмуру миску з ушкою.

Завмерлі механізми, що їх обслуговували сотні працівників, тепер кинуті напризволяще та поступово засмоктуються ґрунтовими водами. Посеред усього цього занепаду випинається колосальних розмірів крокуючий екскаватор. Цей пристрій зі складною системою тросів і ковшів сам по собі є ніби невеличким заводом, на якому працювало кілька десятків осіб. Колись ця багатокішова машина подавала породу на відвальний міст, потроху пересуваючись уздовж розрізу. Тепер цей монстр іржавіє, хоча біля нього й сьогодні пильнує охорона. По-

хмурий здоровань із собакою без ентузіазму дивиться на непроханих гостей, але все ж таки роз'яснює нам унікальність цього пристрою.

«Перед вами – роторний екскаватор ЕРШР-1600 виробництва Новокраматорського машинобудівного заводу. Машина заввишки з дев'ятиповерховий будинок свого часу була найбільшим у світі самохідним механізмом, та й зараз є небагато подібних за величиною. Поряд із ним – транспортно-відвальний міст «Бергвіц», довжина якого більша, ніж висота Ейфелевої вежі. Його призначення – транспортувати та складувати породи до внутрішніх відвалів кар'єру. Сам механізм має непросту історію. Він виготовлений у Німеччині ще 1933 року й отриманий Радянським Союзом за репараціями після Другої світової війни».

Певно, екскаватор міг би працювати й далі, але нікому він уже не потрібен.

Йдемо назад до контори, де пан Володимир озвучує нам проекти порятунку підприємства. Варто зазначити, що всі найреалістичніші на сьогодні пропозиції передбачають кінцевим продуктом розрізу не буре вугілля, а продукти його переробки. Наприклад, німецька компанія Romonta GmbH, що є одним із лідерів у світі з виробництва гірського воску, зацікавлена в інвестуванні будівництва в Олександрії заводу. Швейцарсько-німецька HYDROGEN POWER LOGISTICS AG запропонувала проект синтезу газу з буровугільної сировини. Розглядається й варіант упровадження на базі колишнього «Олександріввугілля» виробництва водно-вугільного палива. Ця технологія полягає в тому, що вугілля подрібнюється до стану пилу, змішується з водою в певних пропорціях, і в результаті отримують паливо, яке є замінником нафти й може перекачуватися трубопроводами на великі відстані. Ідею знайти інвестора для репрофілювання підприємства схвалює й голова Кіровоградського територіального комітету профспілки робітників вугільної промисловості України Михайло Орел.

«Можна навести багато прикладів, коли з приватизацією вуглевидобувні підприєм-

ства починають працювати ефективніше й при цьому розв'язуються соціальні проблеми працівників, – каже пан Михайло. – Однак це питання потрібно вирішувати комплексно, не повторюючи тих помилок, коли майно «Олександріввугілля» було роздано кільком компаніям, які не мали достатнього досвіду з видобутку та переробки бурого вугілля, що й призвело до згорання всієї галузі».

500 МЛН Т ЛЕТАРГІЇ

Насамкінець вирішуємо прогулятися вулицями Пантаївки. Обійти шахтарське селище з кінця в кінець можна хвилин за 20. Ті пантаївці, які рятуються

Буре вугілля – сировина, з якої виготовляють бензин, спирт, нафталін, озокерит, парафін, медикаменти, косметику

ЕКСКАВАТОР ЗАВВИШКІ З ДЕВ'ЯТИПОВЕРХОВИЙ БУДИНОК СВОГО ЧАСУ БУВ НАЙБІЛЬШИМ У СВІТІ САМОХІДНИМ МЕХАНІЗМОМ

Потужність тутешніх розвіданих покладів вугілля

500 МЛН Т

із них

63 МЛН Т

можна видобувати відкритим способом

Уточнення
У №3 2011 року у матеріалі «Вони прогуляли сесію» була допущена неточність: депутат ВР Євген Сігал насправді є співвласником ТОВ «Комплекс Агромарс», якому належить ТМ «Гаврилівські курчата»

від безробіття торгівлею, нудьгують у своїх ятках уздовж траси Знамянка – Олександрія, вичікуючи, чи не загальмує якийсь випадковий мандрівник. Цікаво, що на стінах будинків ще з радянських часів вказано шляхи евакуації до бомбосховища. Воно розташоване під центром міста, десь у районі монумента Ілліча, до якого хтось поклав могильний пластмасовий вінок.

Комуністична партія – єдина політична сила, бодай якось представлена в цьому депресивному місті. Її первинний осередок міститься в селищній раді – помпезному сталінському будинку. Сюди, мов у казці про рукавичку, набилися також ветеринарна клініка, бібліотека, якісь статистичні служби... А ще далі є невеличкий базар, поряд із яким розташувалася похоронна контора. Ось так виглядає депресивне селище, що стоїть на достовірно розвіданих покладах вугілля потужністю 500 млн т, із яких 63 млн т придатні для видобування відкритим способом. Але коли прокинеться від летаргії ця галузь і чи прокинетесь взагалі – питання наразі відкрите, як велетенський розріз вугілля. ■

Загибель гендляр

Кому заважав український
купець часів Гетьманщини?

**Автор:
Олексій
Сокирко**

Вісторії українських бізнес-успіхів збереглися лише імена зірок першої величини: Яхненків, Симиренків, Харитоненків. Образ купця якось не вписується в цей пантеон підприємців, ніби підтверджуючи неприязнь українців до торгівлі, комерції, гендлювання. Чи це випадково?

СОТ І ДАВНЯ УКРАЇНА

Вигідне геополітичне положення українських земель, котрі від прадавніх часів перебували на вододілі землеробського та кочового світів, завжди було сприятливим чинником розвитку, насамперед транзитної торгівлі. Йі окрім того, однією з вирішальних передумов формування Давньоруської держави, територіальне осердя якої простягнулося вздовж торговельного шляху «з варяг у греки», а

панівна еліта якої була симбіозом слов'янської племінної знаті та верхівки військово-торговельних норманських ватаг. Виникнення й утвердження інших торговельних артерій протягом XI–XVI століть, котрі з'єднували Схід і Центр Європи, Балтику та Причорномор'я, Близький Схід і Північ лише сприяло закріпленню позиції України-Русі як важливого торговельного регіону. Порубіжний статус теж накладала свою специфіку: торгівля майже завжди йшла пліч-о-пліч із війною, потребуючи збройної підтримки. Тому-то місцевий нобілітет завжди мав більше шансів на успішне ведення бізнесу, ніж інші категорії населення. Дієюю така модель була і за часів Речі Посполитої, і козацького Гетьманату, який не лише усапдукував контроль над торговельними артеріями, а й

традиційну інфраструктуру, комерційну етику та право.

Найпотужнішими гравцями в зовнішній та внутрішній торгівлі були верхівка козацтва та православні монастирі, протеговані гетьманськими урядами. Першість їм забезпечували контроль над великими комплексами земельних маєностей та володіння значними обіговими коштами, підкріплені політичним впливом і протекцією. Другу сходинку посідали колонії іноземних купців – греків та вірмен, росіян, турків і євреїв, бізнес яких також залежав від відносин із можновладцями та наближеності до них.

Зовнішня торгівля Гетьманщини, прибутки від якої надходили до державного бюджету, мала два основні напрямки: західний, котрий через польські й австрійські

ІЛЮСТРАЦІЯ: СЕРГІЙ ВАСИЛИВСЬКИЙ. «ЧУМАЦЬКИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ ШЛЯХ»

**ЧУМАЦЬКА
ВАЛКА.**
На возах-
мажах
в XIX ст.
українські
купці
перевозили
рибу та сіль,
натомість
раніше —
збіжжя, яким
прогодовува-
лося пів-
Європи

північних портів у Ризі та Архангельську.

Російські губернатори мали подбати про систему прикордонних форпостів і митниць на західних та південних кордонах Гетьманщини (їх було близько 40), які контролювали вивіз товарів і збирали мита. Відповідно до нових правил пересічному купцеві спершу треба було їхати в Київ чи Брянськ, де, задекларувавши свої товари, він отримував дозвіл і проїзні документи до російських або закордонних портів. До того ж уряд більше підтримував не купців-одноосібників, а організовані фінансово-промислові групи так званих кумпанств, в які здебільшого об'єднувалися російські комерсанти, протеговані царським оточенням. Ці самі протекціанти, як-от Гаврило Рагузинський, небіж відомого петровського дипломата Сави Рагузинського, отримували вигідні торговельні концесії в Україні й навіть право на оренду зборів від зовнішньої торгівлі, котрі завжди були прерогативою гетьманської влади.

ПІВДЕННИЙ ПОТІК

Ще одним традиційним і не менш потужним напрямком зовнішньої торгівлі був кримський. На середину XVIII століття зовнішньоторговельний баланс козацької України з Кри-

ринки зв'язував її з Європою, та південно-східний, де головним контрагентом була Османська імперія. Західний торговельний коридор, яким до європейських країн переганяли худобу, перевозили збіжжя та різні сільськогосподарські продукти, усталився ще в XV столітті. Саме він забезпечував сполучення полтавських і стародубських купців із Гданськом, Бреслау (нині Вроцлав), Штеттином (нині Щецин), Марбургом, Ригою та іншими торговельними гігантами ранньомодерної Європи. Втім, успішність і продуктивність будь-якої ринкової артерії на пряму залежала від ступеня зацікавленості й протегування з боку держави.

ЗМІНА КУРСУ

Ситуація докорінно змінилася, коли на початку XVIII століття

свої політичні та економічні інтереси тут почала просувати Росія. Позитивні наслідки Північної війни 1700–1721 років дали їй змогу на свою користь перерозподілити політичний вплив у Центрально-Східній Європі та нав'язати менш спритним сусідам свої правила міжнародної торгівлі. Вже 1714-го Петербург схвалив перелік так званих заповідних товарів, серед яких були стратегічно важливі витратні матеріали для воєнної промисловості: поташ, льон, лій, корабельний ліс тощо. Запроваджувалася заборона на вивіз золотих та срібних монет і на імпорту мануфактурної продукції, в такий спосіб стимулювалася купівля товарів російського виробництва. Водночас українські купці мусили возити свої товари не звичними шляхами на Краків, Гданськ і Бреслау, а до

ІЗ ЗОВНІШНЬОЇ СФЕРИ ТОРГІВЛІ УКРАЇНСЬКЕ КУПЕЦТВО БУЛО ВИТІСНЕНЕ ДО ОПТОВО-РОЗДРІБНОЇ

мом сягав півмільйона рублів на рік — вражаюча сума, як на ті часи. Втім, везучи коштовні східні товари, купець мусив обирати безпечний шлях, яким безводні причорноморські степи явно не були. Постійну загрозу становили грабіжницькі напади татар або ж запорожців, а також небезпеки розповсюдження епідемічних захворювань, котрі мандрували разом із торговельними валками (нагадаємо, що сумнозвісна «чорна смерть» — пандемія чуми, котра в XIV столітті двічі обійшла Європу, була вивезена саме з Криму). Справжнім випробуванням для торговців були й запобіжні заходи: ■

перебування на карантинних, облаштованих на прикордонних пунктах, було тривалим, виснажливим і до того ж його мав оплачувати комерсант з власної кишені.

Тому більшість із них обирала обхідний шлях, що пролягав через правобережні українські землі, котрі належали Речі Посполитій. Саме звідси до Гетьманщини, Слобожанщини та південноросійських губерній потрапляли вина, бакалія, східні солодоші, шовкові тканини, зброя та ювелірні прикраси. Натомість прямим степовим трансфером курсували переважно три групи товарів, головні статті торгівлі, – худоба, сіль та риба. Цей сегмент комерції повністю контролювали турки, запорожці й ті оптові торговці Гетьманщини, котрі призвичаїлися до екстремального побуту Дикого поля, – чумаки.

Як не дивно, прибутки від південної торгівлі нечувано зростали під час воєн, а їх із Туреччиною та Кримом у XVIII столітті було аж чотири. Російський уряд радо залучав українських купців задля забезпечення своїх армій провіантом, оскільки їхній товар був дешевшим, а самі вони добре орієнтувалися в південних степах і річкових переправах. Ситуація суттєво змінилася після російсько-турецької війни 1768–1774 років, яка підірвала торгівлю з Кримом, натомість відкривши нові перспективи для вивезення товарів через чорноморські порти і бази, найбільшим з яких спочатку був Херсон.

Втім, і цього разу ставку було зроблено не на українських комерсантів. Коли полтавські купці, що мали тісні зв'язки не лише з турецькими, а й із грецькими, саксонськими, французькими та голландськими компаніями, звернулися до новоросійського намісника князя Григорія Потьомкіна з меморандумом про розвиток чорноморської торгівлі, їхнього голосу не почули. Полтавці, котрим бракувало обігових коштів (більшість грошей було вкладено в західноєвропейську торгівлю), просили в уряду лише безпроцентної позики в 300 тис. рублів під гарантію міського магістрату та посприяти з кораблями та охороною товарів. Петербург же мав інші

**ЧИСЕЛЬНІСТЬ
КУПЦІВ У
ГУБЕРНСЬКИХ
МІСТАХ УКРАЇНИ
на 1861 рік:**
Харків – 2596
Київ – 1388
Одеса – 5676

на 1897 рік:
Харків – 3585
Київ – 5064
Одеса – 4965

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
СКЛАД КУПЦІВ
В УКРАЇНІ
на 1897 рік:**
євреї – 55,9%
росіяни – 30%
українці – 6,9%
німці,
татари,
вірмени,
поляки,
греки – 7,2%

ПЕРЕПОЧИНОК.
Чумацтво
увійшло
у народну
культуру
через пісні та
оповідки

СЦЕНА ВІДНОСНО. ФРАГМЕНТ НАРОДНОЇ КАРТИНИ «КОЗАК МАМАЯ». XIX СТ.

пріоритети: спочатку здійснити військову колонізацію новоприєднаних територій, а вже потім їх економічно розвивати. Першість в організації оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією, що призначалася на вивіз, отримали імператорські намісники Новоросії, високі придворні чини та російські й іноземні купці, що мали тісні зв'язки з ними. Втім, це ще був не кінець...

ВІД ДЕПОЛОНІЗАЦІЇ ДО РУСИФІКАЦІЇ

Залишившись без урядової підтримки в зовнішньоторговельній сфері, українське купецтво було витіснено до внутрішньої оптово-роздрібної. За спостереженням істориків, вже в II поло-

вині XVIII століття активний розвиток ярмаркової торгівлі за браком зростання купецької верстви свідчив про широке залучення до неї всіх можливих категорій міського та сільського населення – посполитих і козацтва. Цьому також сприяла висока активність на внутрішньому ринку козацької старшини та монастирів, котрі мали від гетьманського уряду значні пільги. Втім, із 80-х років XVIII століття російський уряд почав накладати заборони на торгівлю старшини, дворян і монастирів у містах з метою захисту економічних інтересів останніх.

Наступним кроком була регламентація юридичного становища самого купецтва і підприємців. Будь-яка економічна ді-

яльність була дозволена лише російським підданам, котрі мали записатися до купецького стану, поділеного, відповідно до майнового становища, на три класи-гільдії. Належність до тієї чи іншої гільдії давала право на проведення тих чи інших торговельно-підприємницьких операцій. Наприклад, оптову та закордонну торгівлю могли вести ті купці, у яких мінімальний розмір капіталу становив 50 тис. рублів. Потрапити до іншої гільдії без протекцій і хабарів було майже неможливо, оскільки перехід в інший клас був обтяжений майновими перешкодами й бюрократичною тяганиною. Урядові розпорядження передбачали не лише контрольованість комерції з боку держави, регламентацію та оподаткування, а й русифікацію підприємництва.

Від середини 1830-х років, коли Петербург узяв курс на деполонізацію Правобережної України, купцям-

Аксаков писав у середині XIX століття, що «якщо простежити походження значних комерсантів українських міст, то виявиться, що всі вони родом з Калуги, Єльця, Тули та інших суто великоросійських місцевостей». На думку Аксакова, такі міста, як Суми та Харків, у процесі своєї інтенсивної забудови під час промислової революції взагалі постали як витвори російських бізнес-еліт, повністю втілюючи їхні примхливі й домодерні смаки та цінності.

Проблема полягала не лише в переформатуванні ринку в Україні, котрий переорієнтовувався на вивіз сировини та ввезення готової продукції з Росії, а й у тім, що цей процес передбачав русифікацію самого міста, економічно найсильнішу частину якого становив некорінний етнос. За переписом 1897 року, купці-українці переважали представників інших національностей лише в кіль-

АРХЕТИПНИМ ОБРАЗОМ ТРАДИЦІЙНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЯРМАРКУ ЗАЛИШИВСЯ АБО ЕКЗОТИЧНИЙ ЧУМАК, АБО ЯЗИКАТА І СКАНДАЛЬНА ПРОДАВЧИНЯ СЕКЛЕТА ЛИМЕРИХА

переселенцям з російських губерній гарантували значні пільги. Після скасування Магдебурзького права в Києві (1834) Николай I підписав указ «Про пільги купецтву міста Києва», яким заохочувалося переселення комерсантів і промисловців з великоросійських губерній, що одразу ж потіснили своїх менш можливих українських, польських та єврейських конкурентів. Документ давав змогу новоприбулим купцям записатися до однієї з гільдій без сплати державних зборів в тому разі, якщо вони купували в місті будинок або іншу нерухомість. Вже 1841 року переселенцям-купцям до Київської, Волинської та Подільської губерній дарувалося звільнення від державних податків і зборів на 15 років.

Першими в Україну потягнулися з так званих текстильних губерній Росії (Володимирської, Костромської, Московської, Тверської) купці, які спершу приїжджали на слобожанські та надніпрянські ярмарки, а згодом почали масово осідати в містах. Підтримка з боку влади швидко стабілізувала їхній бізнес і сприяла його розвитку, утвердженню їхньої участі в житті міста, його управлінні, культурних і громадських справах. Відомий російський публіцист Іван

кох повітових містечках Харківської губернії. В решті міст перші дві сходинки традиційно посідали росіяни або євреї: в Одесі відповідно 55,5% і 31,2%, в Катеринославі 60% і 38%, у Києві приблизно порівну. Відтепер український купець був маргіналізований і на внутрішньому ринку, де його витіснили в нішу низової базарної торгівлі.

Архетипним образом традиційного українського ярмарку залишився або екзотичний чумак (цей промисел із розвитком річкового транспорту й залізниць в II половині XIX століття поволі зникав), або язиката і скандальна продавчиня Секлета Лимериха з коритом опішнянських слив. Наслідки протекційної політики Петербурга виявилися для сучасників такими «природними» та малопомітними, що тогочасні статисти не вагаючись писали, що «купців-великоросіян тут більше як у губернських, так і в повітових містах, аніж малоросіян, хоча в народонаселенні малоросійське плем'я переважає. Це доводить, що в характері малоросіян мало потягу до промислових починань». У епоху Гетьманату ці слова звучали б як невдалий жарт, натомість через сто років це вже була сумна реальність. ■

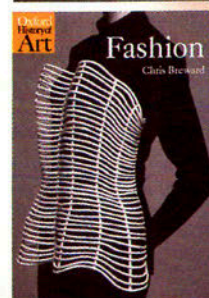
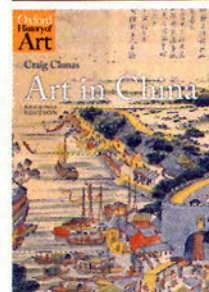
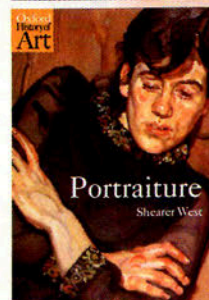
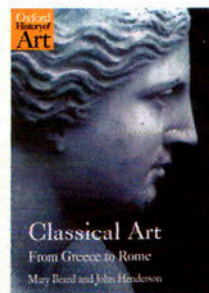
History of Art at Ye Bookstore

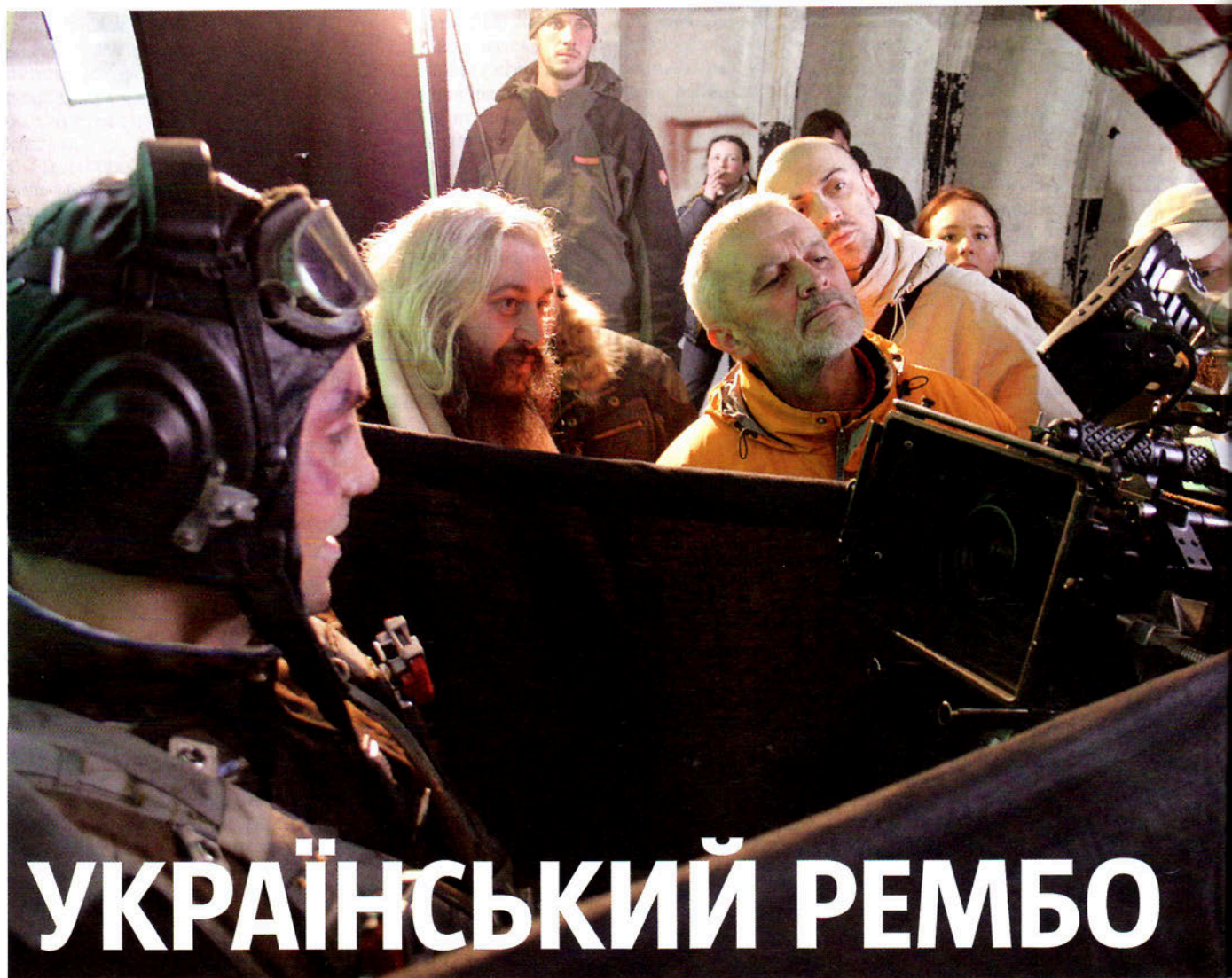
Looking at art history from a fresh perspective*

м. Київ
вул. Лисенка, 3
тел.: (044)235-88-54

*Історія мистецтва
в Книгарні «Є»

Свіжий погляд
на історію мистецтва

УКРАЇНСЬКИЙ РЕМБО

Повнометражний фільм Михайла Ілленка «Той, що пройшов крізь вогонь» про українця Івана Даченка, який став вождем індіанців, нарешті опинився на останній стадії виробництва

Спілкувався
Ярослав
Підгора-
Гвиздовський

Михайло Ілленко створював знаковий для його кар'єри і національного кінематографа фільм чотири роки. Незважаючи на суб'єктивні та об'єктивні причини, загалом пов'язані з фінансуванням, які постійно вставляли палиці в колеса знімального процесу, стрічку про українського героя таки буде завершено. Власне, історія Івана Даченка ідеальна для втілення в кіно: людина, яка була в полоні у німців, яка мусила згинати в таборах росіян, натомість пройшла всі fronti й опинилася в Канаді, де стала вождем індіанців, і

при цьому зберегла в собі українську культуру. Коли його в 1967-му побачив відомий радянський танцівник Махмуд Есамбаєв, він чудово говорив українською і співав «Розпрямуйте, хлопці, коней...»

У. Т.: Давайте почнемо з історії, що покладена в основу фільму, – де ви її почули?

– Чи не вперше, коли опустилася Залізна завіса, в 1967 році з Радянського Союзу до Канади на Всесвітню виставку в Монреалі приїхала численна українська делегація. Після чого Івана Даченка побачили Наталя Наум (актриса, «Камінна

душа». – Ред.) і Тимофій Левчук (кінорежисер. – Ред.). Вони були в індіанському племені. Коли заговорили між собою українською, вождь почув і у відповідь також обізвався українською. Я про це дізнався вже в середині 1990-х від Тараса Денисенка, сина Наталі Наум. Значно пізніше, коли мені спала на думку ідея знімати про українського вождя фільм, я знайшов в інтернеті силу-силенну матеріалів про нього. Але зачепила мене ця історія передусім тому, що я був у рідному селі Даченка Чернечий Яр, найближчому до Диканьки. Це по дорозі з Полтави на Опішню.

БЕЗ
ТОМАГВКА.
Герой – поки
що військовий
льотчик

Село знамените своїм монастирем, зруйнованим у 1930-х роках, і тим, що тут доживала свої роки кохана гетьмана Мазепи Мотря Кочубей. Хоч як дивно, неподалік ями, в якій колись був фундамент монастиря, залишилася хата Даценка. А далі, – як у кіно: збіг обставин.

У. Т.: Що ви маєте на увазі?

– Ганна Павлівна Чміль порадила мені звернутися до продюсера Володимира Філіппова, який три-чотири роки тому показав мені вже готовий сценарій, розрахований радше на телевізійний серіал, аніж на повнометражний фільм. Своєю чергою, я запропонував його переробити: Філіппова зацікавила моя 30-сторінкова сценарна заявка. Рік тривала переробка, причому сценаристів вишло аж четверо. Річ у тім, що я був не першою нареченою на цьому весіллі. Все почалося з Вадима Драпія, до якого додалися Денис Замрій і Костя Коновалов. З цими доробками і переробками сценарій потрапив до Мінкульту.

У. Т.: А де ви брали інформацію про героя, який є таким утаємниченим і про якого обмаль достовірних фактів?

– В інтернеті є багато журналістських досліджень, причому в одних його історія підтверджується, а в інших спростовується. Тому в фіналі нашого фільму буде титр: «Історія побудована на біографії реальної людини». Ми не відтворюємо біографію хоча б тому, що не знаємо її повністю. Вона існує на рівні особової справи учня сільської школи, курсанта училища, льотчика, який воював і став Героєм Радянського Союзу і якого збили. Відомо, що після падіння він потрапив до німців у полон. А потім, як кожен, хто там побував, герой ти чи не герой, став антигероєм. Тому Даценка відправили до таборів уже радянських. Звідти він утік. Далі починаються загадки, через це ми навіть змінили його ім'я, – у нас героя звали Іван Додока, – бо не можемо привласнювати ім'я реальної людини, не знаючи всіх нюансів біографії. У Даценка, який мав «вовчий квиток» на руках, були прості взаємини із суспільством: на нього, в'язня

радянського концтабору, «зрадника», втікача, полювали. Через багато років він зустрів радянську делегацію в Канаді, будучи вождем індіанського племені. Як він ним став, ніхто не знає, ми подаємо свою версію, але таку, яка для мене є найпереконливішою. Окрім того, вона відповідає найважливішому імпульсу, без якого я не починав би цього фільму. Моїм завданням було зробити героя, українського героя. Бо в нашому кіно та культурі, візьму на себе таку сміливість сказати, український герой – фігура заборонена. Але це треба міняти, бо є голод за власним героєм, власною легендою. Який насправді був Чапаєв? Нікого це не турбує після фільму братів Васильєвих. Яким був Рембо? А його взагалі не було. Яким був Сухов із «Білого сонця пустелі»? Його теж не було, проте їм усім можна видавати зараз паспорти, бо вони реальні, реальніші за багатьох існуючих людей. Коли Даценко побачив радянську делегацію, маючи сумний досвід втечі від працівників НКВС, на запитання «звідкіля він тут узявся?» відповів, що тут, тобто в Канаді, народився від переселенця з України, потім зустрів індіанку, яка була донькою вождя племені, а одружившись із нею, успадкував місце вождя. Його ім'я в племені звучало так: «Той, що пройшов кризь вогонь». Чому таке ім'я в сина переселенця? Через який він вогонь пройшов? Очевидно, що версія, розроблена в нашому фільмі, незважаючи на деякі припущення, правдива. У синопсисі до стрічки я написав приблизно таке: солдат, якого зреклося королівство, має право обрати собі іншого короля, а це історія солдата, який сам став королем.

У. Т.: Тобто історичність ви не планували від початку?

– Для мене важливо, щоб глядач повірив у нашу історію, усвідомлюючи, що це лише версія. Це розповідь про людину, яка не зламалася, не зупинилася й обрала для себе такий фантастичний шлях. Для мене він очевидний герой.

У. Т.: Я читав, що за жанром фільм має бути трагікомедією. Це правда?

– Ні. З самого початку ми розробляли романтичну баладу. З присмаком жанру, в якому фантастична подія в наступному епізоді раптом стає реальною. Так, як у моєму фільмі «Фучжоу». Можна вважати, що мені фактично запропонували зняти «Фучжоу» вдруге: є і фабульні, і сюжетні збіги. І якщо отримаю таку пропозицію втретє, погоджуся. Мене дуже гріє історія про людину, що пододала простір і час, пододала неподоланне. Просто у «Фучжоу» персонаж вигаданий, казковий, а тут є документальна база, яка ведеться пунктиром.

У. Т.: Яка причина недовіри до правдивості історії Івана Даценка?

– Один знайомий американець розповідав про свої дослідження з цього приводу. В США й Канаді, казав він, узагалі не надто люблять говорити про індіанців, бо розуміють свою відповідальність за винищення корінного населення, більшу частину якого фізично вбили, а решту «підсадили» на віскі й загнали в резервації. Відповідно про подвиги індіанців ніхто не воліє розказувати. А Даценко, на думку мого знайомого, був ще й незручним для влади вождем. Він же був парторгом своєї ескадрильї.

У. Т.: Які аспекти фільму ви викремлюєте найбільше?

– Мовний аспект. Даценко народився в українському селі. У радянській армії панувала російська мова. За сценарієм, під час війни він одружився з санітаркою, завдяки якій долучився до татарської мови, бо вона була татаркою. У німецьких таборах, що нагадували вавилонську мовну вежу, він якось опанував німецьку, польську й англійську мови. А коли втік, то вже й не відомо, якими країнами його носило життя, але такі точно носило. І мова, як інструмент побудови мостів, у нього була на вищому рівні. Зараз мову використовують для ворожнечі, а вона ж, навпаки, існує для порозуміння.

У. Т.: Для всього цього – зображення різних країн, залучення іншомовних акторів – був по-

трібний непоганий бюджет, чи не так?

— Бюджет середній. Проблем було більше. Була півторарічна перерва. Крім того, ще кілька разів вимушено зупиняли знімальний процес. Довелося залучити все, що можна було тільки вигадати, аби зняти Канаду, Європу і Радянський Союз. Тож наш фільм — це спільний проект студії «ІнсайтМедія», продюсера Філіппова і Міністерства культури.

У. Т.: Часом одним зі способів залучити до фільму інвесторів є наявність у проекті одного або кількох відомих акторів. Умовно кажучи, фігура на зразок Бреда Пітта в головній ролі полегшила б вам пошук фінансування. Чи мали ви когось на прикметі?

— Певні уявлення були. Але, незважаючи на мою високу оцінку наших акторів, у нас, крім трьох-чотирьох імен, через брак механізму для їхньої реалізації немає дуже відомих акторів. Відсутнє своє кіно, відсутні свої герої, відсутні свої міфи — немає зірок. До того ж мені був потрібен 22–23-річний актор. Відповідно я мусив розглядати хороших, але маловідомих виконавців. Шукав артистів, для яких українська мова рідна. Дуже радий, що співпрацював з Олегом Гришиною, Дмитром Лінартовичем, Віталієм

ЗИМНО.
Зйомки зупинилися,
але Ілленко таки довів їх
до кінця

Лінецьким, Галиною Стефановою, Олегом Примогоновим, Олександром Ігнатушею, Олексієм Колесником та Іванною Ілленко.

У. Т.: Проте, як ви казали, українська мова має лунати лише на початку фільму, коли буде розповідь про дитинство Даченка...

«ТОЙ, ЩО ПРОЙШОВ КРИЗЬ ВОГОНЬ»

Герой ІВАН ДАЦЕНКО

Народився 1918 року в селі Чернечий Яр Диканського району Полтавської області. 1937-го після закінчення льотної школи пішов служити в Сталінградсько-Катовіцький авіаційний полк дальньої авіації. Здійснив майже 300 бойових вильотів, нагороджений орденом Героя Радянського Союзу. 1944 року під Львовом був збитий і потрапив у полон. Втік. У СРСР його

визнали зрадником, відправили до Сибіру. Знову втік. Наступного разу про нього почули на Всесвітній виставці «ЕКСПО-67» в Канаді: він був вождем індіанського племені, що жило на березі озера Онтаріо. Був одружений і мав чотирьох синів.

Режисер МИХАЙЛО ІЛЛЕНКО

Наймолодший із трьох братів режисерів Ілленків. Народився 1947 року, закінчив Московський інститут кінематографії (майстерня Міхаїла Ромма). Його передостанній повнометражний фільм «Сьомий маршрут» було знято 1997-го, а прославився він двосерійною фантазмагорією «Фучжоу» (1993), котра так і не дійшла до великого екрана. Знімав короткометражки, анімацію.

Започаткований ним 1997 року кінофестиваль «Відкрита ніч» відбувається і досі й має дуже позитивне реноме. Викладає в Київському національному університеті театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, з 2000 року є деканом кінофакультету.

Продюсери ВОЛОДИМИР ФІЛІПОВ, АНДРІЙ СУЯРКО, АЛЛА ОВСЯННИКОВА

Продюсерський центр «ІнсайтМедія» створює неігрові короткометражні документальні та музичні фільми. Засновник фонду підтримки мистецтв Володимир Філіппов приєднався до компанії не так давно, маючи в доробку роботу з телевізійними фільмами і серіалами. Михайло Ілленко каже, що «Філіппов — перший продюсер, із яким я зміг знайти спільну мову, а досвід спілкування з продюсерами в мене сумний, бо ж режисер і продюсер — це антагоністи».

– Це не так. Краще сказати – то був мовний обмін. Наш Іван Додока не лише позичав, а й дарував слова, які були для нього рідними, пускав їх у обіг. Почи-

нали ми знімати 2008 року в Києві й у Ржищеві. Війна «була» під Кам'янцем-Подільським. Половина фільму – від народження героя, армії і до втечі з ГУЛАГу – це Україна. Потім був «канадський» період. Канаду ми знімали частково під Кам'янцем. Потім процес зупинився як мінімум до наступного літа. У мене було місяців дев'ять безробіття, і саме тоді я був запрошений у навколосвітню експедицію на яхті «Купава». Власне, для цього дев'ять місяців малувато, а ось до Антарктиди вистачало. Я взяв із собою апаратуру, шинель героя й вирушив на «Купаві» через Гі-

У НАШОМУ КІНО УКРАЇНСЬКИЙ ГЕРОЙ – ФІГУРА ЗАБОРОНЕНА. АЛЕ ЦЕ ТРЕБА МІНЯТИ, БО Є ПОТРЕБА У ВЛАСНІЙ ЛЕГЕНДІ

бралтар до Антарктиди – саме там мені й заманулося відзняти важливі «канадські» епізоди. Проте приплисти туди в літній період не встигли. І тоді мені допомогла команда яхти (Юрій Бондар, Андрій Зубенко, Валерій Деймонтович): ми разом порадилися, де може бути схоже на потрібне мені місце, і вирушили до Буенос-Айреса. У горах Андах я зняв лише один кадр, але заради нього варто було їхати на інший кінець світу.

У. Т.: Як складалося з реквізитом?

– Літаків радянського періоду, що літають, в Україні немає: наскільки я знаю, вони є лише в Німеччині й Америці. Зате в нас чудові фахівці з комп'ютерної графіки. З формою, костюмами у нас велика проблема: технічно ми можемо зробити все, що завгодно, аби тільки були гроші, а ось із матеріальним забезпеченням складно.

У. Т.: У якому стані зараз процес?

– Зйомки завершили в останні числа минулого року. Може, ще додадуться два знімальні дні. За ці три роки ми зняли матеріалу на сім-вісім годин: робили це на цифру (камера Red One), тому дублів було скільки потрібно. Розраховуємо на 110 хв. екранного часу. Вже змонтовано 2/3 чорнового матеріалу. Після всього – а це буде орієнтовно наприкінці весни – передбачаємо перегнати фільм на плівку. Наразі найважливіше – монтаж часових, просторових та сюжетних парадоксів: хоч як далеко забрався герой, подумки він увесь час в Україні, тому паралельно розвиваються кілька сюжетних ліній.

У. Т.: То що ви обіцяєте глядачеві?

– Фільм про те, як стати лідером, вождем. ■

Актори

Роль Івана Даценка виконує молодий актор Київського муніципального театру Дмитро Лінартович, син відомого режисера дубляжу Костя Лінартовича (на початку 2000-х Дмитро знімався в ігровій короткометражці Михайла Іллєнка «Невелика подорож на великій каруселі»). Друга головна роль за відомим театральним і кіноактором Віталієм Лінецьким, що грає енкаведиста. Натомість Олександр Іг-

натуша втілює позитивного персонажа: його герой – колишній фронтовик, який пройшов крізь жахи штрафбату з чудовим ім'ям Угрюм Рука і який рятує Даценка. Також у фільмі знімається Ольга Гришина, яку глядач може знати за серіалами.

Локації

Лева частина зйомок відбувалася в Україні впродовж 2008–2010 років. Один кадр було знято в горах неподалік Буенос-Айреса, на кордоні Аргентини та Чилі, куди Михайло Іллєнко потрапив разом із командою яхти «Купава», з якою приплив із самої України. Також знімали в Києві, Київській області, Кам'янці-Подільському та його околицях. Використовували руїни старих будівель, макет літака.

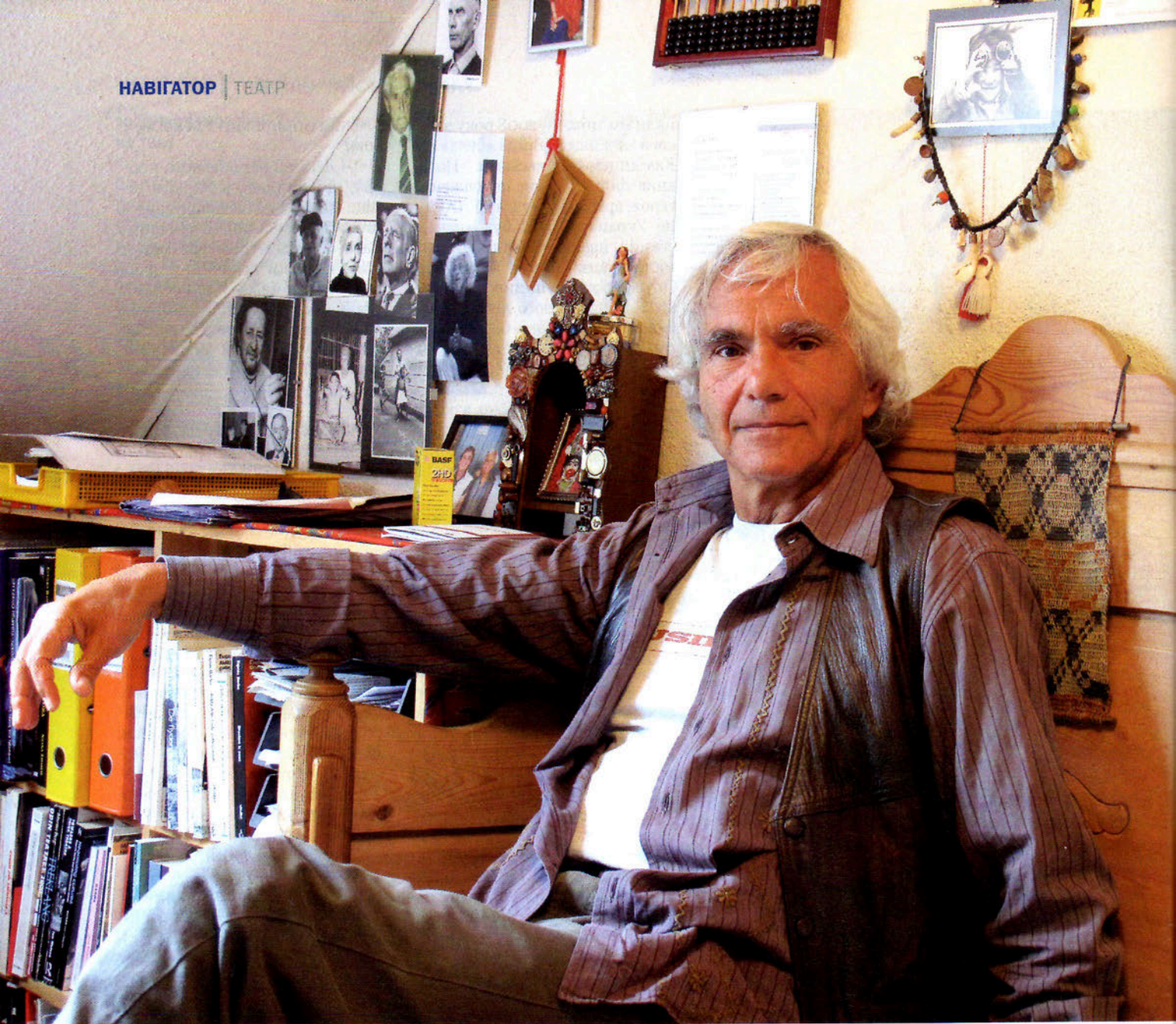

Бюджет

ПОНАД 16 МЛН ГРН

Фінансування велось з двох джерел: приватними олікувався продюсерський центр «Інсайт-Медія», який вклав 6 млн 627 тис. За даними Міністерства культури і туризму України, держава запустила фільм у виробництво 2007 року і до сьогодні виділила 8 млн 796,5 тис. грн. Гроші надходили чотирма траншами: перший 2007-го становив 2 млн 209 тис. грн, другий 2008-го – 2 млн 621 тис., третій 2009-го – 140 тис. і четвертий 2010-го – 3 млн 825 тис. грн. За умови завершення фільму і прийняття його відповідною комісією держава виплатить додатково 1 млн 196 тис. грн.

Шлях «Одіна»

Евдженіо Барба
про європейську
театральну
географію
і про те, чому
театр має
старішати разом
із глядачем

Автор:
Роман
Горбик,
Данія

Англomовний Google знає майже триста тисяч результатів пошуку імені «Евдженіо Барба». Це приблизно вчетверо більше, ніж якби спитати про Станіславського. Це також більше, ніж кількість сторінок про Єжі Гротовського, вчителя самого Барби, легенду театру й фактично засновника сучасного театрального мейнстріму на Заході. Саме від нього учень

перейняв статус живого класика.

Гротовський казав про граничну аскетизацію театру, який може відкинути все: текст, декорації, гру, крім власної суті — взаємозв'язку між актором і глядачем. Італієць Барба взяв за основу цей аскетизм та увагу до сценічної тілесності, однак пішов далі й розробив власну теорію «театральної антропології»: поєднання незахідних форм театру

(як-от азійських чи африканських) зі звичнішими для нас європейськими традиціями. Свій стиль один із провідних режисерів сучасності практикує не де-небудь у Парижі чи Нью-Йорку, а в містечку Гольстебро з 20 тис. мешканців на півночі Данії, де, однак, почувається цілком самодостатньо. Про те, як створити один із провідних театрів світу там, де колись були ферми і стайні, він розповів *Тижню*.

КАБІНЕТ БАРБИ

До театру «Одін» від вокзалу йти дуже далеко.

Вокзал у Гольстебро – холодний варязький палац. Діловий центр нагадує чимало інших містечок у Данії, вздовж пішохідних вулиць шикуються крамниці популярних у Європі торгових марок, помежовані химерними – часом різуче химерними – міськими скульптурами. Ідучи, бачиш, як вітрини швидко поступаються котеджам та університетським корпусам. Далі гаражі, меблеві магазини. Кільцева дорога. Склади, призначення яких менш зрозуміле. Якоїсь миті ми починаємо панікувати й телефонуємо до театру, вірячи, що загубилися. Аж ні. Приязний голос у слухавці каже йти далі. Решту шляху намагаємось уявити, як виглядало це скромне місто, коли 47 років тому молода норвезька трупа прибула сюди творити свій ідеальний театр.

Кабінет Евдженію Барби нагадує каюту корабля: похила стеля, все з дерева. На стінах, як майже всюди в «Одіні», фотографії й плакати, афіші, маски та різноманітні підвісні прикраси. Їх можна назвати сувенірами, але в цьому контексті вони виглядають радше як скарби, які Барба, засмаглий і зграбний, мов капітан, зібрав мандрами довкола світу. Подорожі, відкриття й колоніальна торгівля одночасно спадають на думку, коли йдеться про «Одіна»; це частини його міфології. Що сьогодні в театрі?

«У нас тут саме тижень «Одіна», – каже Барба, – який насправді триває не сім, а десять днів. Ми робимо його для тих, хто хоче вивчати наш досвід, – на цей період збираємо їх тут. Це викладачі з університетів, театральних шкіл, вчені, дослідники, актори, молоді, що прагнуть знайти якийсь

сенси існування, – всміхається, – справжня мішанка. Беремо перших п'ятдесят, хто нам напише, жодного відбору».

«У цей момент вони саме переглядають навчальний виступ одного чи двох акторів. О четвертій дивитимуться виставу, яку я зробив з афробразильським танцюристом Августо Омолу. Потім поговоримо, як воно працювати з акторами з різних стилів та традицій, і я покажу фрагмент з «Ур-Гамлета», де брали участь артисти з Балі, актори театру но з Японії, афробразильські актори – близько 50 виконавців із 25 різних країн».

Фрагменти виявляються цілим фільмом. Виставу «Ур-Гамлет» вперше показали в замку Ельсінор, де, за версією Шекспіра, і жив його найвідоміший персонаж, на відзнаку 50-ї річниці заснування театральної лабораторії Єжі Гротовського. Одна з найвідоміших постановок «Одіна», за словами Барби, «ефектно полікультурна», водночас епічна й грайлива. В її основі не так Шекспірів текст, як первинна версія легенди за Саксоном Граматиком (тому й «Ур-Гамлет», первісний Гамлет). Наприкінці, після справжнього бенкету смерті, сцену вкривають убрани в позолочені шати мертві придворні й самураї в масках, їхні тіла ретельно вивозить автотранспортувач. На їхнє місце приходять емігранти з дитячими колясками і, розсвівшись на подвір'ї Гамлетової твердині, їдять бутерброди.

«Увечері, – провадить Барба, – учасники тижня «Одіна» переглядають вистави. Вранці в них тренінг, тож вони ознайомлюються з певними принципами, яких ми дотримуємося, і кожен актор працює з ними індивідуально. Немає одного загального тренінгу для всіх, кожен творить свій власний. Це важливо розуміти: тренінг автономний, і стиль, який актор створює, має бути вкрай особистим».

КОЛЕКТИВ І ПОДОРОЖІ БАРБИ

Досить незвично в колективі з такою довгою історією й таким визнанням чути про особистість; вочевидь, «Одін» – аж ніяк не така собі мистецька комуна. Якою мірою це взагалі колектив?

«Це спільнота, поєднана працею. Ми не живемо разом,

кожен із нас радше індивідуаліст, і з роками стає ним ще більше. Майже всі мешкаємо деінде в цій країні й приїжджаємо сюди на свої вистави. Але як робоча спільнота ми дуже сильні».

Дуже важливо розуміти динаміку колективу, який збирається докупити заради окремих проєктів, як-от Міжнародна школа театральної антропології, заради проєктів за кордоном і водночас заради індивідуальних, які можуть варіюватися від моно-вистав, коли треба подорожувати наодинці, автономно, виконуючи власну педагогічну програму, до дуже-дуже масштабних задумів».

А як, зрештою, режисер зі спекотного півдня Італії опинився в данській провінції та ще й осів тут назавжди? 1966 року Гольстебро могло хизуватися міським головою, що провадив прогресивну культурну політику, порожніми фермами й непривітними мешканцями. Барба розповідає, як, власне, їх запросили сюди вперше: одна медсестра, що мешкала тут, дуже цікавилася театром і навіть грала в аматорський трупі, якомусь побачила виступ Барби та його акторів в іншому місті й почула про їхній намір переїхати з норвезької столиці, де вони тоді переважно працювали, й оселитися в якомусь містечку. Вона так захопилася, що, повернувшись, зателефонувала до мера, якого навіть не знала особисто, і запропонувала запросити в театр Барбу. «Мер сказав передзвонити до нього за годину. А коли вона це зробила, запитав у неї нашу адресу», – згадує Барба.

Покинувши Норвегію, група опинилася «в маленькому містечку без жодної театральної традиції. Ми переїхали зі столиці в місцину крім того що провінційну, то ще й ретроградську. Мусили самі вчитися, передусім започаткувати навчання для наших акторів. Люди реагували дуже неприязно, бо не могли асоціювати всі ці дивні маніпуляції з трактуванням Шекспіра або Ібсена». Те, що група залишилася в приміщенні старих покинутих ферм за містом так надовго, ще й разом із кількома початковими учасниками, є ознакою остаточного успіху, а також рішучості.

«Усі ці обставини пояснюють особистість «Одіна». Поза тим, я мав дуже чіткі ідеї щодо того, як

створити ансамбль, про який казав Станіславський: він мусить іти проти природи театру, що полягає в його моментності, миттєвості. Для мене це означало ще більше. Ці люди повинні завжди провокувати і стимулювати одне одного й залишатися з власним творінням, а не кидати його назавжди. Це одна з причин, чому «Одін» іде проти природи театру: в нас є актори, які тут уже 47 років».

Несамохіть розумієш, що те перше враження від Барби як капітана корабля помилкове. Учасники «Одіна» видаються чимось більшим на кшталт викинутих на безлюдний берег матросів.

«У нашому театрі 11 акторів, загалом 22 людини. Упродовж років ми працювали приблизно з 50 артистами». Чи це не мало, якщо порівнювати з тисячами, що можуть пройти через комерційний театр за той самий час? «Це те, що робить «Одіна» чимось подібним до Галапагоських островів. Ми не йдемо слідом за еволюцією континентів, ми можемо відокремити себе й водночас взаємодіяти з місцевими умовами».

«Місцеві умови» для «Одіна» означають Гольстеб्रो. Але труп також бере участь у глобальніших акціях. Власні й спільні з іншими театрами постановки регулярно перекладають англійською, іспанською, італійською та французькою або показують кількома мовами водночас. Труп провела загалом п'ять років у Південній Америці; часто навідується й до Італії. Гастролю Європою і не тільки – буденна річ. Актори «Одіна» постійно повертаються туди, де вони виступали раніше.

ПОВЕРНЕННЯ І ПИСЬМО БАРБИ

«Ми знайшли цікаве середовище й повернулися. Мені подобається знову зустрічатися з тими самими глядачами, їхніми синами чи дочками, а тепер навіть із їхніми онуками». Це інший різновид формування спільноти? «Авжеж! Ви виявляєте, що зростає з вашими глядачами. Але важливо, щоб театр ще й старішав із ними».

Є різні причини, з яких люди організовують театри; чи Барба може назвати якісь із них важливішими за решту?

ГОЛЬСТЕБРО. Театр скульптур на вулиці

Одін – найвищий бог скандинавської міфології, передусім бог мудрості та війни, а також поезії та полювання

«Я б відповів по-іншому, коли ще тільки починав. І протягом наступних 46 років відповідав би щоразу інакше. Сьогодні я кажу, що передусім це розвага. Але хочу досягти в моїх глядачів, скажімо так, дезорієнтації. Не лякати їх – гадаю, що відчуття безпеки важливе, бо коли почуваєшся безпечно, починаєш розкриватися. Як дитина в парку розваг – це має хвилювати». Евдженію Барба ставить останнє запитання й дає на нього відповідь: «Тож як досягти цього ефекту? Це ціла складна система хитрощів».

Тут ідеться про глибинну мову актора, який мусить якось налагодити взаємини з глядачем, чи з текстом, чи з минулим, чи з сюжетом, чи з собою, чи з простором. Щоб зробити це, він має три відмінні мови. Одна вербальна – слова, оповідь. Друга – сонорна, звукова. Я можу сказати що-небудь у такий спосіб, що це означатиме діаметрально протилежне. Це іронія. А ще є третя мова, яка полягає у фізичних реакціях і яка також може підкреслювати щось інше.

Те, як ці мови взаємодіють, змушує глядача зустрічатися з чимось відмінним від класичних форм. Глибинна мова є результатом переплетіння цих трьох різних мов».

Барбині писання про театр рясніють метафорами: паперове каное, будинок із двома дверима, кам'яний корабель. Він вдається до них із зацікавлення чи з потреби. І яким чином метафора фігурує в роботі театру?

«Метафора – це мить, коли хочеш передати досвід із реальності й не можеш використовувати звичайних слів. Як ви можете описати пристрась до жінки, до чоловіка, те, що ви відчуваєте власне існування в дуже відмінний спосіб? Як ви висловлюєте певні відчуття, що ви можете вбити когось, наприклад?»

Мистецька мова – це шлях руйнування буденної мови та її відбудови. Не те щоб я любив метафору, але без неї ніяк. Коли відмовляєшся від звичного, це єдиний вибір. Поет – той, хто відтворює мову. Якщо хочете відтворити на сцені ситуацію, яка має стосунок до справжньої

або уявної реальності, маєте використовувати метафору.

Це особливо важливо, коли ви пишете. На сцені воно все-таки трохи не так. Бо ми – тварини, і частина мозку, яка відповідає за абстрактне мислення, насправді вкрай обмежена. Більшість вистав, які я роблю, скеровані на інші ділянки мозку, що працюють не з абстракціями, – я використовую музику, танець, пейзаж, хвилі, які наближають на берег, сніжинки».

У книжці «Театр: самотність, ремесло, повстання» Барба пише про «плаваючі острови, чия непевна земля може зникнути під вашими ногами, але де особисті обмеження можна подолати і де можливі зустрічі». Данський архіпелаг; «Одін» як Галапагос; культури з усього світу поєднані єдиною виставою; острів Проміс; переплетення метафори і реальності й нова мова, яка все ще народжується.

Як каже Барба, діяльність «Одіна» має безліч відгалужень – від педагогічної до поетичних читань і від мововистав до масштабних антрепризних

постановок. Того вечора в театрі були дві різночасні вистави.

Перша – Orô de Otelo («Церемонія Отелло») – продукт співпраці між Барбою і танцюристом афробразильцем Августо Омолу. Танцювальна вистава поєднує класичний сюжет Шекспіра та однойменну оперу Верді і, як запевняє програмка, «ґрунтується виключно на значеннях тубільних танців Оріша; всі жести, кроки й рухи походять із танців святих і божеств аніматичної релігії Кандомбле». На сцені, де немає нічого, крім барабанів, обкладених свіжим листям і свічками, Омолу танцює сам (упродовж майже години) під музику Верді або під традиційні барабанні ритми, які регулярно прориваються крізь неї і беруть над нею гору. Сценічний образ Омолу – це чарівна суміш спокою і кипучої енергетики, а на його рухи приємно дивитися, і, як виглядає, акторові теж приємно їх виконувати.

Кажучи про своє відкриття танців Оріша, Барба згадує: «Вони здалися мені дуже, дуже гарними. І не просто гарними, а, власне, одним із найкращих зразків того, чим має бути акторське навчання, – працюють із ритмом, із різними енергіями, з точністю, зі смыслом». Розповідаючи про роботу над постановкою, і Омолу, і Барба говорять про труднощі, з якими зіткнулися, намагаючись допасувати методи й мови одне одного. Кожен із них у постановці пригадував дитинство: Омолу своє, що минуло в бразильському місті Сальвадор на березі океану, а Барба своє – в селі на півдні Італії, де тамтеш-

така виразна, щоб зрозуміти її без них.

ТЕХНІКА БРЕХТА Й «ОДІН»

Того самого вечора Омолу виступає знову, і в цій другій виставі хоч і задіяний менше, ніж у попередній, проте цілковито органічно вписується в дуже прагматичну, зрозумілу й дієву роботу «Міста під місяцем», «концерт у дусі Бертольта Брехта». Барба, терплячий, простий і дуже добродушний, досконала протилежність стереотипу похмурого генія, розповідає: це «сидяча» вистава. Позаяк «Одін» такий мінливий і рухливий, виклик цієї речі полягав у тім, щоб залишатися якомога статичнішими. Кожен рух невинуватий і часто забарвлений символізмом: розповідь німої дівчини – мовою жестів; її подальше метафоричне згвалтування (між ногами – банка із золотистою акварійною рибкою) – в тиші, поки решта виконавців і далі мовчки сидять собі колом; склянка вина смачно розбивається об підлогу. Хоча майже непорушні актори на сцені вправно використовують Брехтову техніку протиставлень. Вони просто-таки випромінюють експансивну енергію. Це і є головне задоволення від перегляду вистави, розказаної з погляду місяця, що меланхолійно минає згарища світових міст під собою. Голоси, в яких вчувається досвід, починають співати; тіла, що стоять на певності років, прожитих у теперішньому часі, показано відкрито й анфас. Коли босі ноги ступають всіяною склянками сценою, публіка здригається. Золотиста рибка стає дотепним символом насильства проти безвинного. Усі очікують, коли вона повторить долю склянки вина, але актори милосердні до рибки. Ядучий пил – попіл міста чи тіла; з кінця брудної кімнати його висипають на долівку і змітають вінком в охайну свастику, змусивши передні ряди чхати й кашляти. Це довершений Брехт: вистава нас дратує, але вона вже в нашому нутрі. Хоча після неї, якщо добре попросити старого люб'язного Барбу, в театрі можна залишитися на ніч, як у справжнісінькій комуні хіпі, цю виставу ми ще раз прокручуватимемо у своїх головах дорогою назад.

Від театру «Одін» до вокзалу йти дуже далеко. ■

ЯКЩО ХОЧЕТЕ ВІДТВОРИТИ НА СЦЕНІ СИТУАЦІЮ, ЯКА МАЄ СТОСУНОК ДО СПРАВЖНЬОЇ АБО УЯВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ, МАЄТЕ ВИКОРИСТОВУВАТИ МЕТАФОРУ

ній духовий оркестр часто грав оперні арії. І хоч амбіції експериментаторів у цій виставі захоплюють, а саме виконання просто-таки гіпнотизує, діалог, однак, здається неповним. Схоже, музика Верді не виглядає таким уже невід'ємним елементом вистави, а сама оповідь хоча й ретельно пояснена в програмках, проте не

Деградація людей і мрій

Антон Чехов, актуалізований українськими театрами, продовжує ставити діагнози суспільству

Завершена наприкінці 2010 року – ювілею Антона Чехова вистава Едуарда Митницького «Три сестри» Театру драми і комедії на Лівому березі Дніпра – це вистава-камертон нашого безпутного сьогодення. Потужний режисер, увібравши в себе весь свій 80-річний досвід, свої розчарування і біль, створив похмуру й гірку виставу про здригнення особистості, про тотальну деградацію нашого суспільства.

Поставлені на Малій сцені «Три сестри» готувалися довгих три роки. Спершу це сприймається як стереотипна постановка Чехова – пафос, піднесення, наївність, ідеалізм, якими, безумовно, наділені його герої, оскільки час був відповідний. Але з розвитком подій атмосфера нагнітається і світла стає все менше. Едуард Митницький чудово використовує простір, створює перехресні коридори через всю сцену, персонажі час від часу прошигують навскіс, виникає ефект прохідного двору, дому, що стоїть на протязі всіх вітрів.

«Три сестри».
Київський академічний театр драми і комедії на Лівому березі Дніпра
(1, 5 лютого)

Особливу увагу акцентовано на Андріїві, браті сестер, у відчайдушному виконанні Андрія Самініна. Він найбільше з усіх розклався морально, але його падіння не пов'язане з Наташею – вульгарною і похабною жінкою, що уособлює все «нормальне» й обмежене (як «гопота» в спальних районах, міцна і здорова на голову). Недарма наприкінці вистави він колише в колясці не дітей, а свої інститутські підручники. Він заколихує свої амбіції, власне життя, паралельно переконує не інших, а себе, що Наташа порядна жінка, яку він любить. Сестри в Митницького – персонажі умовні, здається, режисер так і не вирішив, бути з ними до

Анонси

28 січня, 19.00

«Інкустації»

Молодий театр (Київ, вул. Прорізна, 17)

Поезія Ліни Костенко лягла в основу постановки поетично-музичної вистави «Інкустації». Ідея дійства виникла в народної артистки України Лідії Вовкун. Їй же відведена роль декламувати вірші. Щодо музичного оформлення, то авторські пісні виконуватиме дует «Тельнюк: сестри» (на фото). У сценографічному рішенні використано фрагмент вистави «Ярослав Мудрий»

Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка. Режисер «Інкустацій» – Олена Шапаренко, художник-постановник – Володимир Карашевський.

28 січня, 19.30

Різдвяні вечори в стилі бароко

Національний будинок органної та камерної музики України (Київ, вул. Велика Васильківська, 77)

Вечір дванадцятий із циклу «Різдвяні вечори...» запам'ятається звучанням органа, труби та нижніх жіночих голосів. «Бах і Гендель. Можлива зустріч» – два генії однієї епохи: діалог музичних шедеврів. Музику цього незвичайного вечора творитимуть народна артистка України Ірина Калиновська (орган), заслужений артист Андрій Ільків (труба), лауреати міжнародних конкурсів Ольга Швидка (сопрано) та Анна Лабуть (мецсо-сопрано).

29 січня, 18.00

«Імена в мармурі»/«І Кров по Долині»

Книгарня «Є» (Івано-Франківськ, вул. Незалежності, 31)

Прем'єрний показ кінострічки «Імена в мармурі» та виступ гурту «І Кров по Долині» відбудуться в межах Всеукраїнської кампанії «Пам'ятай про Крути». Після демонстрації фільму, який озвучував соліст гурту «Кому Вниз» Андрій Середа, перед глядачами з'являться музиканти зі Львова. Їхня мова – ліричний рок із патріотичними мотивами в супроводі акустичної гітари, сопілки та бубна. Організатори хочуть не лише привернути увагу громадськості, а й відзначити 93-тю річницю бою під Крутами.

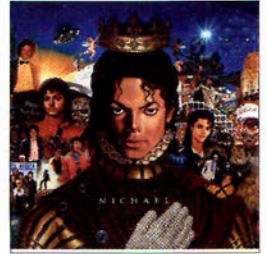
CD

Mylene Farmer. «Bleu Noir», 2010

Відчуття від нового альбому французької співачки подвійне. У ньому є драматичні речі, як «Leila», чи хітові, як «Oui Mais... поп», під які хочеться витанцювати. Мілен, яка завжди була на своїй хвилі, вирішила потрапити на загальну, видавши нагора якісний французький поп. Але це стильність без унікальності. Фармер спробувала опинитися на обох стилях одразу: і поекспериментувати, і так, щоб не занадто небезпечно. Результат – невпевненість у треках і втрата автентичності.

Michael Jackson. «Michael», 2010

Майкл Джексон створив набагато більше пісень, ніж було використано для його альбомів. Поділяють, що ще сотні закінчених або майже закінчених пісень чекають, щоб бути виданими. Цей альбом – перший постріл із цієї черги. Обкладинку створив художник Кедір Нельсон. У піснях відчувається оригінальний неповторний власний стиль Джексона з додаванням останніх музичних віянь та сучасною обробкою. Майкл дає жару навіть із того світу й далі залишається Королем поп-музики.

Gorillaz. «The Fall», 2010

У день католицького Різдва лідер гурту Gorillaz подарував світу новий альбом, який доступний в інтернеті: для учасників фан-клубу передбачене безкоштовне завантаження. Якщо ж ви не маєте «клубної картки», не засмучуйтеся, за прослуховування на сайті альбому також платити не треба. Усі 15 треків записав Деймон Албарн виключно на iPad протягом 32-денного осіннього північноамериканського туру гурту. Як каже сам Албарн, ця збірка немов щоденник, як подорож Америкою. Словом, якісно виконана робота.

кінця й не пробачити їм їхні слабкості чи пожаліти цих розгублених і невпевнених у собі дівчат. У них час від часу пробиваються снобізм і зверхне ставлення до інших, а між тим вони не збиралися нікуди їхати ще з самого початку. Наприкінці вони жбурлятимуть валізи, і Ольга (Тетяна Круликівська), надриваючись, казатиме своє хрестоматійне: «І ми дізнаємося, навіщо живемо, навіщо страждаємо». Глядач же збиратиме по криках власні мрії, які в потоці життя забув і закинув, немов стару валізу, пилитися на горищі.

Марися Нікітюк

29 січня, 20.30**Dance and Jazz****Джаз-кафе «Уточкін»**

(Одеса, вул. Дерибасівська, 22) Море емоцій, гарного настрою та позитивних вражень гарантує гостям виступ джаз-гурту Utochkin Band. Танцювальні ритми в поєднанні з джазовими мотивами створять єдиний простір для руху – і танцюальний ритм оживе. На тлі disco jazz, swing та boogie-woogie звучатиме голос солістки Анастасії Букиної. Неординарне виконання відомих пісень в одеському джаз-стилі є своєрідною фішкою гурту, його візитною карткою. Бэнд названий на честь відомого авіатора Сергія Уточкіна, що народився в Одесі.

31 лютого, 18.00**«Неприхована камера»****Кав'ярня-галерея «Штука»**

(Львів, вул. Котлярська, 8) Безліч сюжетів із львів'янами в головних ролях відображені на світлинах Олени Пліщенко. Її фото демонструють живе місто крізь призму людських образів: мешканці Львова п'ють каву, поспішають, сміються, одним словом, живуть. Адаже будівлі, собори та вулички – це лише оболонка міста, а зміст, його душа закладені в самих людях. Кожна мить, зафіксована на плівку, має свою історію, яку хоче розповісти автор. І хоча третина фотографій експозиції зроблені простою цифровою «мильничкою», кожен кадр вартий уваги.

3 лютого, 19.00**«Голос Бароко»****Львівська філармонія**

(Львів, вул. Чайковського, 7) Невдовзі українці матимуть змогу почути голос одного з найкращих контртенорів світу, свого співвітчизника Юрія Миненка. Знаний за кордоном більше, ніж у себе на Батьківщині, співак вирішив відпочити від зарубіжжя й дати ексклюзивний сольний концерт в Україні. Програма виступу містить твори Перселла, Скарлатті, Каріссімі, Генделя, Вівальді, Броскі, Глюка, Сильвестрова та Россіні. Володар унікального голосу Юрій Миненко має звання фіналіста Міжнародного конкурсу BBC «Співець Світу-2009».

ПАРАЛЕЛЬНИЙ СВІТ

Світ, представлений у ЗМІ, щонайменше на 30% відрізняється від реальності. Згідно з повідомленнями преси, статки населення зростають і водночас мільйони живуть за межею бідності. Високопосадовці-корупціонери вже півроку як під слідством, але чиновники хабарі як брали, так і беруть. Каральні органи переслідують опозицію, та її лідери досі на волі, з'їжджаються на престижних іномарках до дорогих ресторанів обговорювати плани повалення злочинного режиму. Що ж відбувається насправді? Версій безліч, тож не висловлюватиму жодної. ■

Андрій
Лаврик

Жанна
Безп'ятчук

ВЕЛИКІ ЛОВИ

Світ не спіймав філософа Сковороду. Але сьогодні так не щастить. У глобалізованому світі ти не знаєш, коли саме він наздожене й шпигне болоuche. В Ірані запроторили до в'язниці на шість років Джафара Панахі, блискучого кінорежисера, звинувативши у «плануванні злочину проти національної безпеки». Він наважився підтримати опозицію в своїй країні. Джафар Панахі мав тисячу можливостей емігрувати. Три роки тому на кінофестивалі в Амстердамі в залі рядами пролетіло «Панахі, Панахі». І якось так склалося, що місце, де сів режисер, було поруч із моїм, по ліву руку. Але на зміну світлій багатолюдній фестивальної залі приходить вогкий, порожній кінозал, коли вже байдуже, що на екрані. Якщо, взагалі, цей екран там є. ■

МІЛІЦЕЙСЬКА КРАЇНА

У суботу водив свого словацького товариша із його дівчиною-полькою Києвом. Мітинги, дивні люди у гопницьких шапках з донецьким «говорком» і прапорами, котрі їм пасували, як «до ср... дверці», і повсюди ватні тіла охоронців порядку. Коли захотів друзям як римо-католикам показати костел святого Олександра, виявилося, що біля нього чергувало кілька автобусів із міліцією. В очікуванні можливих «заворушень» невеличкий скверик, де так і не постав пам'ятник Юліушу Словацькому, був переповнений. Так само і з іншого боку Майдану – на вулиці Грінченка – силовиків було не менше. Чи не проплачених «учасників масових гулянь» побоювалася влада? ■

Роман
Кабачій

Богдан
Буткевич

ПРО ТУАЛЕТНУ РІВНІСТЬ

Ніколи не вважав себе борцем за рівність і братерство, проте іноді так кортить влаштувати маленьку революцію в окремо взятому приміщенні. Навіть якщо це туалет. Офіс Приватбанку, знайома ніяк не може знайти вихід із безлюдних під кінець робочого дня коридорів. До того ж вона хоче в туалет. Нарешті бачить жадані двері. І тут звідкись з'являється охоронець і безапеляційно заявляє: «Вам туди не можна, це виключно для керівництва». Потім опускає очі і вже пошепки додає: «Пообіцяли штрафувати, якщо хтось із персоналу туди піде. Мовляв, не гадьте в наш туалет». Панове, в туалеті всі однакові і гадите ви не краще за звичайних людей. Демократія взагалі починається з туалету. В якому у нас, як і в мозку, безлад. ■

МІНІМІЗАЦІЯ

Помітив, що дедалі більше вітчизняних виробників питних продуктів, зокрема, молока та молокопродуктів, соків, тихцем зменшили об'єм своїх стандартних упаковок з 1 л до 900–950 мл. Оскільки ціна продукції при цьому не знижується, то це практично відповідає її реальному зростанню на 5–10%. Згодом мені підказали, що 900 мл – це не межа, деякі продукти вже фасують в упаковки по 800 мл. До того ж мінімізація стосується не лише рідких продуктів. Є вже й шоколадки по 90 г. Якщо так триватиме, можна і до упаковок на кшталт пакетиків для шампунів по 5–10 мл докотитися. ■

Дмитро
Губенко

Інна
Завгородня

СВІТЛА ПАМ'ЯТЬ

На прощанні з поетом і викладачем Володимиром Дмитровичем Буряком згадала, як бігла вниз університетськими сходами і ледь не зіштовхнула його. «Перш ніж ризикувати життям, народи дітей. Духовних або фізичних», – сказав тоді Буряк. Це для нього ми робили інтерв'ю з холодильником, писали до залуку повість, а на лекціях – геніальні тексти на 50 слів. Він вчив нас концентруватися у точці збору інформації – за метр від спини, тобто виходити за свої межі і творити. У кожного з нас, його духовних дітей, залишився власний найкоштовніший спогад про вчителя і друга. Отак зринали в пам'яті теплі й веселі моменти, які раз по раз викликали усмішку в скорботі. ■

Ліцензія: серія НР № 0900 - м від 19.05.2005

ЩОСУБОТИ

20:30

22:30

З Людмилою
Добровольською

7 ДНІВ СІТІ

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАВАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00

САЙТ МЕРЕЖІ: WWW.BOOK-YE.COM.UA ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

Адреси книгарень:

КИЇВ

вул. Лисенка, 3 тел.: (044) 235-88-54, вул. Спаська, 5 тел.: (044) 351-13-38, пр-т Повітрофлотський, 33/2 тел.: (044) 275-67-42,
вул. Саксаганського, 107/47 тел.: (044) 383-61-49, вул. Велика Васильківська, 38 тел.: (044) 289-77-09

ЛЬВІВ

пр-т Свободи, 7 тел.: (032) 272-85-74, вул. Січових Стрільців, 10 тел.: (044) 383-61-49

ХАРКІВ

вул. Сумська, 3 тел.: (057) 731-59-49

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31 тел.: (0342) 72-25-02

ВІННИЦЯ

пр-т 50-річчя Перемоги, 26 тел.: (0432) 26-59-04

ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6 тел.: (03342) 2-19-57

Сайт мережі: www.book-ye.com.ua Інтернет-магазин: www.book-ye.com.ua/shop